

А. С. Пушкин
**ЕВГЕНИЙ
ОНЕГИН**

А. С. Пушкин

ЕВГЕНИЙ

ОНЕГИН

КОТОРГОН ЭРНИС ТУРСУНОВ

«МЕКТЕП» БАСМАСЫ
ФРУНЗЕ – 1967

БАСМАДАН

А. С. Пушкиндин «Евгений Онегин» романы орус поэзиясынын чолпон жылдызы. Бул чыгарманын кыргыз тилине которулушу, болгондо да ушуну менен үч жолу которулушу жалпы элдин маданий деңгээлинин өскөндүгүн айгинелейт. Биринчи жолу «Евгений Онегинди» К. Баялинов которгон. Экинчисин А. Осмонов ишке ашырган. Ал эки котормо менен бул Э. Турсунов жасаган үчүнчү котормонун айырма-артыкчылыктарын окуучулар баалап алышар.

Менменсинген текебердин дагы бир өзгөчөлүгү — адамдык жана акмактык жосундарын кайдыгер караган дымагын да эле, антип өзүн өөдөсүнүү — тек, куру чирендикке жатаар.

Жекече каттан.

Жагалданбай ак сөөк коомуна,
Жанды тогоп достук наркына
Тартуулайын бир сый колуңа,
Татый турган асыл баркыңа.
Жүрөгүңө жетсе, ал кубат
Жүзөгө ашкан ойду билдирет.
Поэзиям ачык, жаңдуураак
Болсо деген менде бир тилек.
Кана эмесе, оку магдырап,
Калыс кара ар кыл жерлерин.
Кайгы аралаш кээрин күлкүнүн...
Карапайым элдин сүйкүмүн
Камтыды бул чакан эмгегим.
Уйку-түнсүз жазган акындын,
Улуу-кичүү жашы бар мында.
Байкоосу бар сынчыл акылдын,
Баян кылар жүрөк дартын да.

БИРИНЧИ ГЛАВА

*Өмүрдү кууп жетсем дейт,
Өзөктү өрттөп өтсөм дейт.*

Князь Вяземский.

1

«Адатка бек абам жоругу:
Алдан тайып дартка чалдыкса,
Отургун дейт сыйлап ооруну,
Ойлой албай мындан артыкча.
Бирөөлөргө сабак өрнөгү,
Бирок кыйын болсоң эрмеги:
Карыш жылбай күн-түн дарылап,
Камыккандан көөдөн жарылат!
Жазасын бир жейсиң кургурум,
Жаннат карай кетчү ноокастын,
Башын ондоп, ташып оокатын,
Баккан кезиң — баасыз кулдугуң.
Шуу үшкүрүп ичтен айтаарың:
Качан алат алчу шайтаның!»

2

Деп ойлоду шойком — жаш жигит,
Түшкөн кире сызып баратты.
Тагдыр жазган мурас маш тийип,
Таалайына жаңы таң атты.
Людмиланын жана Русландын
Жан шериги! Ушул дастандын
Каарманын сизге дааналап
Таанытайын, болсо мархабат:
Онегиним, асыл жолдошум,
Түүлүп-өстү Нева жээгинде.
Жүргөндүрсүз анда сейилде,
Же сиздин ал мекен болбосун?
Мен да жүргөм бир кез кыялдуу,
Бирок мага ал жак зыяндуу¹.

3

Казна ишинен бошоп атасы,
Карыз менен жүрдү чачтан көп.
Үчтөн зоок жылда жасачу,
Жакырланды шапар тебем деп.

---

¹Акын Бессарабияда сүргүндө жүргөндө жазган.

Евгенийге тагдыр ак санап,
Адегенде Мадам акмалап,
Баккан анан Мосьё² асырап,
Бала тентек, бирок жакшыраак
Көңүлүнө карай көз салып
Таалим берген Мосьё сабагы,
Таарынтпастан эрке баланы
Ынандырган куудул сөз салып.
Шоктук кылса жумшак сооротуп,
Алып барчу бакка ойнотуп.

4

Евгенийдин тентек курагы,
Аяк таштап бозой дооруна.
Толкуганда үмүт кыялы,
Таалимчини салды жолуна.
Эрки менен болду боз бала,
Чач койдурду жаңы модада.
Лондондукча кийип оолуга,
Аралашты ак сөөк коомуна.
Французча нагыз үйрөнүп,
Жаза билип, суудай сүйлөөчү.
Мазурканы таптак бийлөөчү,
Таазим этип, сыпаа ийменип.
Төрөлөргө жагып анысы,
Жигит экен дешти баарысы.

5

Бир аз окуп көпкө умсунбай,
Билимдүүлүк жактан чалабыз.
Тарбиябыз биздин ушундай,
Үлпөттөрдөн атак алабыз.
А Евгений элдин оюнча,
(Сынчылардын баасы боюнча),
Жакшы окумал делген жан эле,
Багы берген шык да бар эле:
Камаарабай кылдат келтирет,
Кабарында аркыл сөз болсо,
Талаштарга кокус кез болсо,
Тап билгизбей турчу мелтиреп.
Аялзатын сынап көз менен,
Боорун эзчү куудул сөз менен.

6

Баштагыдай азыр сүйлөнбөй,
Латын тили салттан калган кез.

---

² Мадам, мосьё — французча, аял жана эркек тарбиячылар.

А Евгений кээде күймөлбөй,
Латынчалап айтат санат сөз.
Ювеналды¹ жатка талкуулап,
Фале² сөзүн дайым катка улап,
Эсте десең эстейт ал азыр,
Энеидден³ эки сабак ыр.
Даталарын биздин дүйнөнүн,
Жер күнүнүн сансыз тизмегин,
Жаман көргөн казып издөөнү,
Жадымында курч сөз сүйгөнү.
Эң байыркы жана соңку да,
Анекдоттор анда толтура.

7

Кумарланткан турмуш күүлөрүн,
Куштар болуп анча сүйбөгөн.
Ямб, хорей — ырдын түрлөрүн,
Биз сыяктуу айра билбеген.
Жактырбаган Гомер, Феокритти⁴,
Жакшы көргөн Адам Смитти⁵.
Самаганы терең саясат,
Саясатты кыйла талашат:
Мамлекеттин кантип байырын,
Жөн продукт колдо барында,
Алтын үчүн анча камылга
Неге болбойт? Билчү дайынын.
Атасына бул ой алыс-жат,
Бере берчү жерин карыздап.

8

Евгенийдин бардык билгенин,
Баяндоого жетпес дарманым.
Бирок анын не деп күйгөнүн,
Жан эрмегин, үмүт, арманын,
Кандай иште көсөм экенин,
Кандайлардын тапкан эсебин,
Бууракандуу жаштык өмүрүн,
Буулукканда баскан көңүлүн
Айтсам ачык — кумар ырлары:
«Сүйүү өнөрү» Назон⁶ сайраган,
Сайраймын деп четке айдалган,
Текке сөнүп алтын жылдары,

---

¹ Ювенал — байыркы Рим сатириги.

² Ф а л е — саламат бол (латынча).

³ Э н е и д а — байыркы Рим акыны Вергилийдин дастаны.

⁴ Гомер, Феокрит — байыркы грек акындары.

⁵ Адам Смит — Англиянын буржуазиялык экономисти.

⁶ Овидий Назон — аталган дастаны үчүн Дунай тарапка сүргүнгө айдалган Рим акыны.

Римден кетип алыс түпкүргө,
Дунай жакта жүргөн сүргүндө.

9

Жаштык бизде эрте тутанат,
Жалган сүйүү денде күйгөн өрт.
Табийгаттан өнбөй мухаббат —
Шатобриан же Сталь үйрөтөт.
Нак турмушту көрбөй көзүнөн
Үйрөнөбүз роман сөзүнөн,
Билдик бирок назга канбадык,
Бирин дагы эске салбадык.
Табийгаттын мурдун ноктолоп,
Таалай жолун бөгөт кылабыз.
Артка кетип биздин кез алыс,
Алтын жаштык изсиз жок болот.
Онегин да бышып жетти улам,
Айымдарга сергек, эң кыраан.

10

Митаам өстү мырза жашынан,
Кээде түнт да, кээде ичи тар.
Кээде калпы чындай ашынган,
Кээде болуп жалган кападар.
Кээде сергек, кээде текебер,
Кээде баёо, кээде эң чебер.
Кээде момун кеп-сөз билбеген,
Кээде чечен чексиз сүйлөгөн
Эң сак карап сүйүү катына,
Жалгыз сени жандай сүйөм деп,
Сен болбосоң отко күйөм деп,
Жазгандары ширин, татына.
Уяң карап укмуш имерчү,
Керек болсо ыйлап жиберчү.

11

Жүз кубулуп жанын берем деп,
Жүзүмүнөн кыздын сорууга,
Кежирленсе муунуп өлөм деп,
Кээде салып мактоо торуна,
Кыз ошондо аяп калганда,
Ал киришчү чалма салганга.
Ууз кезин алдап кумарга,
Чач-башынан сылап турарга,
Жалоорутуп, сүйөм дегизип,

Билер замат жүрөк дарманын,
Көздөш үчүн анан ар жагын,
Көмүскө жер болжоп кезигип...
Ээн жерде мооку канган соң,
Кыр көрсөтчү кызга андан соң.

12

Эпчил шыгы эрте көбөйдү,
Экилентип эчен ойсокту.
Жолтоо болгон эркек сөрөйдү,
Жолдон кагып чакмак ойнотту.
Жалаа менен тартып тузакты,
Жая салчу чагым, ушакты.
Ай, эркектер, көр го көзүңөр,
Дос болдуңар кайра өзүңөр.
Жигит дешип муну ыйбаалуу,
Кыяр мырза, кытмыр чал дагы,
Кыйынсынган жүргүч жан дагы,—
Күнүсүнүн баары сыйлады.
Сүттөн ак деп булар аялын,
Карт кекирип жешет тамагын.

13

Момунсуган эрсиз жубандын,
Моймолжуган көзүн жаңдырып.
Шыңгырына салып кумардын,
Шынаарлаша билген албырып.
Илбериңки төгүп мээримди,
Иймендирген сыпаа келинди.
Тажрыйбасыз сулуу не десин —
Таштап ийчү кээде денесин.
Окумал же аркыл дамалар —
Ойчуларды талдап калышса
Кээси колго куурчак алышса
Кеп жөнөткөн кепке барабар.
Дал болушуп анан берилген,
Дал ошентип алар жеңилген.

14

Мына ушуга болор нак мисал:
Мышык салты чычкан кармаган.
Көрөр замат жатат аңдып ал,
Көрбөгөн жан болуп кампадан.
Анан туруп жылма жакындап,

Аста карап, илер жагын таап,
Шып бүгүлүп куйрук былк этет.
Ыргыр менен чычкан «чыйп» этет.
Же болбосо ачка карышкыр,
Жемин издеп жортуп чыгат да,
Ит үргүлөп жаткан убакта,
Из билгизбей койго барат шыр,
Жаш козуну илип мойнуна,
Жашырынат токой койнуна...

15

Туралекте кээде таң эртең,
Тук-тук кагып малай кат берет.
Чакырыкпы? Ооба. Рас экен,
Үч чакырык. Үчөө үч бөлөк.
Бала тою, кечки сайран бар,
Кайсынысын мурда тандайт ал?
Баштаар жагын менден сураба,
Барат го дейм ага, буга да.
Ага дейре таңкы кийминде,
Боливарын¹ кийип башына,
Жүрүп кетет бакка ашыга,
Жүзүн желдеп, сергип келүүгө.
Чөнтөк сааты түшкү тамакты
Каккычакты жүрмөй адаты.

16

Кеч киргенде түшүп чанага,
«Кеттик, кана!» — деген үн чыгат.
Бубак тоңуп кундуз жакага,
Буулуккандай аяз күч чыңап...
Талон² жакка тартат жол эбин,
Анда күтөт досу Каверин.
Кирип барат: кепкек атылат,
Шарап жайнайт шыпка чачырап.
Даяр болот шүүшүн эт тамак,
Трюфли — салат жана башка да...
Французча миң кыл ашкана,
Мурдуң жарат мудаа көп тамак.
Лимбург сыры, пирог, ананас
Шарап менен келет аралаш.

---

¹ Боливар — шляпа, XIX кылымдын башында испан акимдигине каршы чыккан Түштүк Американын революционері Симон Боливардын ысмынан калган.

² Т а л о н — ири ресторан кармоочу.

17

Жана сокмок дагы бир бокал,
Жаңы келген котлет астына.
Качан экен балет байкап ал,
Какты сааты көңүл азгыра.
Театрдын ал бир сырттаны,
Колтугунда артист-кыздары,
Кадырмандуу кулис жигити,
Секетинде дайым үмүтү.
Ошондуктан келип эсине
Театрга сызып жөнөдү.
Көйрөңдүктүн ал бир өнөгү,
Көрүнүшкө элдин көзүнө,
«Моина!»¹ — деп үнүн көтөрө,
Кыйкырууну сүйчү өтө эле.

18

Укмуштуу жай! Чыкпайт түк эстен.
Урмат кылып курч сөз устасын,
Фонвизиндин жүзү жарк эткен,
А Княжнин² туурап нускасын
Даңк алам деп жанын кыйнаган,
Озеровду калкы сыйлаган,
Семёнова³ чебер аткарып,
Сыйга батчу экөө даңкталып
А Корнелди⁴ кайра төрөгөн,
Катениндин кеби кенч эле
Шаховской⁵ какшык берчү эле,
Дидло⁶ дагы даңкка бөлөнгөн.
Ошол, ошол кулис бетинде,
Жаш күндөрүм дуулап өттүң, ээ!

19

Периштелер! Айтчы, кайдасың,
Уктуңарбы менин кайгымы?
Кандай алда, кайсы жайдасың?
Силер кетип сахна калдыбы?
Угар бекем мукам үндөрдү?
Көрөр бекем көрктүү бийлерди?

---

¹ М о и н а — Озеровдун «Фингал» аттуу трагедиясынын каарманы.

² Княжнин — французчадан көчүрүп жазган чыгармалардын автору.

³ Семёнова — Озеровдун трагедиясында ойногон актриса.

⁴ Пьер Корнель — француз драматургу (1606—1684). Катенин — Корнелди орусчага которгон акын.

⁵ Шаховской — драматург жана театр ишмери.

⁶ Дидло — атактуу бий чебери (балетмейстер).

Мен силерди таппай сахнадан,
Ыраазылыгым кантип айталам?
Эмкилердин канбай ойнана,
Тунарыктап көздө көз айнек,
Каламынбы ичтен: «Кап, ай!..» — деп,
Отуралбай жыргап ордума.
Өкүнөмбү болуп арманда,
Ой жүгүртүп ошол жылдарга?

20

Театрдын ичи быкылдап,
Элге толгон кымгуут кез эле.
Отурганда балкон кылкылдап,
Көтөрүлдү көккө көшөгө.
Шыйкырга бай ошол арада,
Кереметтүү толкуп абада,
Нимф ичинде¹ ээлеп көңүлдү,
Истомина — бийчи көрүндү.
Жерге тийип буттун бир учу,
Тегеренет улам жай калкып,
Эбелектей канат жайгансып,
Эпкин болот кээде учуучу.
Эки бутту улам ургулап,
Бир түзөлөт, чиркин, бир кулап!..

21

Кол чабууда кирет Онегин,
Буттарынан аттап көп элдин.
Тарта коюп кош көз айнегин,
Караганы жалаң кыз-келин.
Ярустарды тиктеп тигиле,
Көз жүгүртөт чырай, киймине.
Бир да бири толбой сынына,
Төрөлөргө ызаат кылды да,
Бурду жүзүн сахна тарапка,
Бирок көңүл бүккө чөмүлөт,
Балет жакпай ичтен сөгүнөт:
«Жооп бербейт соңку талапка,
Бирди гана бийлөө адатпы?
Дидло деле акыр тажатты».

22

Али бүтпөй сахна дүңгүрөп,

---

¹ Н и м ф и ч и н д е — токой кудайларынын ичинде.

Чарк урушат жылан, жин, кайып.
А малайлар чарчоо үргүлөп,
Эсин күтөт сыртта муңайып.
Али деле шыбыш, жөтөлмөй,
Кол чабылып, уу-дуу көтөрмөй.
Театрдын ичи-сыртында,
Шамдар жанат түрлүү бурчунда.
Чыйрыккан ат силкип денесин,
Ооздугун чайнап кошкурат.
Отту айлана чогуу олтурат,
Аткошчулар сөгүп төрөсүн.
«Үйгө!» — деди чыгып Онегин.
Кийиш үчүн балга¹ бөлөгүн.

23

Жазаламбы анын бир укмуш,
Жасалгалуу кооз бөлмөсүн.
Кийип-чечкен кийми тири укмуш,
Көз тайгылат көрсөң өңгөсүн.
Анда турат текши жыйылуу,
Англиянын аркыл буюму.
Алмашылчу алар дайыма,
Россиянын жыгач, майынча.
Париж дагы пайда көргөнгө
Чыгарышкан небир сонундар,
Көркөм мода, жаңы порумдар,
Сөөлөт үчүн турат бөлмөдө
Кооз бөлмө шаңга бөлөдү,
Он сегизде ойчул төрөнү.

24

Столунда фарфор, күмүштөр,
Цареграддын¹ жакут, каухары.
Атыр куйган түркүм идиштер,
Хрусталдан оймо бүт баары.
Таракчалар, сакал алчулар,
Түз да, ийри-нечен кайчылар,
Щоткелердин отуз түрү бар,
Тырмак актап, тишин жуунар,
Өз кезинде Руссо¹ түшүнбөй,
Тырмактарын Грим² тазартып
Кырып жатса актап-агартып,

---

¹ Б а л — үлпөт, кече.

² Ц а р е г р а д — Стамбул, Түрциянын мурдагы борбору.

¹ Руссо — XVIII кылымдагы атактуу француз ойчулу жана жазуучусу

² Г р и м — Руссонун замандашы, жазуучу..

Ал баалаган кемпай ишиндей.
Укук менен эрктин көсөмү,
Туура айтпаган шондо бу сөздү.

25

Жаман ишпи сыпаа кишиге,
Жасайм десе кооз тырмакты.
Эчак өткөн кылым ишине,
Эстүү киши жолтоо кылмакпы?
Чаадаевдей³ көркөм Евгений,
Сынтакпасын деп ал кээ бир күй,
Сыланганда сыпат жагынан,
Жан өтпөгөн анын алдынан.
Таш күзгүдө улам кубулуп,
Үч-төрт саат кетпей кеминде,
Чыга калса, чыккан жеринде
Ай-чолпондой көзгө урунуп,
Зайып өңдүү балга бараткан
Эркек туруп элди караткан.

26

Көкөлөтүп көркөм кийгинин,
Көңүлүңөрдүн бүйрүн бүт ээлеп,
Жазар элем нечен түрлөрүн,
Сынчыл ак сөөк коомун күбөлөп.
Жакшы болмок анда бул кебим,
Жазуу шексиз менин милдетим.
Панталондор, жилет, фрактар,
Орусча жок, бирок бул аттар.
Айыптуумун, анан кантейин,
Ансыз деле жармач сөздөрүм.
Арзытпаса сөзүн өзгөнүн,
Ыр саптары болмок анчейин.
Сөз кошпосо Сөздүк⁴ не чара?
Сөздүк эмес, ал бир бечара!

27

Айтарыбыз ушул кеп беле?

---

³ Чаадаев — кооз кийүү жагынан атагы чыккан Пушкинге теңтуш акын.

⁴ XVIII кылымда чыккан «Россия Академиясынын сөздүгү» дегенде башка тилден бир да сөз кирбеген. А. Пушкин тилге тил кошууну сүйгөндүктөн бул сөздүктү мыскыл менен караган.

А көрөкчө балга жетели.
Каретага түшүп кетти эле,
Онегинден кабар этели.
Жарык өчкөн үйлөр жанынан,
Көчөлөрдөн уйку жамынган.
Кош жарыгын карга чагылта,
Бара жатты шыңгыр — карета.
Тетиги үйдө жарык өтө көп,
Тегерете кооз шам жанат
Тек, өзүнчө ал үй шаңданат,
Терезеден ээрчип сөлөкөт
Бар өңдөнөт аркыл жаш-кары,
Сороң этет улам баштары.

28

Жетер менен мырзам кыпылдап,
Ыргып түштү эшик алдына.
Таш тепкичтен чыгып шыпылдап,
Чачын түзөй кирип барды да:
Элди көрдү залдан ар кылка,
Күү ойнолот чарчоо-чарпылта.
Мазурканы бийлеп залдагы эл,
Кыжы-кужу кымгуут андагы эл.
Кавалердин шпор шарактап,
Айымдардын укмуш учканы.
Куштар кылып шыңга буттары,
Курч көздөрдү жал-жал каратат,
Басып салат чуулу бийик үн,
Ойсоктордун шыбыр-күбүрүн.

29

Көңүл сүйгөн шайыр күндөрдө,
Опсуз болгом мындай зоокто.
Эң бир ыктуу бул жер билгенге,
Кат тапшырып, кепти шоотсо.
О, эркектер — асыл күйөөлөр,
Жакшылыкты билип жүрө көр!
Айтканымда кеп бар аярда,
Сак болгула, мында аялга.
Силерге да айтам энелер:
Кызыңарды катуу кармаңар,
Көз айнекти көздөн албаңар,
Андай ишке барбайт дебеңер.
Алдын ала ачык сүйлөдүм, —
Аз күн болду адал жүргөнүм.

30

Чиркин десең, өмүр кербезин,
Өткөрүпмүн дайым сайранда.
Өз салтында турса ал кезим,
Жүрөр элем дале балдарда¹.
Сүйүп эстейм албуут жаштыкты,
Сүйүүдөй ак кайгы-шаттыкты.
Аял көркү-көңүл жаркыны,
Андан артык сыйда балтыры.
Бирок, чиркин, биздин Оруста,
Үчтөн артык асыл кездешпес.
Балтырына балтыр теңдешпес,
Ах, баягы... кайра жолукса!
Эстейм, эстейм ошол мүнөттү,
Түшүмдө да ээлейт жүрөктү.

31

Укмуш көркүн ошол балтырдын,
Унутасың кантип, ой, арсыз?
Балдарда — үлпөттөрдө.
Кай гүлдөргө изиң калтырдың,
Кайдасың сен азыр кабарсыз?
Күлө карап чыгыш багына,
Из таштабай түндүк карына
Кеттиң, шоолам, күнүм, көлөкөм,
Кезегинде килем төшөгөм.
Мээримин күч айдай ак балтыр
Мен сен үчүн баарын унуткам.
Ата журттан безип уу жуткам,
Атак жерип, ачык айткан сыр,
Ширин жаштык өчтү билинбей,
Шибер баскан сенин изиңдей.

32

Кыз мөмөсү, дидар жаркыны,
Кыйбастыкка бүткөн, жан достор?
Бирок чиркин, бийчи балтыры,
Как жүрөктөн ысык кан козгоор.
Мейлиң ыйла, мейлиң жаның кый,
Жетпейт ага эч бир асыл сый.
Ойноктотуп отун зиректин,

---

¹ Б а л д а р д а – үлпөттөрдө.

Огун чаптайт бейбаш жүрөктүн.
Эльвинажан, бутту сунушсак,
Үстөл асты үнсүз килемде.
Жаз айында жатсак шиберде,
Кыш айында бирге жылытсак.
Тунук залда түшөт көңүлгө,
Турсаң укмуш деңиз жээгинде!

33

Көңүлүмдө: добул алдында,
Көл шарпылдап ашып-ташканы.
Жыгылууга сулуу балтырга,
Жыйрылышып келип жатканы.
Мине келип мен да толкунун,
Өпкүм келип турган болчумун.
О, анчалык түтөп жалынга,
Оттой жанган алоо-чагымда,
Армиданын¹ ысык жамалын,
Аймалоого, жыттап өбүүгө,
Кош алмасын кармап көрүүгө,
Козголбогон ышкы-талабым.
Жок, эч качан, сүйүү жалыны,
Кыйнабаган мынча жанымы.

34

Санаада бар башка сонун жай,
Самаганда ал ой кезигет.
Үзөңгүсүн кармап тургандай...
Назик балтыр колдо сезилет.
Кайра кайнап ташкын кыялым,
Кайран кезди кайра туямын.
Дарттуу жүрөк кайра күч алат,
Дагы күйүү, дагы мухаббат...
Кой, жетишер, опсуз ойсокту,
Көтөрбөйүн ырдын баамына.
Андай ырдын супсак даамына,
Окуган жан арзып тоймокпу?
Көз боёчу — алар ушундай:
Көөдөнү да шайтан бутундай.

35

---

¹ Армида — Италия акыны Торквато Тассонун көз жоосун тарткан шыйкырдуу героинясы.

Жаңы тарап балдан Онегин,
Уйкуга мас үйгө баратты.
Барабандар үндөп шаар элин,
Петербургдун кышкы таңы атты.
Шашып барат көпөс, балчылар,
Бакалчылар, кире тартчулар,
Охтенкалар¹ каймак көтөргөн,
Кар чайлатып өтөт көчөдөн.
Таң койнунда шаар шаңданып,
Терезелер тегиз ачылды.
Түтүн оргуп, мордон атылды,
Тиричилик улам жанданып,
Эң этибар немис дүкөнчү
Ачып салды бөлкө дүкөндү.

36

Чарчап келип кызуу үлпөттөн,
Жарым түн деп таңдын атканын,
Көркөм жигит күндө гүл өпкөн,
Көргүн эми уктап жатканын.
Түш оогондо араң ойгонот,
Ойгонгон соң кайра той болот.
Кечээкинин бүтпөй аягы,
Баягысы дале баягы.
Эр неменин кырчын кезеги,
Эркин дуулап дайым жыргалда.
Аял затын бийлеп турганда,
Армансыз деп өзүн сезеби?
Же андагы жаштык толкуну,
Жел ургандай чеки болдубу?

37

Жок! Ал өзү эрте жадады,
Ак сөөктөрдүн чуулуу тоюнан.
Сулууларды сүймөй адаты,
Суурулуп тез түштү оюнан.
Ойноштугу озбой токтоду,
Достуктан да сууган окшоду.
Бифштекс, пирог, жемишти,
Жерип койду келбей жегиси.
Тарс эттире шампан атмайы,
Баш ооруган кээ бир кездерде,
Өөрчүмөйү өткүр сөздөргө
Өксүй түшүп, өмүр аттады.

---

¹ Петербургдун четки Охта аймагында туруучу аялдар.

Ок кармаган ойнун баштагы,
Обочого түртүп таштады.

38

Сабыры суз жүргөн себебин,
Небак билүү бизге шарт эле.
Көңүлү чөгүп көйрөң неменин,
Көкөй кескен шалкы-дарт эле.
Дал ошол дарт уулап ойлорун,
Өлөр бекен деп да ойлодум.
Атынган жок, бирок турмуштан
Муздап бүтүп, ою бузулган.
Гарольд¹ өңдүү өзүн түнт сезип,
Келет кээде үлпөт үйлөргө.
Ак сөөктүк ушак, бийлерге
Аралашпайт эми түн кезип.
Калды, калды кыздар кареги,
Калп күйүттөн оолак ал эми.

39... 42

Ак сөөктүк кербез сулуулар!
Ал силерди эрте таштады.
Текебердин кандай ыгы бар,
Тектүү жанга биздин жаштагы?
Обу жоктор балким бар чыгар,
Бентам менен Сейди² талкуулар.
Эч опосуз айткан сөздөрү,
Көтөрүлөт көккө көөдөнү
Кеп жагына тыңмын дейт алар,
Акылга бай айым сыяктуу.
Айбы жоктой деле уяттуу,
Акчыланып жанын жейт алар.
Ал — өздөрүн мыкты деп билет,
Алын көрүп жүрөк жипкирет.

43

Дрожкага түшүп созулган,
Ийнеликтей ичке селкилер,
Петербурздун даңгыр жолунан,
Тун оогондо үйгө кетчүлөр,
Силерди да эстен чыгарган,

---

¹ Байрондун «Чайльд Гарольд» аттуу дастанынын каарманы.

² Б е н т а м — Англиянын буржуазиячыл акыны, юрист. Сей — Франциянын буржуазиячыл экономисти.

Алыс калып үлпөт-кумардан,
Уйкусурап сыртка чыкпастан,
Жазсамбы деп кенен бир дастан,
Калем алып коомай колуна,
Ал отурду жаагын кашына.
Түшпөгөн соң күрч сөз башына,
Түшпөй калды жазгыч жолуна.
Сындабаймын жазгыч өнөрүн,
Өзүм дагы жазган немемин.

44

Бекер жатып мырзам оолуга,
Өргө сүрөйт көңдөй жүрөгүн.
Эси-дарты көзөл болууда,
Ээлеш үчүн оюн бирөөнүн,
Жыйып алып толгон китепти,
Окуп көрдү, ал да жүдөттү:
Калпты сүйлөйт китеп тантырап,
Кээси уятсыз куру сандырак,
Дин баарына салган кишенин,
Эскирди го небак эски убак,
Чыгалбаган андан эмки убак,
Деген ойдо жабат китебин.
Текчесине кара парданы,
Тартып салып кайра барбады.

45

Канга сиңген ички сезимден
Алып таштап ак сөөк адатын.
Колумду ага сунган кезимден,
Жактыргамын айрым сапатын.
Ал аргасыз ойчул сыягы,
Жандан бөтөн кээ бир кыялы.
Суук акыл, кескин мүнөзү,
Мен ачуулу, ал эң түнт өзү.
Экөөбүз тең рахат чеккенбиз,
Экөөбүз тең букка чөккөнбүз,
Экөөбүз тең муздап бүткөнбүз,
Экөөбүз тең балээ күткөнбүз
Наалат алып элден, кудайдан, —
Биздин күндүн таңы кылайган.

46

Ким жашаса ойду көп ойлоп,
Күнөө коюп элден четтемек.

Сезген жанга — элес мээде ойноп,
Селт эткизмек өткөн бир кезек.
Жыргал деген ага опо эмес,
Жылан өңдүү өткөн ошо кез.
Өкүттүү чак — ичте күйгөн өрт,
Кээде ал кез сонун сүйлөнөт.
Кеп кошулат кепке бир далай,
Онегинге мен да көнө албай,
Осол го деп оюн бөлө албай,
Көндүм анан көбүн ылгабай.
Күлкүсүнүн кермек даамы бар,
Мыскылынын сап-сап заары бар.

47

Жай маалында далай учурда,
Түнкү шоокум айсыз кылтылдап,
Бүүрүл тарткан асман нурунда,
Сүттөй аппак Нева жылтылдап,
Ай далдоодо алыс жатканда,
Көз чаптырып өткөн чактарга,
Жаш сүйүүнү эске түшүрүп,
Бир жүргөндөй бейгам көшүлүп,
Түн мээримин балкып эмгендей,
Түрүүчү элек көпкө термелбей.
Туткун жанга боштук бергендей,
Көк токойго алып келгендей,
Так ошондой, кыял көлүндө,
Калкычу элек туңгуч өмүргө.

48

Терең батып аёо муңуна,
Гранитке турган жөлөнө, —
Евгенийдин ойчул сынына,
Пиит¹ ыры окшош эң эле.
Үн алышып кээде сакчылар,
Тымтырс жатчу чууга батчу шаар.
Арабалар алыс бараткан,
Калдыртташчу төмөн тараптан.
Кош канаттуу кайык катып сыр,
Калдаң этчү түнкү дайрада.
Тартып түрчү бизди далайга,
Сурнай үнү жана алыскы ыр.

---

¹ Пиит — поэт. Акын Муравьевдун «Неванын перисине» деген ырын айтат.

Бирок түндүн эң бир жыргалы,
Торкватонун¹ мукам ырлары.

49

Адриаттын ак баш толкуну,
О, Брента² кайра бир көрөм.
Кусалуу жан дале ышкылуу,
Кулак түрөм ошол үнгө мен! —
Акын үчүн кымбат экенсиң,
Байрон жазган ырга мекенсиң.
Сенсиң боорум, сенсиң сүйүүмдө,
Италия, алтын түнүндө,
Рахаттанып жаштык айыпка,
Венециялык кызды кучактай,
Бирде сүйлөп, бирде унчукпай,
Кумар жазам сырдуу кайыкта.
Кыз деминен элпек сеземин,
Петрарканын³ сүйүү сөздөрүн

50

Азаттыгым келсе батыраак,
Жардык салам анда барарга.
Көл жээктеп кеме чакырам,
Көк деңизден жолду чаларга.
Ташкындаган толкун жолунда,
Такаат берип албуут добулга,
Качан баштайм качкын сапарды?
Качан таштайм күңүрт жактарды?
Жактырбаган жактан жок медегер,
Африкамдын³ болсом төрүндө,

Аптабы курч түшкү чөлүндө,
Түнт Россия ойго кылт этер.

¹Торквато Тассо — Италия акыны. «Эркин Иерусалим» аттуу сегиз саптан жазылган поэманын автору.

²Венецияны бойлоп Адриат деңизине күйгөн суу.

³Петрарка — ашыктык ырларын жазган XIV кылымдагы Италия акыны.

³Автордун түп таятасы африкалык болгон. Анын чоң таятасы Абрам Петрович Аннибал сегиз жашында Африка жээгинен уурдалып Константинополго жеткирилгенде орус элчиси куткарып Улуу Пётрга тартуу кылып жиберген, ал аны Вильнеде христиандаштырган. Артынан издеген агасы алгач Константинополго, анан Петербурга келип, инисин сатып алууга аракет кылат, бирок Петр I чокундуруп алган баланы кайтарып берүүгө макул болбойт. Аннибал Африкадагы атасынын сөөлөттүү турмушун, он тогуз бир тууганын (ал эк кенжеси болгон) карылыгы жеткиче эстеген: аларды колдорун аркасына байлап, атасынын алдына алып келишкенин, ошондо өзү гана эркин болуп, ата чарбагынын фонтандуу көлмөлөрүндө сүзүп жүргөнүн жана аны уурдап бараткан кеменин артынан чабак уруп жетпей калган эжеси Лаганды эсинен түк чыгарган эмес.

Он сегизге чыкканда Аннибал падыша тарабынан Францияга жиберилип, өлкөнү сурап турган Орлеан герцогунун кошуунунда кызмат кылат да, башына кылыч тийип, француз лейтенантынын чинин алып кайтат. Ошондон тартып ал императордун жанында өзгөчө шартта жашайт. Аннанын падышалык кылган учурунда мансаптагы Бирондун жеке душманы болуп, жок шылтоо менен Сибирге айдалган. Аба ырайынын катаалдыгынан жана элсиздиктен зеригип, өз бетинче Петербурга кайтат да, мурдагы жолдошу мамлекеттик ишмер Минихке келет. Миних аны аяп, дароо жашырын деп кеңеш берет. Аннибал Аннанын бийлиги аяктагыча Сибирде деп жазгырылып, чарбагында көздөн далдаа күн кечирет. Кийин, тактыга келген Елизавета ага кечирип кылат. А. П. Аннибал Екатеринанын тушунда гана генерал-аншеф ченинде кызматтан бошоп, жашында дүйнөдөн кайткан.

Анын уулу генерал-лейтенант Иван Абрамович Аннибал Екатерина Пнин тушунда (ири согуш ишмери болгон) талашсыз эң сонун адамдардын катарына кирет. Ал 1800-жылы өлгөн. Россияда эчен сонун адамдардын эстелиги тарыхый жазмалардын аздыгынан үнүт калгандыктан Аннибалдын кызык өмүрү үй-бүлө чөйрөсүндө гана эскерилип калган. Бара-бара анын толук таржымалын жарык көрсөтөбүз деген үмүтүбүз бар. (Биринчи басылышына автордун эскертүүсү).

Дал ошентээр жаштык сүйгөн жер.

51

Мени менен макул Онегин,
Чоочун ээлди чогуу көрүүгө.
Бирок бөгөп тагдыр жол эбин,
Себеп болду бизди бөлүүгө.
Ошол тапта өрттөп өзөктү,
Атасынын азиз көзү өттү.
Келип жатты ач көз доочулар,
Досу да бар жана жоосу бар.
Батып кетип каж-куж жанына,
Тобокелге салып тагдырын,
Алгыла деп ата байлыгын,
Кемибестей чачты баарына.
Агасы да апат табаарын,
Сезген белем мүлкү калаарын.

52

Аңгычакты мындай кат алды,
Кабар айткан чарба башчыдан:
«Бир көрүп кал, келип абаңды,
Аманында абдан шаштырам».
Окуур замат суук сөздөрдү,
Чукулунан жөнөөр көздөндү.
Алып учту бекет-араба,
Калп үшкүрүп ошол арада,
Алдын ала көрүп камылга,
Анткорлукка оюн маштаган.
(Дастанымды шондон баштагам)
Ал келгенде тааныш айылга,
Абасынын сөөгү табытта,
Жаткан экен жансыз калыпта.

53

Ар тараптан келип жаткандар, —
Сооп ишине кызмат кылчулар.
Өздөн да бар жана жаттан бар,
Өлүм үчүн тике түрчулар.
Өлгөн өлдү, сөөгүн коюшту,
Өлбөгөнү ашка тоюшту.
Мейман, поптор ичип тарашты,
Топурагын тоодой санашты.
Евгенийим эми айылда
Ээлеп калды мурас чарбагын.
Эске тутпай мурда ал баарын —

Салуучу эле мүлктү кайылга.
Билбесе да мында мал-башты,
Бир башкага кесип алмашты.

54

Эки күнчө көңүлү балкыды,
Таза желдүү талаа көркүнө.
Жан сергитти токой салкыны,
Жан-жагынан булак чертиле.
Үчүнчү күн элет жыргалы,
Таңшыса да таасир кылбады.
Кайра баштан каңгып зерикти,
Капас болду, ыксыз эрикти.
Адат кылды арбын уктоону,
Болбосо да чоң үй, көчөлөр,
Карта чабуу, үлпөт, кечелер,
Дагы жеңди көнгөн бук болуу.
Ушундай бир балээ арбады,
Көлөкөдөй арттан калбады.

55

Мен жаралгам бейкут күндөргө,
Бек урматтап чуусуз кыштакты.
Жандуу чыгат лира түнт жерде,
Жашай билип, жазган ыр жакшы
Сейил куруп, сергип кээ күндө,
Көпкө жүрөм көлмө жээгинде.
Бекерлигим — көнгөн кесибим,
Урматтаймын уйку бешигин.
Эрте түрсам эргип көңүл шок,
Эркин жүрүп ойду толуктайм,
Ченеп окуйм, бирок мол уктайм,
Көктө сызган даңкка көөнүм жок.
Алтын кезим текке кеттиби,
Ал ошентип бекер өттүбү?

56

Гүл, махаббат, талаа, айылжан,
Мен силерден секет кетемин.
Онегинден менин айырмам,
Бар экенин айтып өтөмүн.
Кээ бир, кээ бир китеп баскычым,
Же окуучум мыскыл тапкычым
Оозун чоюп, сөзгө сөз кошуп,
Онегинди мага окшотуп,
Кудайына карап жазганбай,

Дал өзүнүн кейпи дебесин.
Сен ойлогон өңдүү эмесмин,
Айкөл акын Байрон жазгандай¹.
Өзү дебе, мында башканын
Образын ойлоп тапканын.

57

Дагы бир кеп: акын аттуулар,
Артык көрөт сүйүү кыялын.
Түшкө кирип азиз заттуулар,
Түрсүлдөтөт жүрөк кыябын.
Ошол сырлар мээге бек сиңип,
Анан элге муза жеткирип, —
Мен ошентип ырга салгамын,
Ыр мүдөөсү — черкес жалжалын²,
Салгир жактын туткун кыздарын³
Ырга салгам текши бүт-баарын.
Эми окуучум, сенден укканым:
«Ким тууралу болмок ырларың?
Толкундатып топ кыз шарданын,
Кимисине лираң арнадың?»

58

Таасын көзү оттуу дем берип,
Тамшандырган кайсыл ак чырай?
Терең ойдун күүсү термелип,
Ырың кимге нурун чаччудай?»
Андай эмес, азыр ант кылгам,
Эссиз сүйүү көңүл калтырган.
Жанды берип жеңил сүйүүгө,
Жазгандар бар шилтеп күнүгө,
Жыпар искеп андай ырлардан,
Акын күчү арбын атылган.
Петрарканын ээрчип артынан,
Жүрөгүнүн бугун чыгарган.
Ал ээ болгон атак-даңкка да,
А мен сүйгөм такыр башкача.

59

Келди муза, кетти мухаббат,
Караңгыдан акыл ойгонду.

---

¹ Байрондун ырларында өз кейпи көрүнүп турган.

² «Кавказ туткунундагы» черкес кызы.

³ «Бакча сарай фонтанындагы» кыздар.

Эми бошмун, эрким күч алат,
Эргитүүгө сезим, ойлорду.
Жазам, жазам, көңүл дайым жаш,
Жаш өтсө да калем айныбас.
Жазбайм азыр аял буттарын,
Бутун эмес, деги бүт баарын.
Өчкөн сүйүү кайра от албайт,
Муң дале бар: бирок көз кургак,
Карабасмын артты мен кылчак,
Жүрөгүмдөн жалын басаңдайт.
Так ошондо дастан баштаймын,
Жыйырма бештен ырын¹ таштаймын.

60

Абдан ойлоп дастан планын,
Таап койдум герой ысмын да.
Азырынча сабыр кыламын,
Баштап гана жаздык биз мында.
Карап чыксам дагы бир ирет,
Тил кайруулар бардай көрүнөт.
Бирок эми оңдоп отурбайм,
Цензурадан чочуп, «чокунбайм».
Сынчыларга берем сыңдасын,
Эмгегимдин ширин мейизин.
Аралап өт Нева өйүзүн,
Жаңы көргөн жандай кымбатым!
Эл тааныгын, ээ бол атакка,
Бир кирип чык чууга, чатакка!

---

¹ Ыр – песнь, глава деген мааниде.

ЭКИНЧИ ГЛАВА

Эх, кыштак, сүйөм сени!

Гораций.

О, чиркин, орус жери!

1

Ээн кыштак мырзам зериккен,
Эң сонун жай тете көңүлгө.
Кумарлуу жан-дене сергиткен
Курсант болор мында теңирге.
Обочодо тосуп шамалды,

Онегиндин үйү бараандуу.
Так түбүнөн өзөн шылдырап,
Талаа жайнап, аңкыйт гүлбурак.
Көңүл кушбак алтын өрөөндөн,
Көз учунда көшүйт айылдар,
Жылгага мал тегиз жайылган,
Жыш дүпүйөт токой көгөргөн.
Дарактардын калың катары —
Дриаддардын¹ сүрдүү жатагы.

2

Имараты сындуу имарат,
Кынтыгы жок деги кымындай.
Баары бекем, бейгам, бир рахат,
Байыркынын баалуу сынындай,
Бөлмөлөрү бийик пормолуу,
Конок үйү кооз оймолуу.
Падышаларды тамга таккызган,
Печкалары жылма ак кыштан.
Бирок булар анча сезилбейт,
Билалбаймын анын себебин.
Муздак карап досум Онегин,
Муктаждыкты жерип эсиркейт.
Укмуш эле жаңы, эски зал,
Уйкусурайт анда эстеп ал.

3

---

¹ Мифте жалбырак жамынган токой кудайлары.

Бу жайлашкан үйдө бир кезек,
Бушайман чал жашап турчу эле.
Ашмачысын кырк жыл жемелеп,
Айнегинен чымын кырчу эле.
Үй ичи жөн: асты дуб жыгач,
Үстөл, диван, шкаф — жуп турат.
Темгили жок таза делген үй,
Кош шкафты көрөт Евгений.
Бирин ачса: чыгым кагаздар,
Бирин ачса: түрдүү шараптар,
Текчесинен жана табат ал,
Сегизинчи жылдык календарь,
Чал жумушу чачтан көп болуп,
Окубаган китеп кунт коюп.

4

Эми Евгений мурас чарбакта,
Өтсүн үчүн эптеп мезгили —
Ал киришти жаңы максатка,
Тартиптөөгө айрым эскини.
Элет жерге бу да эр неме,
Барщинаны оброк дегенге
Алмаштырды түркөй журтунан,
Кудай деди теңсиз кул-кутан.
Коңшулары туюп бул ишти,
Коркунучтуу иш деп билишти.
Буга кээси анткор күлүштү,
Мурчуюшуп кабак түйүштү.
Акырында мындай чечти алар:
Абайлачу чунак дешти алар.

5

Каттап турду алгач баарысы,
Бирок кийин чоң жол мизинен
Угулганда элдин дабышы;
Арткы эшикке барчу тезинен,
Дон айгыры дароо тартылып,
Жүрүп кетчү мырзам шарт минип.
Бул жорукка болуп кападар,
Ыкластыгын үздү бүт алар.
«Жаңы коңшу ыксыз түйрөктөйт,
Жаман неме динге тиши өтпөйт.
Мелтирете шарап ичет дейт,
Мээрин төгүп аял сүйбөйт дейт.

Ооба-с, жок-с¹ деген терминди
Ооба, жок — дейт экен делинди.

6

Ушул кезде өскөн айлына,
Жаш помещик келип калганы.
Коңшулары назар салды да,
Аны дагы кылдат талдады.
Ал Ленский окуп жетилген,
Кулк-мүнөзү кудум — геттинген¹.
Күлгүн кези акын жигиттин,
Күсөөчүсү Канттын² илимин.
Туман баскан Герман жеринен,
Ала келген билим мөмөсүн.
Азат ойго чыңап денесин,
Азоо кыял көккө эргиген.
Жалын сөзү жалт бир каратат,
Кежигеде тармал кара чач.

7

Кылыксынган ак сөөк чөйрөсү,
Айныталек алоо жүрөгүн.
Кызуу сезет али бул өзү,
Кыз илебин, курбу тилегин.
Ак көңүл жаш ал бир эселек,
Эреркеткен үмүт жетелеп.
Турмуш көркү улам жайнаган,
Түткун кылып десин байлаган.
Ширин ойго элпек багынгат,
Олку-солку жүрөк күмөнүн.
Бар максаты биздин күндөрдүн,
Ал жаш үчүн кызык табышмак.
Ушуну ойлоп башын ооруткан —
Укмуш го деп кыял жоруткан.

8

Ал ишенди кыйбас жан шерик,
Арзып келип колго тиет деп.
Күйүт менен күсөп ал шерик,
Күндүр-түндүр күтүп жүрөт деп.
Ар-намысты ошол достору,
Актайт деген ойго токтоду.

---

¹ Ак сөөк коому нет-с, да-с деп сүйлөшкөн.

¹ Германиянын Геттинген деген шаарында орустун алдынкы адамдары окуган.

² К а н т — немец ойчулу.

Чагымчылар салган кишенди,
Чарт кесер деп абдан ишенди.
Анткени ыйык достор бар,
Азиздиктен тагдыр иргеген.
Деси кайтпас күчтүү дем менен,
Делебеден отту козгоор ал.
Өлбөс күчү шерик бүлөнүн,
Жарык кылар жүзүн дүйнөнүн.

9

Боорукердик жана күрсүнүү,
Бойго жеткен таза мухаббат,
Куттуу даңктын ширин түйшүгү,
Күрч деминен эрте тутанат.
Лира минип, Шиллер, Гетенин
Чарк айланып келген мекенин.
Ошолордун ысык оттору,
Омогунан жалын козгоду.
Уяң өспөй өнөр музасын
Ууртай билип таалай тапканы.
Ырларында бийик сактады,
Ыкластыкка болгон кусасын.
Наристе ой, назик көмөкөй,
Накта мүнөз бүткөн жөнөкөй.

10

Ал ырдады сүйүү ырларын,
Мукам кагып назик кылдарын.
Кыз түшүндөй тунук сырларын,
Бала ойнундай таттуу жылдарын.
Ай шоокумун жеңил калкыган,
Аруулукту бойго балкыган.
Ал ырдады күсөп жок-барды,
Айрылууну, азап, муң-зарды,
Романтика гүлүн өпкүлөп,
Бешигинде чоочун өлкөнүн,
Бей үшкүрүп жашын төккөнүн,
Бейкут жайлар санаа түрткүлөп
Ал ырдады турмуш сүлдөрүн,
Он сегизде күйгөн күндөрүн.

11

Жигит баркын элет кыштакта,
Биле турган жалгыз Евгений.

Төбөлдөрдүн пирин бул жакта,
Жактырбады мырза Ленский.
Туугандык кеп, шарап, чөп чабык,—
Дуу болушат итти кеп салып,
Алардын бул чалпоо тобунан,
Оолак тутту өзүн боз улан.
Андай топко жүрөк кунту жок,
Акындыктын ысык өртү жок,
Айтымында өнөр көркү жок,
Акыл да жок, сөздүн курчу жок.
Зайыптары андан беш бетер,
Заң учурган маңыз нерселер.

12

Казнасы бай, көркөм жаш мырза,
Кан күйөөдөй каршы сыйланат.
Ленскийге кыштак салтында,
Ар ким-ар ким кызын ыйгарат.
Кайсы жайга кирсе бул өзү,
Кадырлоого өтөт үй ээси.
Сыр тартышка түрдүү кеп болот,
Бойдокчулук кыйын деп коёт.
Кыздуу бирөө чайга келтирет,
Дунясына чыны сундуруп.
«Сына!»— дешет шыбыш жылдырып,
Анан ага гитар черттирет.
Кыз чыйылдайт: «Ой-ий, кудайым!
Кел, алтыным, тосуп чыгайын!»¹

13

Байкаганга, сөздүн кыскасы,
Баш байлоого жигит жат эле.
Онегинге түшүп ыкласы,
Таанышкысы келди бат эле.
Бири толкун, бири шагыл таш,
Бири көк муз, бири жалын жаш.
Бири ыр да, бири кара сөз,
Бир-бирине бөтөн кулк-мүнөз.
Аз туюлуп алгач татыгы,
Анан барып ызаат этишти.
Ар күн экөө атчан кетишти...
Ажырагыс болуп акыры.
Кээ бирөөлөр минтип бош болот.
(Кейип кетем) текке дос болот.

---

¹ «Суу пери» деген чыгармадан.

14

Бирок, чиркин, биздин жаштарда,
Ошондой да достук салты жок.
Өзүбүздүн дымак асманда,
Өзгөлөрдүн нөлдөй баркы жок.
Бонапарттын¹ даңкын көздөйбүз,
Баамдалган ойду сезбейбиз.
Короңдойбуз элди кем ойлоп
Кош аяктуу айбан деп ойлоп.
Бул жагынан сезгич Онегин,
Буйтаткызбай тааныйт адамды.
Жек көрсө да ичтен аларды,
Жең ичинен табат бир эбин.
Айра билип аркыл сөз жөнүн,
Ал кадырлайт баркын өзгөнүн.

15

Ленскийди кушбак ал укту:
Акын сөзү суудай шар эле.
Алабы курч көзүн таанытты,
Акыл жагы чырым-тал эле.
Жумурунда күйгөн бул жалын,
Жубанткан жок көзөл курбалын.
Сак Онегин сактап ичине,
Жабыштырды тилин тишине.
Ал ойлodu: айтып не керек,
Менсиз деле мезгил сездирер.
Азырынча дооран сүрө бер,
Аалам кенен, дүйнө сере деп.
Кечирели жаштын дымагын,
Кескин кезин, өктөм кыялын.

16

Ойго түштү ойчул курбулар,
Ортосунда кызып тартыштар,
Ириде сөз болду: уруулар,
Илим-билим, жаман-жакшылар.
Көз байлаган үрптүү кылымдар,
Көрдүн сыры, ырым-жырымдар.
Кези менен турмуш, тагдыр да,

---

¹ Бонапарт Наполеон.

Текшерилип өттү ар кылка.
Ойго кызып анда жаш акын,
Окуй салат орус дастанын.
Жазгантпаска эргип жатканын,
Жаш Евгений тутат ызаатын.
Аңдаса да көбүн түшүнбөй,
Анда болот кунту бүтүндөй.

17

Билинбеген жаштык кумары,
Бийлеп кетти кыштак эрлерин,
Кылт дей түшүп өкүм убагы,
Кыялдана сүйлөйт Евгений.
Армансыз чак — алтын мухаббат,
Айрылган чак — дагы бир рахат.
Аяңдабай кажаң мындайды,
Ал өзүнчө жыргал турбайбы.
Жана жыргал сүйүп муздаган,
Жаман санап кастай суушкан.
Ак болсо дос, аял, туушкан —
Абдан рахат бейгам уктаган.
Бактылуу жан — азарт ачпаган,
Баба кенчин сараң сактаган.

18

Эгерде биз акыл балбанга
Эрк токтотуп көрсөк жакшылап.
Кумар оту дымып калганда,
Күлкү болот бизге жаштык чак.
Катуу кетип бейбаш өкүмдүк,
Кайра артында кап деп өкүнүп,
Жалгоо менен анан эл болуп,
Жүргөн кезиң далил эң толук.
Биз куштарбыз кээде угушка,
Жан жыргалын бөлөк бирөөнү::.
Жалындатат назга жүрөгүн,
Жаралуу жан эски конушта.
Жатып тыңдайт өтө күнт коюп,
Мурутчандар¹ кебин бүт толук.

19

---

¹ Жүрөнөөк аскер адамдары атайы мурут койдурдуучу.

Сыпаты бул жалын жаштыктын:
Сыртка чыгат сыры бүтүндөй.
Азап, сүйүү, шаттык, кастыкты,
Айтып коёт ичке житирбей.
Мунжу санап өзүн сүйүүдө,
Эр Евгений кепке ийүүдө.
Өрөпкүтүп шайдоот тилегин,
Өрт Ленский төгөт жүрөгүн.
Эң ишенчээк нээти жазыксыз,
Элеп ийди жаштык сырларын.
Сайраны күч сүйүү жыргалын,
Сак Евгений сизди кадиксиз.
Жагымы бар төтөн бул баян,
Жакшы тааныш бизге мурдатан.

20

Эх, ал сүйөт, сүйөт өлгөндөй,
Биздин курак андай сүйө албас.
Акысына тагдыр көнгөндөй,
Ашыглыкка Акын деңги-мас:
Кайда жүрсө жүрөт бир кыял,
Каалоосу зор күчүн ким тыяр.
Көңүлүндө жалгыз убайым,
Көксөгөндө — акын муңайым.
Сагынышып алыс кетүүлөр,
Сагаттары муза-ырлардын,
Рахаттары чоочун жылдардын,
Илим-билим, шаттык сезүүлөр —
Өзгөрткөн жок анын тилегин,
Өрткө жанган азоо жүрөгүн.

21

Жүйөөлөндү акын Ольгага
Жүрөк сырын байкай электе.
Күбө болуп кыздын ойнуна,
Күлүп-ойноп жүрдү элетте.
Саябалап токой салкынын,
Аймалады аппак алкымын.
Үйүр белем биздин бу балдар,
Үйлөнтөлү дешти кудалар.
Көлөкөлүү жайда күн сайын,
Көркөмдүктүн ачып ажарын,
Көзү алдында эне-атанын,

Гүлдөп жатты жапжаш гүлкайыр —
Көпөлөккө жыты билинбей,
Арыларга балы шимилбей.

22

Бозоюна кызжан арнады,
Таттуу түшүн, туңгуч жыргалын.
Сезимине ыйык кармады,
Сергек ойлуу -акын ырларын.
Кечиргиле, алтын оюндар!
Самап турат токой койнун ал.
Жымжырт бакта ээн жүргөндү,
Жылдызы мол айлуу түндөрдү,
Биз да бир кез асман чырагын,
Эңсегенбиз өтө милдеттүү,
Жашыруун дарт, көз жаш, илдетти,
Жана кечтин сейил-кумарын.
Сезилбейт түк азыр ал андай,
Ай шооласы — күңүрт фанардай.

23

Илбериңки сыны асылдын,
Искеткендей таңкы дүйүмүн.
Өмүрүндөй сыпаа акындын,
Өбүүсүндөй таза сүйүүнүн.
Жылуу маанай, көгүш көзү бар,
Жылаажындай шыңгыр сөзү бар.
Мүчөсү да элпек Ольга кыз,
Мүчүүсү жок терең ойлоңуз.
Портрети биздин Ольганын.
Ар китептен чыгат окусаң.
Андайларга мен да толкугам,
Каныккан соң сууп калгамын.
Эмесе ук, азиз окуучум,
Эжесине жетсин кол учум!

24

Эжесинин аты Татьяна,
Биринчи ирет анын ысымын
Даңазалап назик дастанга,
Баяндайбыз далай кызыгын.
Кош — эмесе, койгон кыз аты
Копол эмес, аттын ызааты.
Айтайынчы нуска сөздү мен,

Адат калган бизге эскиден.
Мойнубузга алсак мобуну:
Ат койгонду анча билбейбиз,
(Ыр дегенди такыр сүйбөйбүз,
Билим жактан жуккан оорубу? —
Айтор, андан ушул так калды,
Кылыксынтып коймой аттарды.

25

Татьянага келсек ошентип,
Тамшандырбайт ойноок Ольгадай.
Тамылжыбайт бетте кош эндик,
Таасын эмес буга толгон ай.
Муңайыңкы, элкин, момун жан,
Элик сындуу элтең чочунган.
Өгөйүндөй чоочун үй ичи,
Өзгө кыздай салкын жүрүүчү.
Эне-атадан оолак жетимдей,
Эркелебейт кысып мойнунан.
Бала туруп балдар ойнунан
Окчун жүрчү ойноп секирбей.
Терең ойдо болуп бир гана.
Терезеде түрчү тим гана.

26

Басмырт мүнөз, санаа кулпусу
Бала күндөн шерик курбалы.
Агымы жай кыштак турмушу,
Абазына кызды чулгады.
Ылбыраган назик бармагы,
Ырымга бир ийне сайбады.
Саркештөөгө көнбөй кыз мурун
Салалбаган бөзгө уздугун.
Кунту мындай энөө баланын:
Куурчагын кармап колуна
Даярданчу ак сөөк коомуна,
Данакери болуп ал анын,
Айтып калчу ага далилдүү,
Энесинен алган таалимди.

27

Сонуркоосу тарап куурчактан,
Соңку кезде көңүл бурбады.
Мода, шаар — деги бул жактан,

Мурдагыдай баян кылбады.
Балалыктын тентек, шоктугу,
Багындырып алган жок муну.
Кышкы түндө айтар карт эне —
Кызык жомок кыздын дарты эле.
Кушбак няня жалаң Ольганын,
Курбуларын топтоп жылгага
Ойноккондо, жалгыз бул гана,
Оолукчу эмес кийип кол кабын.
Куру күлкү, ызбыз, чуру-чуу,
Кулагына эрөөн угулчу.

28

Сүйөр эле балкон четинен,
Сүргөн таңга назар салууну.
Жылт эткенин асман бетинен,
Жылдыздардын соңку жарыгы.
Жер аймагы нурга батканын,
Жел аймалап кабар айтканын,
Күн башпагып келе жатканын,
Күлүң-күлүң кирпик чачканын.
А кышында түндүн иреңи
Ала кылып баёо дүйнөнү,
Бозомуктап айдын сүлдөрү,
Көз жарарда чыгыш зиреги.
Кыз ойгончу көнгөн маалында,
Шам жандырып таңдын заарында.

29

Романдарга жанын наз кылган,
Көп сонундан артып бул сонун.
Апыртмасы абдан азгырган —
Ричардсондун¹ жана Руссонун.
Кыз атасы аңкоо, момун жан,
Кыбыр жүргөн кылым соңунан.
Китептерден зыян таппаган,
Бирок бетин такыр ачпаган.
Тактадагы нерсе деп гана,
Татыбаган китеп кызыгын.
Том жазданган сырын кызынын,
Оюнчуктай сезчү тек гана.
А зайбынын ою башкада —
Ричардсонду окуу тамшана.

---

¹ Ричардсон — XVIII кылымдагы Англия жазуучусу.

30

Талдап көрсөң анын себебин, —
Таалим үчүн ызаат кылбаган.
Же жогору көргөн дебегин,
Грандисонду¹ Ловлас² мырзадан.
Москвада турган жылдары,
Алина аттуу кыйыр тууганы
Айың кылган алар тууралу,
Анда эринин бойдок убагы,
Башка болчу сүйгөн бозою,
Бар кубатын ага арнаган.
Өз ичинде артык баалаган,
Өзөлөнүп ага бүт ою.
А бул эри — кооз Грандисон,
Гвардисержант болчу баркы чоң.

31

Жубайындай жүрдү зайбы да,
Жукалантип чырай-келбетин.
Нике кыйган жөнсүз ал буга,
Ниетине койбой кыз эркин.
Аялынын дартын жоюуга,
Алып келип кыштак койнуна,
Кыраакы эри койгон жайына,
анын романынын каар-
да роман каарманы.
Ким билмекчи ким бар жанында
Ал оболу сыгып көз жашын,
Ажырашып кете жаздаган.
Анан-анан көнө баштаган,
Үй ишине коюп ыкласын.
Адат жолу кээде зор тура —
Алмашылып таалай ордуна.

32

Дал ошентип көнүү жосуну,
Данакери болду көңүлдүн.
Ал акыры такыр жоошуду,
Айкындалып сыры өмүрдүн.
Иш маалында, же бош кезинде
Багынтууну эрин өзүнө
Байкаган соң баары жөндөлду,

---

¹ Г р а н д и с о н — анын романынын каарманы.

² Л о в л а с — бул да роман каарманы.

Багыты да айкын өңдөндү,
Жумушуна кирди тартынбай,
Жер-жемишин кышка сүрсүтүп
Чыгымына эсеп жүргүзүп,
Ишембиде мончо калтырбай,
Малай уруу жана башканы
Эрсиз эле тейлеп таштады.

33

Бу да бир кез кандан ыр жазган,
Адъбомуна назик кыздардын.
Прасковьянын ысмын ырбаткан,
Полина — деп чоё сөз артын.
Бой тартмасы ичке тигилчү,
Бойго ченеп кынай кийинчү.
Французча мурун-көңдөйдөн,
Орус Н-сын Ң-деп үйрөнгөн.
Аз өтпөстөн баарын унутту:
Алинаны, альбом, жакшы ырды,
Акулька деп жаза чакырды
Селинанын атын мурунку.
Келиштирип үйгө жасатты:
Кеп такыя, жылуу халатты.

34

Эри болсо сыйлап жашынан,
Эч киришпей эркти берүүчү.
Жары барда камсыз башынан,
Жалгыз иши: жатып жеп-ичүү.
Өтүп жатты бейкут өмүрү,
Өткөрүүгө кечти кээ күнү
Жыйналышат ыклас кошналар,
Жымсамалдуу сырдаш ашналар.
Күйпөктөшөт, ушак кеп болот,
Күлкүгө да чыгат кур өнөр.
Ошол кезде аста бирөөлөр,
Ольгатайга чай куй деп коёт.
Тамактан соң уйку деген бар,
Тарап кетет анан меймандар.

35

Капары жок өмүр тушунда,
Кадырлашты эски адатты.

Масленица¹ келген учурда,
Май чөлгүтүп челпек жасашчу.
Эки орозо тутуп жылына,
Жубанышчу ырым кылууга.
Троицага¹ толсо эл тобу,
Жактырышчу бирге ырдоону.
Табынышып зара² чөбүнө,
Үч тамчыдан көз жаш сыгышкан.
Жеңилдикке квас жутушкан,
Жете түшүп суусун сөөгүнө.
Конок күтсө тике турушкан,
Чинге карай табак сунушкан.

36

Бир карыды экөө акыры,
Бирок бир күн анын эрине
Оозун ачып кыйгач тагдыры,
Орун салды көрдүн төрүнө.
Жетпей өлдү саал түш ченге,
Желдей учту кабар бүт элге.
Күйөрманы: зайбы, балдары
Күйө берип шайы калбады.
Ыраматылык, момун жан эле,
Ыпласы жок адал нээтинде.
Сөөгү жаткан мүрзө бетинде,
Төмөнкүчө жазуу бар эле:
Дмитрий Ларин бул пенде,
Кудайына жаккан кул пенде.

37

Чет өлкөдөн келип айлына,
Ленский да этти зыярат.
Күмбөзүндө туруп кайгыра,
Күрсүнүүгө кылды тыянак.
Каңырыгы түтөп жигиттин,
«Байкуш Иорик!»³—деди ичтен тим,—
Ойноочу элем кармап мен анын
Очаковдон алган медалын⁴.
Көтөрчү эле дайым колуна,
Ольгасын да мага берсем деп,

¹ М а с л е н и ц а – славян элдеринин орозо айтынын айбашы күнү.

¹ Т р о и ц ы н д е н ь — үч пайгамбардын улуу күнү.

² З а р а — өлгөндөрдү эскерип, -үйгө илип коюучу чөп.

³ «Байкуш Иорик!» — Шуттун баш сөөгүнө. Гамлеттин айткан сөзү.

⁴ 1788-жылы түрктөрдөн Очаков сепилин алгандарга берилген медаль.

Ошол күндү көрүп өлсөм деп
Ойлоочу эле... Аттиң, жогу да?»
Владимир ошол бейитте,
Ырын жазат мактоо — кейиште.

38

Жазар менен эске түшүрдү,
Жаш тамызып ата-энесин.
Көр үстүндө катуу үшкүрдү,
Көз алдына тартып элесин.
Жазмыш эрки сырдуу, күчтүү да,
Апат кылар, чиркин, бизди да.
Өмүр гүлдөп кайра кагылар,
Өөрчүп турар улам жаңылар.
Туругу жок тукум дал ушул,
Тутанар да, ташып күркүрөр.
Анан барып көргө түртүлөр,
Ашыкпагын, келет ал учур.
Неберелер жаңы бүрдөгөн,
Сүрүп чыгар бизди дүйнөдөн.

39

Андай болсо, достор, наздана,
Алдастаган турмуш даамын тат.
Арзыбаган өмүр аз гана,
Ал анчейин мени багынтат.
Тобокел дейм көптү элестеп,
Топ үмүттөр кетет жетектеп;
Из калтырбай ачык көз өтүү,
Ич күйгүзөт өрттөп өзөктү.
Жазганыма жашап мактануу,
Жагдайыма сыяр нерсе эмес.
Таасын оюм эгер келсе тез, —
Тагдырыма ылайык даңк алуу.
Эзилишкен достой эң нагыз,
Эскерсе дейм мени бир дабыш.

40

Алда кимдин дилин уютар,
Адам ээси — тагдыр кубаты.
Лета¹ көлгө чөкпөс бул ырлар,
Асемделүү сабак ырааты.
Келечекте балким, бир эргул,

---

¹ Л е т а – грек мифинде чөгүп жок болуунун көлү.

(А ким билет, жалган күдөр бул)
Сүрөтүмдүн баркын байкап ал,
Акын эле деп бир айтаар ал.
Кантип турам көөнүң жылытпай,
Кабыл алгын асыл сыйымды.
О, күсөөчү, учкул ырымды,
Оюңа тут, көпкө унутпай.
Адил колдуу, ак нээт кишилер,
Карт эмгегин кармап түшүнөр.

ҮЧҮНЧҮ ГЛАВА

*Бойго жеткен кыз бар эле,
Ал бирөөгө куштар эле.
М а л ь ф и л а т р.*

1

«Ай, акындар, шашма калксыңар!» —
«Кош, Онегин, болбойт шашпасам». —
«Кармабайын, бирок айтчы шар,
Кайдан өтөт кечки тамашаң?» —
«Лариндерде. — Мына, кеп кайда,
Ар кечиңди бекер ал жайда
Өлтүргөндү оңой көрдүңбү?» —
«Өкүнбөймүн». — «Мен бул сөзүңдү
Түшүнбөдүм. Бирок угуп тур,
Биринчиден (тыңда калп-чынын),
Мээрбан бул орус калкынын
Мейман үчүн ою тунуктур.
Варенье, жер, мал, же жамгыр
Шылтоо болуп улам кеп арбыр...»

2

«Жактырбайсың анын эмнесин?» —
«Жадатмасы жаман баарынан». —
«Мен жек көрөм ак сөөк чөйрөсүн,
Мээрим табам жөн үй баамынан.
Себебин ук...» — «Койчу, болду го,
Элет сөзү мээге толду го!
Барам дечи? Кайран убактар!..
Эх, Ленский, бери кулак сал.
Филлиданы¹ да бир көрөйүн,
Кайталансын сезим баштагы.
Калем, көз жаш дагы башканы....
Ээрчите бар» .— «Распы?» — «Өлөйүн»—
«Жакшы болот». — «Анда качан,
дос?» —
«Азыр деле... Ал үй меймандос.

---

¹ Ф и л и д а – сентименталдык ырлардын каармандары.

3

Жүр, эмесе».

Жүрүп кетишти;
Кадыр-сыйын төгүп үй ээси
Карбаластап мейман этишти,
Каадаланып салттын жүйөөсү.
Даярдалган сыйы тартылат,
Таттууларга үстөл артылат.
Суусундукка ширин шербет бар,
Суратпастан куюп бермек бар.
Араң жүргөн кыштак кыздары,
Акмалашып дароо эшиткен,
Башпагышат сырткы эшиктен,
Көрүш үчүн жаңы мырзаны.
Котологон элдер короодо,
Коноктордун атын сыноодо.

4

Кез келтирип жолдун кыскасын,
Келет экөө үйгө зымырап.
Аста тутсак кулак ыкласын,
Азаматтар мындай кеп урат:
«Ай, Онегин, уйкуң эстедиң» —
«Адетим ал, кана тездегин!» —
«Эриккениң деги тарайбы?» —
«Эчтеке эмес. Каш да карайды.
Андрюша, ыкчам сыздыргын,
Наадан элдин күңүрт жайы бу.
Баса, маркум Ларин зайыбы
Басмырт тура, жүзү жылдыздуу...
Каркыттагы шербет биз ичкен,
Жүрөкзаада кылат бир иштен.

5

Кайсынысы анын Таня кыз?»
«Кайдыгердей кабыл кылганы.
Светлана¹ сымак паанасыз,
Терезеде үнсүз турганы». —
«Ызааттарың чынбы кенжесин?» —
«И, эмне экен?» — «А мен эжесин
Сүйөр элем акын жаралсам,
Сүйкүмү серт Ольга чабал жан.

---

¹ Светлана — Жуковскийдин балладасынын героинясы.

Ван-Дейк² тарткан аял түсүндөй,
Кыздын бети кызыл, томолок.
Тегеренген дедек ободо —
Тек, бейкапар айдын жүзүндөй».
А Ленский жообун суз айтты,
Жолун анан үнсүз узартты.

6

Ошол сапар Ларин үйүндө,
Онегиндин конок болгону, —
Коңшулардын кепчил бүйрүнө,
Кош үн салып дилин козгоду.
Түкшөмөлдөн ырбап дуудамал,
Түп көтөрө сызды бул кабар.
Тамашанын оту жанданды,
Татьянага күйөө камдалды.
Айрымдары тойду болтура,
Аңырт кылып жүрөт тим эле.
Кооз шакек чыкпай никеге,
Калтырыптыр дешти соңкуга.
Владимир кимге үйлөнмөк —
Эл оозунда небак бүткөн кеп.

7

Бул ушакка Таня ызалуу,
Буулукса да эптеп эшитти.
Эргип бирок ичтен ынануу,
Эрк бийлеген бирөө кезикти.
Ошол ойго жүрөк тутанат,
Ойгонуптур туңгуч мухаббат.
Жаш мөмөдөй желге шуу деди,
Жаз отуна жанды кыз эми.
Санаасында эчак бар эле,
Санаркоонун таттуу азыгы.
Буюрса деп тагдыр насыбы,
Букка түшүп жүргөн чагы эле.
Жүрөк сокчу көөдөн ургулап,
Жүрө-жүрө ал бир ыргымак!

8

Ал ыргыды... Кош көз жалт этип;
Атаганат, мына! — деди кыз.

---

² Ван-Дейк — XVIII кылымдагы Голландиянын атактуу портретчиси.

Түн да, күн да ошол жарк этип,
Түштөрүнөн көрөт эми кыз.
Ошол болуп бардык сүйгөнү,
Оп тарткан күч эркин бийледди.
Ырпын жазбайт башка сылык сөз,
Ынандырбайт камкор жылуу көз.
Ошол күчкө арнап бүт өзүн,
Оопасыздай сезет калганын.
Коомай тутуп ички арманын,
Конокторго кошпойт мүнөзүн.
Обу-жоктор кечке келжиреп
Олтурганы жинин келтирет.

9

Дилгир болуп Таня тамшана,
Дитин койду роман окууга.
Таттуусунан жутуп таткана,
Азгыруунун кирди отуна.
Жан киргизип учкул кең ойлор, —
Жазуучулар жазган геройлор:
Ашык болгон Юлия, Вольмары³¹,
Бууракандуу Вертер² — зор дагы,
Малек-Адель³ жана де Линар⁴,
Түшкө кирген бейжай Грандисон
(Түгөт эле өтө даңкы чоң), —
Түшүнгөнсүйт бирден терип ал.
Окуп чыккан бардык элести,
Онегинге тага бербеси!

10

Героиня болуп өзү да,
Окуганын ойго токтотот.
Клариса⁵, Дельфин⁶, Юлия
Көркөмүнө өзүн окшотот.
Түнт токойдо болуп күндө эле,
Китебинен издейт бирдеме.
Издегени — учкул санаалар...
Ички сырын андан табат ал.

---

¹ Ю л и я, В о л ь м а р — Руссонун «Жаңы Элоиза» деген романынын каармандары.
² Вертер — Гётенин «Жаш Вертердин жабыры» деген романынын каарманы.
³ М а л е к - А д е л ь — мадам Коттиндин солгун романынын герою.
⁴ Гус-тав де Линар — баронесса Крюднердин эң сонун повестинин каарманы.
⁵ Клариса — Ричардсондун «Клариса Горлоу» деген романынын героинясы.
⁶ Д е л ь ф и н а — мырзайым Де Стальдын айтылуу романынын героинясы.

Өз боюна толук ыйгарат,
Өзгөлөрдүн кайгы, шаттыгын.
Ашыгына жазчу кат сырын,
Кайра-кайра жаттайт сыйдалап.
Ким болсо да биздин каарман,
Грандисон эмес, башка жан.

11

Бир кездерде ыйык сөз курап,
Бир шилтемдүү жазгыч— «күжүрмөн»
Геройлорун укмуш сулуулап,
Кемчиликсиз чийип бүтүргөн
Сүйгөнүнө дайым шарт кылып,
Сүргүн менен жабыр тарттырып,
Өткүр кылып, сезгич эс берип,
Өң-сыны да сыйда тескелип,
Дуушар кылып отко, добулга,
Дуулаттырып шаттык кыялга.
Даяр кылып жанын кыярга,
Даба болуп дастан соңунда:
Жамандыгы жаза тартчу да,
Жакшылыгы жетчү бактыга.

12

Азыр болсо акыл тунарып,
Түшкө кирет түрлүү кур насаат.
Кемчиликтен роман куралып,
Кейипкерлер шумдук дуулашат.
Британдын муза — калптары,
Бийкечтердин эсин каптады.
Уйкулары санга бөлүнөт,
Убайымду Вампир¹ көрүнөт.
Же көрүнөт Мельмот² селсаяк,
Же күнөөкөр жөөт, же Корсар³,
Же көрүнөт сырдуу Сбогар⁴;
Желе тартып Байрон тор жаят:
Жок нерсени эңсөө жагына,
Жоболондуу керт баш камына.

---

¹ В а м п и р — лорд Байрондун наамына жаңылыш катталган повесттин герою.

² М е л ь м о т — Матюриндин гениалдуу чыгармасынын кейипкери.

³ Корсар — Байрондун айтылуу поэмасынын каарманы.

⁴ Иеан Сбогар — Карл Нодьенин белгилүү романы.

13

Азиз достор, андан не чыгар?
Асман эрки, балким, күчтөсө —
Акындыгым алыс ыргытар,
Жаңы шайтан жаалын жүктөсө
Феб⁵ каарынан такыр арылып,
Кара сөзгө аста кам уруп,
Эски ыкмалуу роман жолунда,
Эрмек табам өмүр соңунда.
Бузуктуктун сырдуу азабын,
Бууракандап жазбайм мен анда.
Жөн гана мен тизем баянга,
Орустардын турмуш абалын.
Эрк бийлеген сүйүү түштөрүн,
Эскилердин жосун иштерин.

14

Баян кылам ушул таптагы,
Бабалардын нуска сөздөрүн.
Кемер жээги, эски бактагы
Кез болушкан жаштык кездерин.
Күнүлүктүн күчтүү зардабын,
Талаш менен жараш арманын,
Кайра айныта бузуп, мен анан
Никесине алып баралам...
Эске түшөт өткөн өз сөзүм:
Эзилишкен моймол алдында,
Жүлүн майым эрип жалынга,
Жүрөгүмдүн балын төккөнүм.
Алыс калгам азыр жатыркап,
Алоолонбос кайра ал ырбап.

15

Секетим ай, Таня — Таняжан!
Сени менен мен да жаш төгөм.
Кооз шумпай арбап паанаңан,
Колго түштү ууз жаш денең.
Жок болорсуң жылт бир көрүнүп,
Жолтоо болду, аттиң, көр үмүт.
Кел дейсиң ээ, керең жыргалды,
Кези келсе турмуш тумандуу.
Тилегиңе шыйкыр жуттуң уу,

---

⁵ Феб — Апполон деген мааниде. Апполон акындар деген сөз.

Тим турбаган закым оюң бу:
Кумарланып ага жолугуу,
Сенде болгон бардык умтулуу.
Дайым ээрчийт кайда барбагын,
Азгырылтма ошо шайтаның.

16

Мухаббаттын дарты тим деле,
Муңдуу кызды бакка келтирет.
Бут шилтебей тиктеп бирдеме,
Бугуп калат жылбай мелтиреп.
Улутунуп жүрөк козголот,
Ууз чырай алоо от болот.
Көзү жайнап кулак дүңгүрөп,
Деми чыкпай оор күрсүнөт...
Түн да кирет, асман тарапта
Түн сакчысы секин айланат.
Мукам булбул үнүн кайталап,
Безеленет калың даракта.
Уктай албай байкуш Таня да,
Убайымын айтат няняга:

17

«Уктай албай койдум, няняжан,
Айнек ачып мында келчи сен.» —
«Эмне болду, күнүм, Таняжан?» —
«Эрмек болчу сүйлөп эскиден.» —
«Көгүчкөнүм, несин сүйлөйүн?
Көп болуучу анда билгеним:
Илгеркинин түрлүү миң жомок,
Инжилинде пери, жин болот.
Азыр болсо баары тумандуу,
Акылыман кетти кагылып.
Эсептелип жылас карылык,
Эсти кудай алган турбайбы.» —
«Сүйлөп берсең өзүң жөнүндө,
Сүйдүң беле жигит өмүрдө?»

18

«Ал кезде мен сүйүү дегенди
Аңдабачу керең жайда элем.
Кулагы укса андай немеңди,
Кууп чыкмак үйдөн кайненем.» —
«Кантип анан нике кыйдыңар?»

«Кудайымдын өзү кылды жар.
Кичүү болчу Ваня — абышкам,
Мен кошулгам он үч жашыман,
Эне-атама эки жумача,
Жуучу келди улам асылып.
Бергенинде атам ыраазылык,
Безилдедим көз жаш чубата.
Ыйга болбой чачым эки өрө,
Жеткизишти ырдап чиркөөгө.

19

Ошентип мен бөлөк бирөөнүн...
Ой, карагым, укпай калдың да...»
«Башым капа, няня, жүрөгүм...
Баткым келет боздоп жабырга!»
«Э, катыгүн, эмне бул оору?
Этиң ысык... сасык тумообу?
Эгем, өзүң райым кыла көр,
Эмне жейсиң, чүрпөм, сүрай бер.
Касиеттүү суудан себемин». —
«Соо элемин, няня, коюп тур,
Мен бирөөгө... куштар... болупмун!»
«Кара жаным, алла дегиниң». —
Деп Таняны дуба жол менен,
Чокундурат кары кол менен.

20

«Сүйүп калдым» — деди кыз ага,
Сүрдүккөндөй ичтен камыга. —
«Ооруганың, жаным, сыр дана,» —
«Ооба, сүйдүм, калтыр жайыма.» —
Так ошондо көктөн алтын ай,
Татьянага тиет жаркырай
Данакерлеп жүзүн азыңкы,
Дааналады чачын жазыңкы.
Жамалы ак, кызда көз жаш ак,
Жана тиги жылуу жоолукчан,
Күпү кийип тушташ отурган,
Няняны да агыш нур басат.
Таасири күч айга магдырап,
Таасын дүйнө уйку кандырат.

21

Айдын жүзүн карап турду эле
Алып учту кыздын жүрөгү.
Селт эткизе кыял урду эле,
Сезимине бир ой түнөдү...
«Келе калем, келе бир барак,
Үстөлдү кой, бери сыйдараак.
Кечир эми, анан жатармын,
Сен өзүң да барып эс алгын...»
Айлуу түндүн бейкут куту бар,
Азгырылып жаш кыз азыр да,
Ойлобостон жазган катында,
Озуйпалуу сүйүү жыты бар.
Кат да бүтүп ыктуу чапталат,
Кана, Таня, кимге арналат?

22

Мен билчүмүн чама жетпеген,
Мелтиреген кыштай асылды.
Алдоо, жалгоо таасир этпеген,
Артка түрткөн терең акылды.
Айран калгам андай селкиге,
Адалсынып турган кейпине.
Ошондуктан алыс качкамын,
Окуй салып кабак-каштарын:
«Тозок менен бүтөт ал оюң»,
Деген жүзү жүрөк үшүтөт.
Капааттанып мурун чүйрүшөт,
Качып турса жигит жаа бою.
Андайларды ыксыз чоюлган,
Көргөндүрсүз Нева боюнан.

23

Себеп болгон биздин жыргалга,
Селкилерди дагы көп көргөм.
Мемиреткич алдоо — кумарга,
Менменсине салкын өңдөнгөн.
Айраң калдым неге мынчалык?
Алар болсо сүрдүү сырт салып,
Дасый элек жашты күйгүзөт,
Күйгүзөт да кайра сүйгүзөт.
Аягансың назик көрүнүп,
Айла кетсе аста кыңшылап,
Жүз кубулуп өзүн кыз кылат,
Жүрөгүнөн амал төгүлүп.
Дал ушундай рахат артынан, —
Далбас урат кайран жаш улан.

24

Андай болсо биздин Танянын,
Аша чапкан кандай айбы бар?
Кучагында кызык санаанын,
Кубулганды билбес жайы бар.
Сүйгөнү үчүн чындап кылыксыз,
Сезгени үчүн аны унуткус,
Күткөнү үчүн мүнөз күмөнсүз,
Ойлору үчүн опсуз, түгөнгүс,
Ажары үчүн жана көркү үчүн,
Акылы үчүн, күчтүү эрки үчүн,
Айтканынан кайтпас шерти үчүн,
Алоолонгон жүрөк өртү үчүн,
Тим жайына койсо не болот,
Тийиптир деп кызга жеңил от.

25

Кылыктуу кыз салкын карамак,
А Татьяна сүйүү баркына
Чын берилет жүрөк жаралап,
Жаш баладай жаңы талпына.
Ал ойлобойт: «Соңку мухаббат,
Алоолонуп сонун тутанат.
Же чалынып өтмө тузакка,
Же ажырап көпкө-узакка,
Чиеленип үмүт түйүнү,
Кыз да жигит болуп эки анжы,
Кызганууга ойду бет алдыр,
Антпегенде сүйүү сүйүүбү?»
Бул ойлордон Таня серт эле,
Бушаймандуу жүрөк өрт эле.

26

Туюп турам кыйноо тартарым
Журт намысын коргоп-жабам деп.
Кош ой кылбай Таня каттарын,
Котормокмун кайра азап жеп.
Ал аз билген биздин орусча,
Дит койбогон журнал окушка.
Эрөөн болуп тили өзүнө,
Эжелечү эне сөзүнө.
Француздук кунт бар дилинде...
Айла канча? Өзүң түшүнчү.

Алигиче аял сүйүүсү,
Айтылбаган орус тилинде.
Алигиче кайран тилибиз,
Кат сөзүнө осол билиңиз.

27

Сезип турам: зордоп айымдар
Сен оку дээр, анда кокуй күн! —
Опосуздук журнал сайын бар¹,
Ойлоп көрчү, кантип окуймун?
Оюм сенде жазгыч — акындар,
Силер сүйгөн көңүл-жакындар
Жан эргитсе, кылган күнөөнү
Жана башка туюк мүдөөнү
Ырга салдың көзөл курбулар,
Ыйык тутпай орус сөздөрүн.
Нагыз билбей түпкү сөз жөнүн,
Назик түрдө тилди буздуңар.
Жаттын сөзү дайым дилинде,
Айланбасын эне тилиңе.

28

Кудай мени балдан аярла,
Кутулууга андан бар ынтаа.
Сары шалдуу, чипчик аялдар —
Семинарпоз¹, ага кабылтпа.
Кашкайса да сөзү чалыштайт,
Катасыз эч сүйлөй алышпайт.
Тазасына тилдин зар болдум,
Дагы чыгар түрү «жаргондун».
Көрктүү балдар, жаңы муундар,
Журналдардын тилин гүлдөтөр.
Сөз сүйлөөнү бизге үйрөтөр,
Жөнгө салып жазган ырды да.
Бирок өзүм... буга кийликпейм,
Эскилердин салтын иликтейм.

29

Ката болуп сүйлөө жоругу,
Кайран тилди бузуп калжырай —

---

¹ Ошол кездеги орусча журналдардын начардыгы айтылат.

¹ Илимпоз сөрөй аялдар ошондой кийинген.

Көнө жүргөн жүрөк оорусу,
Көңүлүмө сиңип калчудай.
Кайгырууга эми кубат жок,
Галлицизм² эптеп кылат ток.
Бул көрүнүш жаштык айбындай,
Богданович³ шердин ырындай,
Жетер эми. Муңдуу асылдын
Катын көздөй кайра келели.
Сөз бергемин. Бирок мен эми,
Айный турган кезге жакынмын.
Неге десең Парни⁴ ырларын,
Эрөөн болор азыр ыйгаруу.

30

Кайгы менен үлпөт ырчысы¹,
Азыр болсоң менин жанымда,
Копол досуң карап турчубу,
Коёр элем шартты алдыңа.
Орун берип устат шыгыңа,
Сал дээр элем сыпаа ырыңа
Куса болгон кыздын өз жөнүн.
Кыз сиңирген сөзүн өзгөнүн.
Кайда калдың, досум эми өзүң?
Суз асканы жалгыз аралап,
Сук көздөрдөн нары-нарылап,
Фин жеринде жалгыз жүрөсүң.
Түк эшитпес акын жүрөгү,
Түйшүктөгү менин мүдөөмү.

31

Татьянанын каты жанымда,
Таза сактап, ыйык кармаймаймын.
Окуп жатып күйөм жалыңга,
Окугандан такыр танбаймын.
Ким албыртты назик кыз жүзүн,
Ким козгоду изги сөз күчүн?
Ким үйрөттү секет болууга,
Ким түшүрдү эссиз ооруга?
Түйшүгү бар, жыттуу гүлү бар,
Түшүнбөймүн пайда-зыянын,
Котормосу каттын мына бул,
Коомайланып калган түрү бар.

---

² Галлицизм — ката сүйлөө, француздарды туурап сүйлөө.

³ Богданович — XVIII кылымдагы орус акыны. Мында мыскыл катары айтылган.

⁴ Парни — сүйүү ырларын арбын жазган француз акыны.
Акын Баратынскийди айтат.

Фрейшицти² жаңы үйрөнчүк
Ойногондой начар күүлөнтүп.

ТАТЬЯНАНЫН ОНЕГИНГЕ ЖАЗГАН КАТЫ

Жазамын, сизге жазамын,
Жаш жүрөк сүйүү өртүндө.
Жек көрсөң кыздын азабын,
Жазалоо, жигит, эркиңде.
Бактысыз менин шорума,
Балбылдап күйдүң чачырап.
Аларсың кысып бооруңа,
Аяныч кылсаң азыраак.
Айтпаймын дегем өлсөм да,
Аңдыгын уяң сырымды.
Эч сезбейт элең сен анда,
Эмесе, уккун чынымды.
Көрсөм деп дайым эңседим,
Бир ирет ар бир жумада.
Сөзүңдү дегдеп мен сенин,
Көп эле болдум убара.
Өзгөрбөй жаштык үмүтүм,
Өзүңдү күттүм күнү-түн.
Бирок да ээн кыштакта,
Зеригип жүрөт деп айтат.
Түшпөспүз көзгө биз анча,
Жүрсөк да сизди ызааттап.

Эмне үчүн келдиң биз жакка,
Элетте жаткан кыштакка?
Түйбайт да элем мен сени,
Тузакка салдың сыздата.
Эселек жүрөк толкунун,
Эрте эле басат болчумун.
Ылайыктап бирди багыма,
Ырыстуу эне болмокмун,
Ак жүрүп тийген жарыма.

Какса да тынбай жүз жүрөк,
Карабас элем эч кимди.
Тагдырдын жолу күчтүүрөөк...
Тарттырдым сизге эркимди.
Өмүрдөн белек курадым,
Өзүңдү чындап көргөнчө.

---

² Фрейшиц (тагыраагы Фрейщюц) – XIX кылымдын башында жазылган Вебердин “Сыйкырдуу мерген” деген операсынын немисче аты. Бул опера Россияга кадырлуу болгон.

Жиберген тура кудайым,
Жигерим сенсиң өлгөнчө...
Түшүмө кирип сүйүнтө,
Түсү жок элес урунду.
Көз отуң салып күйүткө,
Көңүлдөн үнүң угулду.
Түш эмес болчу чынында,
Түшкөнүң үйгө сезилет.
Албырып кетип нуруңа,
Айтыпмын: «Мына, өзү!» — деп.
Жалганбы үнүң укканым,
Карыпка кайыр бергенде.
Кулакка шыбыш туткамын,
Дубага аста келгенде.
Дал ошо жымжырт мүнөттө,
Данакер болгон ким эле?
Ким эле алсыз жүрөккө,
Шоокумун салган тим эле.
Акырын келип алтүндө,
Алтындай болгон бир неме —
Үмүттүү сүйүү жөнүндө,
Үн берип кеткен ким эле?
Чын айтчы, кимсиң деги сен,
Чын болбо менин периштем?
Азырынча мен күмөн,
Азыткы болбо келишкен?
Кур эле жаздым көрүнүп,
Курагым алдап жүрбөсүн.
Таалайым бөлөк бөлүнүп,
Тагдырым арбап күлбөсүн.
Не болсо болсун! Бүгүндөн
Нээтимди сизге тапшырам.
Көмөгүң күтүп өзүңдөн,
Көлдөтүп көздү жаш кылам.
Жүрөмүн мында мен жалгыз,
Жүрөктү билбес жан булар.
Дарман жок ойдо, мээ алсыз,
Дабышсыз жатып жан чыгар.
Күтөмүн жооп күн санап,
Күйүттүү кызга жалын чач.
Жактырбай калсаң түнт карап,
Жазалап анда каарың чач!

Ушуну менен бүтөмүн,
Уялам ачып окуудан...
Ишенич менен күтөмүн,
Намыстан жигит, чочубаң...

32

Бирде күйүп, бирде күрсүнөт,
Кат кармаган колу калтырап.
Кат желими тилге сүртүлөт,
Кургап барат улам жалтырап,
Башын ийди арка жагына,
Көйнөгү да ооп далыга
Көркөмдүккө бөлөп таштады...
Ай нуру да өчө баштады...
Таң маалында талаа бууланат,
Алда кайдан күмүш суу агат.
Бадачынын чоору кубулат,
Кыштакка да кыймыл туулат.
Таң ойгонсо дүргүйт бардык эл,
Татьянага булар кайдыгер.

33

Байкабастан таңдын атканын,
Башын салып кабак ачпады.
Же ойлобой бейкам кат камын,
Желимине мөөрүн баспады.
Бакмачысы ушул учурда,
Басып келет буттун учунда.
Батнусунан сунуп ысык чай
Жалбарынат: «Ойгон, кызым, ай!
Апей, ботом, ойгоо белемсиң,
Айым-күнүм, таңкы чолпонум!
Айланайын түндө коркконум...
Айыктыбы дарты денеңдин?
Түндөгү муң тарап жүзүңөн,
Түспөлүндө тура кызыл өң.

34

«Бир ишиме, няня, ажат ач...» —
«Жаным курман дайым, билип ал.»—
«Ойлоп жүрбө... расы... кажети аз...—
Айтайынчы, няня, тилими ал.» —
«Садагасы, кудай төбөмдө». —
«Андай болсо, уулуң жөнө де.
Катты берсин ичке жол менен,
Коңшубуз ал, ысмы ... деген...
Бирок тапшыр, айтып койбосун
Байкабастан менин атымды». —

«Кимге дедиң, балам, катыңды?
Няняң алжып азыр тоңдоосун.
Коңшулар көп биздин айылда,
Кимисине? Даана дайында».

35

«Сезсең боло, няня, айттырбай», —
«Секетим — ай, сергек кезим жок.
Акыл бөксөө өчкөн жалындай,
Жаш чагымдай толук сезим жок.
А болбосо мырза буйругун...» —
«Кереги эмне, няня, мунуңдун?
Аңдасаңчы, деги сөз эбин,
Ал ким десең, а бул — Онегин».
«Болду, болду, эми ынандым,
Бошоңдобо, баары күнүмдүк.
Сезбей калам кээде ушинтип,
Эмне, балам, кайра кубардың?»
«Эске албачы, койчу мунумду,
Эрте жибер, няня, уулуңду».

36

Бир күн өттү, бирок жооп жок,
Эртесинде жооп дале ным.
Эрте туруп көөнү кооптоп,
Таня күтөт каттын дарегин.
Ленскийи келет Ольганын,
«Досуңуздан неге жок дайын,
Унутту го бизди Онегин?» —
Дейт үй ээси баптап сөз эбин.
Калтырады Таня карара,
Жооп берди мырза Ленский:
«Келмек эле бүгүн Евгений,
Кечтетпесе бекет-араба».
Боорун бирөө кыскан немедей,
Боло түштү Таня кенедей.

37

Үй ээлери үстөл жайды эми,
Шуулдады кечки самовар.
Кемпиректе кытай чайнеги,
Демделип да калды дароо ал.
Мудаа менен куюп Ольгатай,
Мурун жарат жыттуу сонун чай.

Балдыркандай элпек бир бала,
Балкаймактан коёт тим гана.
Терезеде турат Таня кыз,
Терең ойдо салкын дем алып,
Калган экен айнек бууланып,
Каадаланды сөөмөй паанасыз.
Озуйпалуу чийип түшүрдү,
О менен Е деген ысымды.

38

Көңүлүнө чөккөн кайгы жыш,
Көп тиктеген көзү кылгырат.
Аңгычакты катып калды кыз,
Ат дүбүртү сырттан угулат.
Көрө сала: «Ах!» деп селт этип,
Көлөкөдөй сыртка тез жетип,
Жазгангандай бакка чуркады,
Жашаң чөптү тепсеп буттары.
Токтолуудан жаш кыз ыйбагып,
Толкуп барат артын карабай,
Көпүрө, көл, аллея аралай,
Көчөтүнөн гүлдү кыйратып,
Оп тарткансып шалбаа булагы,
Орундукка жетип кулады...

39

«Ошол өзү көңүл самаган,
Ой, кудай-ай, не деп ойлodu?»
Кыз жүрөгү чыкпай санаадан,
Кыялына үмүт орноду.
Делебеси дир-дир, жалын чок,
Келеби дейт, бирок табыш жок.
Кырка басып наркы өрүүдө,
Кыз-келиндер жемиш терүүдө.
Алар ырдайт, анткен себеби —
(Бай жемишин жешке кызыккан,
Бакка түшкөн айрым бузук жан,
Алаксысын ырга дегени.
Таасирлүүдөй амал' дайым бул,
Тапканы да элет айылдын.)

КЫЗДАРДЫН ЫРЫ

Эй, сулуулар, эй, кыздар,
Эркетайлар, курдаштар!

Кел ойнойлу, кел кыздар,
Келинчектер, сырдаштар!
Оштонгула секеттер,
Озуйпалуу ыр ырдап.
Азаматты ыр уккан,
Азгыргыла кол булгап.
Жээликкенде биз жакка, ,
Жемишти бүт чачалы.
Алча менен ургулап,
Ары карай качалы.
Кожогат да, карагат,
Койнуна кирсин аралап!
Мыскыл болдуң аябай,
Мындан кийин ыр укпа.
Умачтай ач көзүңдү,
Ушунуңду унутпа!

40

Кыз-келиндин коңур үндөрүн,
Кыяр укту Таня көңүл кош.
Тынчсызданган азоо жүрөгүн,
Тынчытууга күттү бир жолдош.
Кетер деди беттин ысыгы,
Кетмек түгүл кайра кызыды.
Көкүрөгү күйгөн от болуп,
Эки бети ысык чок болуп,..
Жаш жүрөгү туткун көпөлөк,
Жан талашып канат ургандай,
Балдар кармап оюн кылгандай,
Же коёнек — кышкы жансерек
Мергенчини көрө салгандай,
Мекирене түшкөн жан калбай.

41

Акырында оор күрсүнүп,
Алып басты ыкшоо денесин.
Буруларда жолго жүткүнүп,
Евгенийдин көрөт элесин.
Сөлөкөттөй сүрдүү ал турат,
Кош карегин өткүр жандырат.
Көз отуна түшүп кеткендей,
Туруп калды Таня селт этпей.
Кезигүүнүн соңун дал ушул,
Жан курбулар бүгүн айтууга
Кубатым жок, күчүм кайтууда,
Курамакка дале бар учур.

Ошондуктан бир аз тыныгып,
Отурайын анан чыныгып.

ТӨРТҮНЧҮ ГЛАВА

*Адептүүлүк — ар адамдын салтынан.
Неккер.*

1

Арбап алган кырчын кезимди
Аял назик, анткор, айлакер.
Буту алдына таштап өзүмдү,
Буйругуна болгом кириптер
Ачылганда гүлүм биринчи,
Чайытыман дилбар тирилчү.
Сезимталдуу акыл-эс менен,
Бийлеп алган бийик сес менен,
Маанайынан шоокум төгүлүп,
Маанегине мээнип — эригем.
Тилеги ак сүйүү чегинен
Тил жетпеген рахат көрүнүп
Мээримине моокум кандыргам,
Мейли болуп, болсо жан курман.

2

Кийин кайра жектеп-жекирип,
Көңүл кала көз жаш агызгам.
Үрөй учуп, ичтен өкүрүп,
Сырын билдим жаап-жашырган.
Кыйды түлкү, бал тил сөзгө маш,
Кытмыр күлкү ойноок көз караш
Шумдуктарын калпка сугарган,
Шуркуялык ууга чыланган.
Жаш имерип анткор кыңшылап,
Жалбарынып соргон каныман.
Кийин көрүп, кечтим жаныман:
Киши сындуу муздак таш турат.
Жыласың ай, үнсүз сустаят,
Жылый түшсө жандуу тор жаят.

3

Акындыкка жылдар ширетти,
Айтам ачык менден ыр уксаң.
Темираны, Дафна, Лилетти —
Туш сыяктуу небак унуткам.
Көркүн эңсеп сүйгөн моймолдун,
Көп убакыт магдум болгонмун.
Ал сүйдүбү, ысмы барбы эсте?
Азбы-көппү, качан, кай кезде?..
Кереги эмне?.. Нокот анда эмес,
Кетти, сызды эс-мас ойноштук.
Кеп момунда: кыздай моймолжуп
Керилсе да көңүл калган кез.
Бек бекиди сүйүү түн окшош
Жүрөк болсо көңдөй, күңүрт, бош.

4

Дайым аял «кел» деп көз ирмейт
Далдоо жерде көзгө чөп салып.
Чын дитинде бизге берилбейт,
Ар-намысын күйгөн өрт алып
Чыдамы жок биздин ашыгылык —
Аял үчүн ал эң жашыктык.
Кечиримсиз болуп түнкүбүз.
Аларга биз кээде күлкүбүз.
Өзүбүздөн кетип чекилик,
Өрөпкүйбүз бизди сүйөт деп,
Кайып болуп катуу күйөт деп,
Калабыз — оф, чексиз жетинип!
Тереңдикти кимдер көтөрөт?
Тең эместир чамбар, көпөлөк!

5

Катуу жүргөн биздин жаш курак,
Кайра келбейт кайткан жолунан.
Өчкөн сезим шалкы жалдырап,
Өч алалбайт сүйүү доорунан.
Эртеңкиси жанды түңүлтүп,
Экиленет кыздар күнүмдүк.
Жосуну курч жаштык чегинип,
Жоошуп барат шартка жеңилип.
Көркө толгон күлгүн кезимди,
Көөлөп кетти чагым ушактап.
Көрө албастар улам тузактап,

Жолдоштор да ыплас сезилди.
Бирок, бирок үргөн жалаалар,
Келтек жеген итке барабар.

6–7

Олуттуураак сүйсөк аялды,
Ошончолук бизге жалбарат.
Тузактайсың анда аларды,
Туткун болуп оңой алданат.
Учурунда бузук-ойноштук,
Урматталчу өнөр болгонсуп.
Дүр-дүйнөгө батпай чирене,
Дуу кылганбыз анан тим эле.
Ар-сыйы жок ушул оюндар,
Аржаңдаган картка барабар.
Аздектешип ата-бабалар,
Апсылары терең оюлган.
Күрпөң, парик, кызыл такалар¹,
Күрөндүдөй калдык-бүт алар.

8

Ким тажабайт куулук-шумдуктан,
Ооз желин он сөз кылуудан.
Ким тажабайт чалпоочулуктан,
Бир укканды улам угуудан.
Он үчтөгү кыздын ырымын,
Жогот деген жосун былыгын.
Ким сиңирсин таза сезимге,
Кайдагы ырым жаш кыз мээсинде!
Ким тажабайт морал каарынан,
Күр жалынуу, кургак анттардан,
Алты барак супсак каттардан,
Алдоо, чагым, сөйкө салуудан.
Жеңе-энелер салган тузактан,
Дос-шериктик деген чунактан.

9

Дал ушулар орноп сезимге,
Евгенийдин эркин байлаган.
Бул да өзүнүн кырчын кезинде,
Бууракандап кызуу кайнаган.
Эң эп келип турмуш шартына,

---

¹ XVIII кылымда көрөң адамдар кызыл така, күрөң парик кийишкен.

Эгер түшсө бирдин артына,
Экинчисин кошо азгыра,
Эрмек кылган көңүл жазгыра.
Бой эритип жалган ынануу,
Болбой койсо ичтен коркута,
Күжүлдөдү ээн-бейкутта,
Күлкү менен басып ызаны.
Дал ушинтип сегиз жылын ал,
Текке өлтүрдү өмүр гүлүн ал.

10

Чырайлууга сугун артпаган,
Чымчып гана тийиш жасаган.
Болбой койсо катуу айтпаган,
Алдап кетсе — жатып эс алган.
Атайылап издеп чыкчу эмес,
Аяганды эске тутчу эмес.
Келген болсо аял ачуусу,
Керең угуп тетир басуучу.
Кечте келип карта ойнуна,
Олку-солку чаап олтуруп,
Көңүл бүйүрүн эптеп толтуруп,
Өз үйүнүн жетчү койнуна.
Кенен уктап, анын эртеси, —
Келе турган кечти эңсечү.

11

Эми болсо сырдуу кат алып,
Эбелетти кыял канатын.
Кыздын тили таамай кадалып,
Кыжылдатты жигит санаасын.
Ал эстеди сынын Танянын,
Ак ыраңын, басмырт паанайын.
Эзилелек таттуу жүзүмдү,
Элес кылып сугун түшүрдү.
Мүмкүн анын эски кир ою,
Кылт эткендир ушул мүнөттө.
Бирок азыр күлгүн жүрөккө,
Каалаган жок кыйды сыноону.
Анда эмесе, бакка жетели,
Кездеткенбиз андан экөөнү.

12

Унчугушпай туруп бир азга,
Утурулап басты Онегин:
«Кат жазыпсыз, селки, сиз мага,
Карап чыктым сыпаа кат кебин.
Ишеничтүү жүрөк анты бар,
Ийменичтүү мүнөз салты бар,
Мухабаттын ачык-тактыгы,
Мага жакты назик кат сыры.
Өчкөн отко толкун черттиңиз,
Өрөпкүбөйм бирок мен анча.
Терең сезим сизден дем алса,
Теңтайлашар сүйүү эркибиз.
Кабылдаңыз шерттүү сөзүмдү,
Жазаңызга берем өзүмдү.

13

Эгерде мен үй жай, дүйнөгө,
Эркти берсем жубай катары,
Же болбосо тагдыр сүйрөсө,
Ата бол деп бала-чакалуу,
Же кокустан куттуу үй-бүлө,
Жеткен болсо көңүл-бүйүрүмө,
Анда жүрөк сизден башканы
Белгилүү го издеп таппасы.
Оштонуусуз айтам мен муну,
Ойлогон ой туура чыккандай,
Сүйкүмүңүз көздөн учкандай,
Сүйөр элем сизди эң жылүү.
Сизге ыйгарып турмуш ардагын,
Тартаар элем бакыт салмагын.

14

Бирок да мен үй жай күтүүгө,
Жаралгандан жатмын, өзгөмүн.
Арзыбасмын сиздин сүйүүгө,
Аземдепсиз текке сөз жөнүн.
Ишениңиз (сөзүм күбөлүк),
Сүйө албаймын сизди түбөлүк.
Кошулган соң биздин өмүр жуп,
Коомайланып калат көңүл сууп.
Ыйлайсыз го анда өпкөлөп,
Ызаңызды көздөн чыгарып.
Ого бетер иренжип, кубарып,
Аныңызды жүрөк жек көрөт.
Ойлоңузчу, кантип бүтөөрүн
Озуйпалуу салты никенин.

15

Андан жаман не бар дүйнөдө,
Аял байкуш жалгыз олтурса,
Күйөөсү үчүн зарлап күндө эле,
Күйүт-муңун ичке толтурса.
Же түнт эри баркын билбесе,
(Өз тагдырын кармап-тилдесе)
Кайдагы ырыс кабак ачпаса,
Кароо болуп бир сөз айтпаса,
Мен ошондой, Жаным, сиз неге...
Мээрим менен, асыл жан менен,
Акыл менен, ысык кан менен,
Катыңызга чийген биз беле?
Кантип эле жазмыш буйругу
Жазып койсун сизге ушуну?

16

Кайран бир кез кетти тоорулбай,
Кайтолдобос биздин жакшы убак...
Сизди сүйөм өз бир боорумдай,
Балким сүйөм андан таттуураак.
Ачууланбай эми тыңдаңыз,
Мага кымбат сиздин ыйбааңыз.
Кыз көңүлү кайра өзгөрөт,
Өзгөрүүгө дайым кез келет.
Жалбырагы түшөт талдын да,
Жазмыш эрки ошол ар дайым,
Жаңылап сүй, бирок айтаарым,
Жандуураак бол, жигит алдында.
Сизди мендей эч ким түшүнбөс,
Уулуу болот кээде ширин сөз».

17

Ушул болду жигит насааты,
Укту муну Таня болкулдап.
Кош көзүнөн мөлт-мөлт жаш акты,
Кош таноодон деми солгундап...
Сунду кызга жигит колтугун,
(Эч байкоосуз тездик болчу бүл)
Татьяна да эптүү кыналды,
Башын ийип басмырт муңайды.
Бак аралай басып эки жар,
Колтукташып үйгө келишти.

Эрөөн көрбөйт айыл бул ишти,
Элеттин да ачык эрки бар,
Мактай турган сыпаа шарты бар,
Москвадай укук салты бар.

18

Жан окуучум, макул дээрсиз,
Жабыркаган кызга эм сала —
Биздин мырза эч бир өөнсүз,
Билгичтигин кылды жөн гана.
Кыраакылык сапат анда бар,
Кыйды карап жүргөн эл да бар.
Кара ниет ишти козгоору:
Касы менен жакын достору.
(Дос менен кас — экөө жатындаш)
Дос бузулса жатка жашынар.
Ар адамдын толгон касы бар,
Бирок кудай, достун жаагын бас!
Досум, досум, сизди жектебейм,
Бирок, бирок жөнсүз эстебейм.

19

Жыбыт издеп көндөй жышаана,
Жылымчыдай жылат пейли тар.
Чарпып жазам алып кашаага,
Чагым сөздөн жаман эмне бар!
Калп жыбылжып чирик оозунан,
Кастарланып ак сөөк коомунан
Буруксуса былжыр сасык кеп,
Бугуп калат айрым какшык кеп.
Ошол эле досуң жадырап,
Топ ичинде туруп коопсуз.
Жаман ойсуз, оюн-зооксуз,
Жаңылышың чукуп катырат.
Сени көрсө жанын ыргытат,
Тууганыңдан артык сыр тутат.

20

Жан окуучум, эми не дейин,
Жакындарың күүлүү-демдерби?
Уруксаат эт, баян этейин,
Уругу бир тууган элдерди.
Тууган-урук деген не десе,
Туюнуп ал, курбум, эмесе:

Бирин-бири сүйүп кадырлоо,
Биримдикте болуп жалындоо.
Элибиздин салтын колдонуп,
Майрамдарда үйгө катышмай,
Же кат менен куттук айтышмай,
Башка кезде такыр жок болуп,
Эске тутпай анан унуткар,
Эсен болсун, тууган-уруктар!

21

Анткен менен достон, уруктан,
Асылкечти сүйгөн башкача.
Ага болгон чексиз укуктан,
Айрылбайсың, добул какса да.
Бирок алар куюн-бурганак,
Жердигинен ойсок, сугалак,
Ак сөөк коому жылжып тымызын,
Алдастатат аял жынысын.
Байкуш эри дайым ак санап,
Барк кылып сойку зайыбын,
Зайбы болсо кылган айыбын,
Анткорлугу менен калкалап....
Азгырылса, арзан ар жагы,
Анда сени шайтан сайганы.

22

Андай болсо кимге байралып,
Кимди сүйсөк, кимге ишенсек?
Агы менен көздүн айланып,
Ким ынанат кепти түз өлчөп?
Кимдер бизге ушак жаадырбайт?
Ким аземдеп ыйык кадырлайт?
Ким көтөрөт кылган күнөөнү?
Ким тажабайт бизден түбөлүк?
Желпилдебей сөздү тыңдап тур,
Жетпегенге колуң созбогун.
Жан окуучум — азиз досторум,
Өз күнүңдү өзүң урмат кыл.
Эң сонун ой ушул жанга ынак,
Эч нерсе жок андан жакшыраак

23

Жолугуунун соңу не болду?
Аттиң десең, ачык айтайын!

Кыз күйүттүү муңга ээ болду,
Кызуу толкун бийлеп ал-жайын.
Бат ырбаган дарттуу жаш жүрөк,
Лакылдады кызда күчтүүрөөк,
Түтүнү жок жалын куйкалап,
Уйкусунан какты уйпалап.
Шай азайды жыпар гүлү өчүп,
Шаани калбай шайыр күндөрдөн
Танып барат таттуу үндөрдөн,
Таняжандын жаштык күнү өтүп.
Улам күчөп бороон жанданат,
Таңкы күндүн нурун калкалап.

24

Азып барат, чиркин, Таня кыз,
Ак жүзүндө эч бир наары жок.
Жүрөгүндө кайгы-санаа жыш,
Жүдөп барат байкуш, лаажы жок.
Айыл эли сүйлөйт ич ара
Аягансып: «Олда, бечара,
Күйөөгө эле чыкчу кезеги...»
Бул сөзүмдү бүтүп мен эми
Жубуна жуп алып барам да,
Жубандырам башка сүйүүгө.
Өкүнүчүм өткө тийүүдө,
Өктө кылам, достор, санаамда.
Чынын айтсам кыйбай турамын,
Таня, Таня — жаным, ынагым!

25

Коргошундай эрип бүт дене,
Жаш Ольганын ысык өртүнө,
Владимир күндөн күнгө эле,
Балкып барат аруу-көркүнө.
Сыяпаттуу кыздын үйүндө,
Сыр чечишет жымжырт күүгүмдө.
Тай-тайлашып бакка барышат,
Таң желине сергип алышат.
Анан эмне? Анан жаш жигит
Аптыккансып бир топ кысталат.
Ууртунан күлсө кыз карап,
Улутунат уяң башты ийип.
Эрмек кылып чачын өргүлөп,
Эргийт жигит өкүр өпкүлөп.

26

Окуп берет кээде Ольгага,
Осуяттуу насаат романды.
Шатобриан¹ устат болсо да,
Кең көрсөткөн тартип-моралды!
Окуй түшүп эки-үч барагын,
(Оозго алгыс кээ бир жаманын,
Уяттуураак жерин кыздарга)
Аттап өтөт жүзү кызара.
Экөө кээде шахмат ойношуп,
Ээн болуп элден бөлүнөт.
Олтурушуп ойго чөмүлөт,
Оюнчудан бетер ойлошуп.
Ленскийде кызык кен болот:
Өз ладьясын өзү жеп коёт.

27

Баратса да үйү тарапка,
Барендедей Ольга оюнда.
Альбомдогу актай баракка,
Сүрөт салат сүңгүп сонунга.
Тарткандары: кыштак ыраңы,
Киприданын¹ күмбөз храмы,
Кистисинен боёк сүртүлө,
Кептер салат лира үстүнө
Муну бүтүп, жазат эскерме,
Мурдагы көп аттар астына.
Ырын чийип назик-жакшына,
Ырым кылат токтоо кездерге.
Дале ошол узак кырлары,
Ашыктыктын бүтпөс ырлары.

28

Арийне, сиз көргөн чыгарсыз,
Айылдагы кыздар альбомун,
Ар ким ачып жөнсүз, кунарсыз,
Аркы-терки жазып койгонун?
Ыр сыны жок быткыл ырлардан
Бир да бет жок актай кур калган.
Узун-кыска, тетир-оңу бар,
Уйкашпаган не бир чобурлар.
Ача салып туңгуч барагын:

---

¹ Шатобриан — XIX кылымдын башындагы француз жазуучусу.

¹ К и п р и д а – байыркы грек мифинде сүйүү менен сулуулуктун кудайы.

«Бул бетке сиз эмне жазасыз?
Аннеттаңыз» — деген мазаасыз
Сөздү оку да, сонун карагын:
«Артыгыраак сүйгөн алтыны»,
Улай жазсын мындан аркысын».

29

Эч күмөнсүз мындан табасың,
Кан, жүрөктү, гүлдү, жалынды.
Шерт сөздөрүн окуп каласың:
«Өлгөнүмчө арнайм жанымды».
Акын сөрөй аскер неменин,
Орой жазган ырын көрөсүң
Чынын айтсам мындай альбомго,
Жазар элем мен да бир жолго.
Ал анткени аркыл максат бар,
Алачапма ача тил менен,
Ойго келип жазган бирдедем,
Окугандын оюн оп тартар.
Ким текшерип сындап жатыптыр,
Чын-калпына чыкпайт ачык сыр.

30

Бирок ушу шайтан жыйнаган,
Бириндеген кооз китептер,
Акынпоздор ачуу туздаган,
Альбомдогу аркыл тилектер,
Уз Толстой¹ устат кол менен
Көрктөсө да укмуш жол менен,
Баратынский колу тийсе да,
Кудай соккур, өрткө күйсүн-а!
Жалтылдаган бирер жалжал көз,
Жазып бер деп сунса альбомун
Каардана көлбүп бар-жогум,
Кайнап чыгар ичтен какшык сөз.
Күйгүзбө да, текке үндөбө,
Күйгөн-мүйгөн жазып жүрсөм-ээ!

31

А Ленский андай шилтебейт,
Альбомуна сүйкүм Ольганын.

---

¹ Ф. П. Т о л с т о й – Пушкиндин заманындагы белгилүү сүрөтчү, китеп кооздогуч.

Ашыклыгы жаздым искебейт,
Акындыгы алоо от-жалын.
Эмне көрсө Ольга сынынан,
Жазып жатыр тынбай боз улан.
Даба болуп сезим жанданат,
Дайра болуп ойдон бал тамат.
Языковдой¹ болуп сен азыр,
Ашыктыкка терең батасың.
Сен бирөөнү жазып жатасың,
Сезбей турам сени мен азыр.
Таанылбассың лира көлүндө,
Тагдырың да чыкпас көрүнөө.

32

Бирок уккун, каардуу сынчынын
Бизге карай буйрук эткенин.
Мен ырчымын деген ырчынын,
Мелжегин дейт жашык кептерин.
Өкүм этет: «Болду, боздобо,
Өткөнүңдү улам козгобо.
Бакасыңбы кечке чардаган?
Башкага сал ырың кайрадан...»
Айттың окшойт сөздүн туурасын,
Тапкыла деп мындан башкасын.
Жансыз ойдун эски казнасын,
Жаңыртууга буйрук кыласың.
Распы дейсиң. — О, жок. Азгырба!
«Ээ, мырзалар, мактоо жазгыла!

33

Көтөрө сал, бийик ташкындуну,
Илгеркилер иргеп жазгандай...» —
«Жалаң гана мактоо жазсынбы?
Жаңылтпагын, сынчым, сен андай!
Көрүп айткан көзөл сатирик,
Башкалардан кымтыйт ал лирик¹.
Ошенткен соң анын зоболу,
Рифмачтардан² кантип жогору?»
«Жок, — дейт сынчы, — Күйгөн секетбай,
Серт маанилүү жармач байкуш да.
А одада нагыз бар нуска,

---

¹ Пушкинге замандаш акын.

¹ Калп мактоо жазган адам.

² Р и ф м а ч — акын сөрөй.

Урматка бай жана даңкка бай...»
Чыгарсам ээ, мен да чырымды,
Жоолатпайын эки кылымды.

34

Азаттыкка жана даңкка да
Алкоо кылган ыры ойго бай
Владимир ода жазса да,
Кунт койбогон ага Ольгатай.
Ырын окуу көңүл жакынга
Ыйгарылса кай бир акынга,
Сый жок дешет андан жогору,
Сынап көргүн өзүң оболу.
Чынында да ойчул сүйөрман,
Чын тилегин ырга кураса,
Ашыктыктын күүсүн унаса,
Абазданган жарда не арман.
Балкыйт ага дилгир кыз бала,
Башка жакта көөнү турса да.

35

Бирок да мен жазган ырымды,
Же мөмөсүн учкул оюмдун,
Бала чактан билген сырымды
Жан няняма дайым окуймун.
Тамактан соң, жалгыз отурсам
Келип калса бирөө кокустан,
Этегинен кармап алам да,
Эшиткин дейм ошол адамга.
Же болбосо (ишен, кебиме)
Уйкаш издеп ээн басканда,
Окуп ием өрдөк-каздарга,
Оюн салган көк көл жээгинде,
Таттуу ырыман чыккан дабышка
Таранышып сызат алыска.

36

Карап турам көңүл оорутуп.
Кароолго илет мерген аңгыча.
Поэзия гүлүн соолутуп,
«Дүңк» этет үн машаа тарткыча.
Ар адамда аркыл рахат бар
Калмак беле көнгөн адаттар:
Бири жүрсө өңүт-кыр издеп,

Бири жүрөт мендей ыр издеп.
Бири сүйөт чымын кырганды,
Бири жүрөт топто тооч жеп.
Бири тилейт согуш болсо деп.
Бири тейлейт ызы-чууларды.
Бири муңдуу, бири дайым мас,
Адалдыкка арам аралаш.

37

А Онегин?.. Азыр айтамын,
Абай тутуп сабыр кылгыла!
Ар күн сайын эмне байкаарын,
Терип өтөм бирден мен мына:
Ал жашады ээн үйүндө,
Эрте туруп жайдын күнүндө.
Жеңил киймин алып таң атпай,
Тоо суусуна басып барат жай.
Байрон болуп сүзөт чалкалап,
Геллеспонтту¹ сүзгөн немече,
Суудан келип ысык кофе иче,
Эски журнал бетин аңтарат.
Барат анан таза киймине,
Андай кийим жоктур силерде.

38

Шалпар көйнөк кийип орусча,
Шайыдан кур үзбөй курчанат.
А күрмөсү татар порумда,
Шляпасы кырдай кырданат.
Дуринанын жакын ортогу —
Мизинчиков өңдүү бир тобу
Ал кийимден өөн табышкан,
Адепсиз деп сынга алышкан.
Анда Евгений кайра күчөгөн,
Андай сынды албай капарга,
Алмак түгүл, кийип басарда
Түк өзгөртпөй боюн түзөгөн.
Шляпасы, күрмө, көйнөгү,
Ыза кылган кээ бир чөйрөнү.

39

Китеп окуу, сейил, мол уйку,

---

¹ Геллеспонт — Дарданель кысыгы. Байрон машыккан суучул болгон. Ошол кысыктан бир тынбай сүзүп өткөн экен.

Кашка булак, токой салкыны.
Каалаганда кыял-жоруктуу
Кара көздүн ширин алкымы.
Алдында бар учкул аргымак,
Аш-тамагы моокум кандырат,
Тунук шарап жүрөк жандырат,
Турак жайы бейпил магдырап.
Онегинге баары мархабат,
Оюна бап-көнгөн өнөкөт,
Жай күнүндө, кызык өтө көп,
Жазбайт черин башка салтанат.
Майрамдуу шаар бүйрүн козгоорбу?
Ал унуткан бардык досторду.

40

Бир жылт эткен түштүк кышындай,
Түндүк жайы чапчаң, маңызы аз.
Келер замат — кетет тызылдай,
Чычалаба, тууган, аным ырас.
Күңүрт тартты күздүн асманы,
Күн алтыны кемий баштады,
Түн узарып түнөк кыдырат,
Түнт токойлор муңдуу шуудурап
Барик күүдү бирер заматта,
Мунарланды талаа боз туруп,
Каз-каркыра кырка сап куруп,
Канат керди түштүк тарапка:
Сургулт убак бери каптады,
Ноябрь ай эшик аттады.

41

Боз кыроодо муздак таң атып,
Бороздордо жумуш басылган.
Канчыгынан калбай баратып,
Ач карышкыр жолго жашынган.
Жылдыз тарай чыккан жолдогу ат,
Жытты туюп элтең кошкурат.
Сак жолоочу атка камчы урат,
Ат да сызат тоого аркырап.
Уйчуман да уюн айдабайт,
Уйканадан туруп таң ата,
Ыкташууга түшкө карата,
Ышкырыктуу чоору сайрабайт.
Түн күрбусу — ишмер кыз ырдайт,
Шам үлпүлдөп ийик ызылдайт.

42

Ач үн салат кыштын добушу,
Ай талаага күмүш чачырап...
(Гүл уйкашты күттүң окуучу,
Күткөнүңдү карма батыраак!)
Паркеттелүү полдон сулуураак,
Суу-сууларда тоңгон муз турат.
Балдар деген шайыр калк болот,
Коньки тепсе музга шаң толот.
Кызыл таман каздар кызыгат,
Сүзсөмбү деп суунун үстүнөн.
Тайгаланып ошол күзгүдөн,
Майталаңдап музга жыгылат.
Биринчи кар бизге көз ымдай,
Жаап жатат күмүш жылдыздай.

43

Не кылмаксың кышта бул тапта,
Нээттенсең көңүл ачарга, —
Көрксүз бир өң ээн кыштакта,
Көзгө көнүмүш баары тажатма.
Ай талаада атың энтигип,
Атырылса така кетилип,
Очорулуп музга тайгалар,
Оңкочокту шондо байкап ал!
Мейлиң отур ээн тамыңда,
Мейлиң оку Скотт, Прадтты¹,
Же колуңа ал, эсеп-кысапты,
Же кыжырлан оокат камында,
Иши кылып өтсө аз күнүң,
Алмаштырат кыш да мезгилин.

44

Онегиним Чайльд Гарольддой,
Бекерликке кезин кетирет.
Ойгонордо ванна жазат бой,
Ошол бойдон үйгө бекинет.
Не кылсам деп түрдүү ой чалат,
Нээттенип кийди² колго алат.

---

¹ В а л ь т е р С к о т т — XIX кылымдын башындагы Англиянын атактуу жазуучусу.
Прадт — Франциянын саясий жазуучусу.

² К и й — бильярд таягы.

Эки шарды кечке аткылап,
Ээн үйдө бүйрүн карк кылат.
Аңгычакты кайра кеч кирет,
Унут калат кий да, бильярд.
Үстөлүндө досун күтүү шарт,
Досу дагы дошун билдирет,
Тройкада³ келип калат да,
Олтурушат кечки тамакка.

45

Моэтанын жана Кликонун¹
Аалам жарган даңктуу шампаны,
Акын үчүн ошол вионун
Азырланды муздап жатканы.
Көлбүп ташып суусу шаркырап,
Көбүк черткен көркү жаркырап,
Күмүш толкун майда күбүлүп,
(Күүлөндүрөт күчтүү сулуулук.)
Акыркысын чачып акчанын,
Бир убакта мен да шылыгам.
Азартына жаным жылыган,
Шылкылдатма күчүн айтпагын.
Канча күлкү, канча ыры бар,
Канча уйку, канча чыры бар.

46

Азыр болсо андай шарапка,
Аппетитим чаппайт дегеле.
Кубаты пас Бордо² тарапка.
Куштар болдум кийин эң эле.
Аи — шарап эми сени мен,
Ойношумдай такыр жеригем.
Өңүң жаркын, түбүң эң керең.
Өктөмсүгөн албуут нерсе элең...
Бордо болсо жандын ызааты,
Боордоштой капаң бөлүшөр,
Кайда жүрсөң дидар көрүшөр,
Качан болсо даяр кызматы.
Маектешсең чериң жазасың,
Мартабалуу Бордо жашасын!

---

³ Үч ат чеккен жеңил араба же чана.

¹ Моэта, Клико — сонун шампан рунун фирмалары.

² Б о р д о — күчсүзүрөөк кызыл вионун бир түрү.

47

Жалын өчүп меште күл калат,
Жылтыраган кызгылт алтындай.
Жыбылжыган парлар бууланат,
Жылуу бөлмө бууга калкылдай.
Коңулдагы көмүр корго өтөт,
Кор жүлүнү өөдө морго өтөт.
Күмүш вино дале шаракайт,
Күн кызылын күүгүм карактайт.
(Изат кылам достук калжыңын,
Иңиртинде иттин-бөрүнүн¹,
Себебине барбас көңүлүм,
Сергек туям бокал шыңгырын.)
Эки шерик вино көлдөтөт,
Эрмектешип эми сөзгө өтөт.

48

«Кандай жатат коңшу селкилер?
Таня кандай? Ойноок Ольгачы?» —
«Жарты стакан куйчу беркиден...
Жаман эмес жалпы коогасы.
Курдашыңа салам бер деди;
Кулпунуптур Ольга келбети,
Дидарын айт, төшүн, ийнин айт,
Дилгир досум, сен бир тийип кайт.¹
Жарпын жазат сенин барышың,
Антпегенде карыз мойнуңа,
Бир гана ирет барып койдун да.
Билинбеди анан дабышын.
Унутканым көрчү мен аңкоо,
Чакырышмак сени конокко». —

49

«Мени»? — «Ооба, эмки жумада
Татьянанын мүчөл-күнү экен.
Ала кел деп алган убада,
Абийир эмес колун шилтесең».
«Андай болсо адам көп келер,
Ажыкыздар, көөдөк-өпкөлөр...» —
«Өзгө келбейт, анда жөн гана
Өз чөйрөсү болот өң гана.

---

¹ Кечки иңиртти француздар бөрү менен иттин жолугар кези деп сүйлөшөт. Пушкин аны тамаша иретинде колдонгон.

Макул болсоң барып түшөлү,
Макулсуңбу?» — «Жарайт». — «Ап-
бали!»
Деп бир бокал тартып калганы
Кадырланып Таня мүчөлү.
Ольгатай да аста сүйлөнөт,
Мына кандай сүйүү-күйгөн өрт.

50

Шагдан эле акын, анткени —
О, жумада үйгө куш конмок.
Бапестелип нике шейшеби,
Бал сүйүүнүн гүлү туш болмок.
Үлпөт күтүп күчтүү тойломок,
Үйлөнөрдө мүшкүл ойдо жок.
Ысык кездин муздак күндөрү,
Ылымына эч бир кирбеди.
А биз болсок жерип баарын тең,
Үй турмушун салкын карайбыз.
Көңүл айнып эрте жадайбыз,
Жадаткандай жазгыч Лафонтен¹,
А Ленский актан-адалдан,
Жар күтүүгө накта жаралган.

51

Куштар эле... Акын бактылуу
Ойго балкып, ошоо ишенген.
Бактылуу жан — иргеп жакшыны,
Жаман ойду оолак чидерген.
Жүрөгү эрип, жүгү чечилген,
Жүргүнчүдөй эс-мас көшүлгөн.
Же энтелеп жазда гүл өпкөн,
Көпөлөктөй бейкам күнү өткөн.
Бактысыз жан-алдын чектеген,
Бокал ичпей жолун сак карап,
Баскан-турган жайын акмалап,
Байкоо салып баарын жектеген.
Көптү көрүп сууган — бактысыз,
Көңүлү серт — ага баары суз.

---

¹ Август Лафонтен — бир топ үй турмуш романдарынын автору.

БЕШИНЧИ ГЛАВА

*Коркунучтуу түштөр сага,
Кирбесе экен, Светлана!
Жуковский.*

1

Ошол жылы күзгү булуттар,
Отор кылды кышты түңүлтө.
Күтө-күтө түштү тунгуч кар,
Январдын үчү түнүндө.
Эрте ойгонуп Таня таң ата,
Айнегинен сыртты караса:
Бак да, гүл да, короо, бастырма
Баакиси тең ак кар астында.
Терезеге сайма сайылган,
Терек шагы мончок тагынган.
Шакылыктайт шайыр сагызган,
Шагыл тоолор мамык жамынган.
Кыш килеми тегиз жайылды,
Жылтылдатып аппак айылды.

2

Кыш ушул да! Чана жол таптап,
Кыбаа дыйкан тунгуч из чиет.
Карыккан ат жолдо буйтактап,
Кар тоскогун искеп тикчиет.
Ак кар жиреп мамык талаада,
Атырылат чүмбөт-араба.
Кызыл курун тонго байлана,
Кымтыланган көөчүр жайлана.
А тигинде малай баласы,
Ак күчүгүн салып чанага,

Таскак уруп ошол арада,
Таш менен муз колун, карачы.
Терезеден көрүп энеси,
Тентегине колун кезеди.

3

Бирок достор, мындай көрүнүш
Бүйүрүңөрдү тартпас кубулуп.
Табийгаттан бул жөн бир үлүш,
Таасири аз энөө сулуулук.
Теңир берген шыктуу өрт менен,
Тек, бир акын укмуш көрк менен,
Кызык жазар кардын туңгучун,
Кышкы кездин сонун турмушун¹.
Андай акын канды бойломок,
Алоолото жагып ырларын —
Сейилдеги чана сырларын.
Ат салышар пикир ойдо жок. —
Аны менен жана сен менен,
Акын досум финди жердеген¹.

4

Чын орустук кызда бар жосун,
Чып-чыргасын билбей Таняжан,
О, канчалык суук болбосун,
Орус кышын сүйүп баалаган.
Бубак кийген аяз күндөрдү,
Булоолонуп чана жүргөндү.
Кечки, таңкы кызгылт ак карды,
Крещендик күүгүм² чактарды.
Кыз үйүндө кече жасашкан,
Кырдаалында кызып далай кыш.
Андан-мындан келип малай кыз,
Бийкечине төлгө-бал ачкан:
Бийкеч, сени жоокер алат да,
Бир аз туруп жөнөйт казатка.

5

Жуп ишенген Таня ырымга,
Журттун калган эски доорунан.

---

¹ Князь Вяземскийдин «Биринчи кар» деген ырын айтат.

¹ Баратынскийдин Финляндия кышын сүрөттөгөн «Эде» деген ырын айтат.

² Крещендик күүгүм — январь, христиандык чокунуу майрамынын алдынкы күнү. Бул кечте тагдыр жөнүндө төлгө ачуу салт болгон.

Түшкө жана момун, чырымга³,
Айга карап санаа жоруган.
Элес берип аркыл жышаана,
Элеңдеген чоочуп кыз ага.
Ар нерсенин сыры барчылап,
Алдын алган бою калтырап.
Эркек мышык печте кыркырап,
Эки колун эгер белендеп
Бетин жууса, конок келет деп,
Белги кылып сыртка кыз чыгат.
Сол жагынан туулуп ай чыкса,
Селт этет кыз коркуп артыкча.

6

Жым-жым болуп асман. агымы,
Жылдыз учса эгер жылт эгип,
Тарагыча анын жарыгы,
Татьянага бир ой кылт этип,
Байкай сала шашат түн жарым,
Багыштоого жүрөк сырларын.
Баратканда чиркөө жанында,
Кара кечил-монах кабылса,
Же жансерек коён сереңдеп,
Чуркап өтсө туура жолунан,
Коркконунан Таня болуп маң,
Деси куруп турган элеңдеп.
Жамандыкка жоруп ал улам,
Бакытсыздык күткөн алдынан.

7

Копол эмес жаш кыз чочуса,
Коркунучтан көрүп сонунду.
Жакын кылган касын досуна,
Жаратылыш салты орундуу.
Исус кези¹ кандай жакшы убак!
Төлгө тарткан элпек жаш курак.
Жаш куракта аёо аз болгон,
Жарык турмуш — жайыл дасторкон.
Төлгө тартат көксөө картаң да,
Карылыкты жерип жүрөгү,
Өңү качып, сөнүп сүлдөрү,
Өмүр күнү өчүп батарда.

---

³ Картанын момун, чырымына деген маани.

¹ Исус кези — декабрдан, Рождестводон 6-январга, крещенияга чейинки майрам күндөр.

Үмүт чиркин кыйын түрбайбы,
Жаш балача алдап мындайды.

8

Татьяна кыз кээде таң калып,
Сууга түшкөн момго² көз салат.
Мом кубулуп укмуш жанданып,
Кулагына сырдуу сөз салат.
Суу куюлган мелт-калт идиштен,
Шакек чыгат алтын-күмүштөн.
Анын бири кызга кайрылды,
Салт ыр менен эски-байыркы:
«Бай турушат анда мужуктар,
Күмүш чачып күндө күрөктөн.
Ыр арнадык ага жүрөктөн,
Сый арнадык!» — деди тунук шар.
Муңдуу экен ырдын аваны,
Ырга тете жүрөк кабары.

9

Түн эң суук, асман туптунук,
Көк кыздары жым-жым көз ымдайт.
Жатат баары тымтырс кымтынып,
Анда Таня асты жөн түрбайт.
Сыртка чыгат жалаң көйнөкчөн,
Күзгүсү бар айды көрсөткөн.
Ал күзгүдө күңүрт ай жүзү,
Бар өңдөнөт муңдуу кайгысы.
Кар кычырайт... Токто!.. Ким керек?
Жолоочуну көрүп кыз чуркайт,
Сыйкырдуу жан бирпас чоочуркайт,
Сыбызгыдай Таня үн берет:
Атыңыз ким? Атым Агафон¹,
Төлгөдөгү күйөө аты ошол.

10

Анан Таня няня салтында,
Түн ырымын секин жасоого
Мончо ичине эки каркытка,

---

² Муздак сууга момду салып, андан пайда болгон фигуралар төлгөчүнүн тагдыры жөнүндө кабарлачу экен.

¹ Орустун ырымчыл кыздары өз тагдырын билүү үчүн түндөсү сыртка чыгып, кез келген адамдын атын сураса, ошол болочок күйөөсүнүн ысымы дешкен Агафон — абдан жаман ысым. Бул жерде күлкү катары алынган.

Даам коюп ичтен атоого
Буйрук кылып, кайра селт этти...
Өзүмдөн да андай шерт өттү.
Светлананы² ойлоп сүр качат,
Таня экөөбүз ырым тутпасак...
Ал ошентип жибек тасмалын
Белден чечип бейкам уктады.
Сүйүү пири, сүйгөн куштары
Ойкуп-кайкыйт сылап чачтарын.
Таш күзгүсү жаздык астында,
Таня жатсын, шайтан азгырба.

11

Уктап кетип укмуш түш көрөт,
Ал түшүндө кардуу талаада
Аяк шилтеп баскан өңдөнөт,
Айланасы аппак караса.
Ак кар баскан кырдуу тектирде,
Алдас уруп толкун серпилте
Коркунучтуу бир суу шарпылдайт,
Кочкул тартып кайнап ташкындайт.
Күү-шаа түшкөн толкун үстүндө,
Кош устундан койгон өткөөл бар.
Калт-калт этип андан өткөн жан,
Калпыс басса кетет түпкүргө,
Алы куруп арга кылалбай,
Таня турат карыш жылалбай.

12

Жалкы жандай топтон бөлүнгөн,
Жал-жал карайт сууга элеңдеп.
Үмүт кылат тигил өйүздөн,
Тартып алчу бир жан келер деп.
Аңгычакты кемер солк этет,
Ал не десе... жүрөк болк этет.
Аюу чыгат жүнүн апсыйта,
Ай, кантем ай, аюу бакырса,
Күрч тырмагын сунуп балакет,
Купшуң этип сууга артылат.
Аюу колум кармап калтырап,
Апкаарыган Таня ары өтөт.
Эсин жыйып эптеп баратса,
Баягы урган дале бар артта.

---

² Светлана — Жуковскийдин «Светлана» аттуу балладасынын героинясы.

13

Шайы келбей кылчак кароого,
Шашып басат буту буйтаңдай.
Сая кууп жарга камоодо,
Сапсайыңкы майрык түк калбай.
Очорулуп карга малтыгат,
Түнт токойдо сүңгүп кардыгат.
Чыршылардын шагы салбырап,
Кар сайынган ийне-жалбырак,
Жагоолонуп жарык ободон,
Жара тилген асман, чарасын.
Карагай, тал, кайың арасын,
Калың шоола каптап оронгон.
Жол жок: күрткү, бадал чытырман,
Үйөр додо, бороон учурган.

14

Таня барат токой койнунда,
Тамтаңдатат борпоң калың кар.
Чап оролуп бутак мойнуна,
Чачтан алат чалыр жыгачтар.
Илмектери түктүү ийненин,
Илип калат алтын иймегин.
Сууруп алат кар да башмагын,
Жоолугу учат, көрчү шашканын.
Алайын дейт, бирок жан чыгат,
Майпаңдаган майрык артында.
Этек-жеңин өөдө тартууга
Эби келбейт колу калтырап,
Кача берип картаң аюудан,
Каруу кетип, күчтөн тайыган.

15

Кыз жыгылды, майрык ыржандай
Кар үстүнөн кетти шап эңип.
Коркконунан демин чыгарбай,
Кыймылдабай жатты жаны өлүп.
Чыйыр менен билген тарапка,
Алып барат жаман шалашка.
Шалашты бут ак кар ширеген,
Бир пенде жок анда түнөгөн.
Бир оокумда күйгөн от чыгат,
Үндөр улүйт токмок соккулап.

«О, бул үйдө биздин дос турат,
Жылыйсың» — деп аюу чоңсунат.
Ошол замат кызды көтөрүп,
Оозгу үйгө кирет жөтөлүп.

16

Эрин жыйып Таня караса:
Өзү калып аюу житкендей...
Ички үй жакта ичүү, тамаша,
Чуу да чыгат аза күткөндөй.
Таңыркатып булар эшиткен,
Шыкааласа секин тешиктен, —
Бир столго болуп эгедер,
Олтурушат шумдук немелер:
Ит тумшуктуу неме мүйүзчөн,
Дагы бирөө короз кейпинде.
Эчки сакал мастен ээгинде,
Ач арбак бар кепин кийинген.
Эргежээл бар, ага куйрукташ
Мокочо бар: мышык-турна баш.

17

Коркунучтар чардайт ар жактан
Коңуз минген чаян каткырып,
Каз мойнунда куубаш-калпакчан,
Каркылдатат аны ат кылып.
Жел тегирмен бийлейт чапкылап,
Канаттарын калдаң каккылап.
Үрүү, күлүү, ырдоо, ышкырык,
Ат дүбүртү, жандуу кыйкырык.
Өзгөрттүбү Таня өз оюн,
Арасынан даана алардын
Көргөн кезде сүйгөн адамын,
Сүрү күчтүү роман героюн!
Отурат ал топто шарактап,
Назар салып эшик тарапка.

18

Ал жаңсаса — баары чарк урат,
Ал көтөрсө — дуулап ичишет.
Ал жылмайса — баары каткырат,
Ал бүркөлсө — бүлүк түшүшөт.
Ээси тура топтун Евгений,
Элеңдетпей эми келген үй,

Буйру кызып баарын эшитти,
Эшитти да түртүп эшикти
Таня көрөт: оттор жалп этип,
Бороон согот үйгө түн түшүп,
Жин-перилер чочуп үркүшүп,
Онегин да катуу барк этип
Басат бери, баары козголот.
Бал-бал көзү күйгөн от болот.

19

Алапайын таппай Таня кыз,
Качайын дейт, бирок качалбайт.
Алдас уруп арга-паанасыз,
Кыйкырам дейт, унун ачалбайт.
Эшикти ачып чыгат Онегин,
Таня көрөт шумдук өнөгүн:
Желмогуздай күлкү-сөзгө маш,
Жан алгычтай жапан көз караш.
Кыйшык туяк, ийри тумшуктар,
Кылыч тиштер, кыпчуур куйруктар,
Канжалаган тилдер, муруттар,
Сөөк колдор, мүйүз-мултуктар.
Меники! — деп кызга жакындайт,
Меники! — ден баары бакылдайт.

20

Меники! — дейт анда Евгений,
Ошол замат жиндер жок болот.
Караңгыда аяз эрмеги, —
Экөө гана түнгө дос болот.
Ынандырып кызды чынында,
Алып барат аркы булуңга.
Отургучта бирге көшүлө,
Башын жөлөйт анын төшүнө.
Ошол кезде чырак жарк этет,
Кирип келет Ольга, Ленский,
Кыжырланып анда Евгений,
Кызыл жалын көздөн жалт этет.
Не керек деп экөөн ыгырат,
Таня байкуш жансыз жыгылат.

21

Тартыш ырбап, чатак артат да,
Евгений шарт бычак суурат;
Ленскийди жара тартат да,
Топ сөлөкөт жоктоп чуу кылат...
Баягы үй кыйрап жок болот...
Так ошондо Таня ойгонот...
Албыргандай бөлмө нурланып,
Айнектеги тоң муз бууланып,
Күн кызылы таңды түрдөгөн,
Ошол тапта эшик түртүлөт,
Ольга кирет күндөй күлүңдөп,
Карлыгачтай элпек түр менен.
«Кимди көрдүң түндө түшүңдө.
Айт, эжеке, ойдон түшүрбө».

22

Таня болсо китеп барактап,
Элес албайт сиңди сөздөрүн.
Барактары колдо шарактап,
Баяндабайт кызга түш жөнүн.
Же китеби сонун нерсе эмес,
Жеңил ырдай жанга дем бербес,
Чындык, сүрөт андан чекене,
Виргилий¹ го дебе бекерге.
Расин², Скотт, Байрон, Сенека³,
Дамалардын Мода журналы,
Аларда эмес азыр ынануу,
А бул Мартын Задек⁴ деген шаа, —
Олуядай халдей⁵ башчысы,
Түш жооругуч акыл тапкычы.

23

Бул китепти саткан соодагер,
Кызды көрүп баасын көтөргөн.
Мен канча сом десем, ооба дээр,
Деген ойдо анткор жөтөлгөн.
Кошуп берип тытык Мальвина⁶,
Коттэндин көп томдуу романы,

---

¹ В и р г и л и й — биздин заманга чейинки кылымдагы байыркы Рим акыны.

² Р а с с и н — XVIII кылымдагы француз драматургу.

³ С е н е к а — биздин замандын кылымындагы Рим жазуучусу.

⁴ Пушкиндин доорундагы сынчы Б. М. Федровдун айтуусу боюнча бал китептер Мартын Задектин фирмасы астында чыккан, бирок ал өзү жазган эмес.

⁵ Орто кылымда ири төлгөчү менен балчыларды олуя халдей аташкан.

⁶ “М а л ь в и н а” — француз жазуучу аял. Коттэндин көп томдуу романы.

Үч жарым деп кыздын алдына
Баа бычты да, үстөк ыйгарып,
Кошуп алды тамсил жыйнагын,
Бир тил китеп, эки Петриад⁷,
Мармонтелдин⁸ томун адептүү
Алды дагы, Мартын Задекти
Шак карматып, турбай кетти бат.
Аны окуса Таня буулукпайт,
Аны менен дайым бир уктайт.

24

Түндөгү түш өйүп жүрөгүн,
Не болорун ойлоп бүшүркөйт.
Санаа басып саргыч иреңин,
Бул китептен ыйык күч издейт.
Мазмунунан тамга боюнча,
Сөздү табат турган оюнда:
Аюу, бадал, бороон, дүмүр, жар,
Жез кемпир, жин, иңир, күбүр, шар —
Жана башка. Бирок бул китеп
Жаман түшкө болбой аралжы,
Окуялар күчөп караңгы,
Ого бетер кызды үркүтөт.
Бул түшүнөн чочуп далайга,
Таппай жүрдү Таня жан айла.

25

Тарткан өңдүү устат кол менен,
Таң нуруна талаа жуунган.
Күн жымындап чыккан жол менен,
Күнү келет кыздын туулган.
Таң азандан Ларин үйүнө,
Келип жатты ар кыл үй-бүлө.
Камынган эл эң көп карасаң,
Каретачан, атчан, чаначан.
Бака-шака, ызбыз эшик жак,
Мейман үйдө мейман көрүшмөй,
Кандек үрүп, кыздар өбүшмөй,
Жай сурашуу баж-баж, көңүл шат.
Бут саламы¹, күлкү, жүгүнүү,
Бала ыйы, сыйлоо, бүлүнүү.
Апкыттарын уруштуруп ийилүү.

⁷ «Петрида» — Улуу Петр жөнүндөгү эпикалык дастан.
⁸ «Мармонтель» — XVIII кылымдагы француз жазуучусу.

¹ Апкыттарын уруштуруп ийилүү.

26

Арасында семиз Пустяков,
Андан семиз толмоч аялы.
Мужуктардын ээси мырза шок —
Гвоздин да жүрөт баягы.
Скотиндер буурул чачтары:
Отуз жаштан эки жаштагы, —
Балдары бар сансыз жоон топ,
Келди жана көйрөң Петушков,
Калчу беле байкем Буянов²,
Картуз шапке киймин кыл баскан,
Ал снлерге тааныш мурдатан,
Жана жүрөт эски Флянов —
Жанын жеген жеткен жалакор,
Күйту, соргок, опсуз паракор.

27

Харликовдор менен жанашкан,
Трике аттуу мосьё француз,
Жер оодарган Тамбов тараптан,
Жеңил мүнөз, кызуу кыял курч,
Көз айнекчен, кызыл парикчен,
Французча чыккан ариптен,
Ойгон сулуу¹ деген ыр арнап
Окуганы турат шынаарлап.
Бул ыр түркүм ырга аралаш,
Альманахка чыккан биртике,
Көчүргөндү билген Трике,
Көрк киргизген ырга кайра жаш:
Сулуу Нина деген башка кеп —
Алмашылат сулуу Таня деп.

28

Тойго келет бойдок командир,
Бойго жеткен кыздар самашкан.
Энелерге күйөө бирден-бир,
Эр сымбаты кылчак караткан.
Кирип келди... Бали, азамат!
Ошол заманда кеңири таралган француз ыры.

---

² Б у я н о в — Василий Львович Пушкиндин поэмасынын герою. Пушкин Буяновду тамаша катары алган.

¹ Ошол заманда кеңири таралган француз ыры.

Полк — музыка азыр башталат!
Полковниктин өзү: — Бар! — деген,
Таң атат бейм бүгүн бал менен!
Аххалашат кыздар эмитен,
Ал аңгыча тамак тартылат,
Таня жакка кыздар талпынат,
Жай алышып стол четинен.
Эркектери маңдай тарапта,
Ээликкен топ карайт тамакка.

29

Сөздөр токтоп, оокат башталат,
Кагылышып кашык, вилкалар.
Табактарда миң кыл аш-тамак,
Шыңгыр-шуңгур элпек рюмкалар.
Кайра кызып конок толкуну,
Каткырыкка үйдү толтурду.
Кеп тыңдабай хайлап баарысы:
Кенен залда үндөр: шау-шуу.
Ошол тапта эшик серпиле
Кирип келет акын Ленский,
А соңунда мырза Евгений,
«Ах, кудайым, мындай өткүлө!» —
Деп үй ээси орун көргөзөт,
Меймандар да төргө өткөзөт.

30

Жай алышат Таня тушунан,
Таня болсо айдай кубарып,
Элик сындуу элтең чочуган.
Уяң көзү улам сууланып.
Жер караган жүзү албырып,
Жаштык оту жүрөк жандырып,
Тиги экөөнүн укпай саламын,
Кылгыртчудай көздүн чанагын.
Жышааны жок десин сүр ээлеп,
Жыгылчудай болуп теңселет.
Бирок, бирок намыс эрк берет,
Сөзгө келет аста «шүгүр» деп.
Эки ооз сөзү ошол өңдөнүп,
Ал отурат кайра жөндөлүп.

31

Ооругансып бейтап өңдөнгөн,
Оптонушкан кыздар талмасын,

Евгений дос дайым жек көргөн,
Кыжырланып таппай аргасын.
Азыр чунак ушул майрамга,
Келгенине катуу арманда.
Бая Таня жашып кетерде,
Кырсы кармап турган кекээрге.
Ленскийге катуу таарынып,
«Ээрчип келгем сени текке» деп,
Мунусу үчүн зекип кекенет,
Кек алууга кайнап каары жык.
Өз ичинен күлөт мыскылдай,
Меймандардын бирин жактырбай.

32

Татьянанын сүрдөй түшкөнүн,
Бир ал эмес баары байкаган.
Узатарда ар ким кеп жөнүн,
Майлуу пирог көңүл жайкаган.
Кап, болбостур, туздуу даамын айт,
Аңгычакты шише шаңгырайт.
Блан-манже¹ куурдак ичинде,
Цимлянский² келет ичүүгө.
Узун, кыска түрлүү рюмкалар,
Бели ничке сенин белиңдей,
Ыр кубаты сенсиз эргибей,
Кристаллым Зизи, күчүң шар.
Сүйүүгө ынак бокал сен менен
Мас болууну далай дегдегем.

33

Бөтөлкөнүн пөгү «пуп» этип,
Көбүк бүркөт вино шуулдап.
Ырды үйрөнгөн кези куп жетип,
Трике турат тойдун ыгын таап.
Эмне дейт деп жыйын жым болуп,
Кулак түрөт ага кунт коюп.
Таня уялат, анда Трике
Кармап туруп ырын биртике
Окуп калат. – Бали, өлбө! – деп,
Кол чабышып жыйын дүүлүгөт.
Этек жайып кыз да бүгүлөт,
А Ленский токтоо өңдөнөт.

---

¹ Б л а н - м а н ж е — ширин тамактын түрү.

² Цимлянский — ошол станцияда чыгуучу Дон шарабы.

Тост көтөрүп адал тилектен,
Ырын арнайт кызга жүрөктөн.

34

Кыз мүчөлүн кызуу куттуктап,
Баары кушбак. Кыз да мархабат!
Евгенийди күтүп ушул чак
Толкуганда ал да жалт карап
Аяп кетет уяң сулуусун,
Анан кантет, жаштык курусун!
Башын ийип ызаат билдирет,
Бал-бал көзү жүрөк сүйдүрөт.
Ак чырайын арбап селкинин,
Ал чынында ийип кеттиби?
Же кумпардын жалган кейпиби?
Ак сүйлөйлү сөздүн төркүнүн.
Көзүндөгү көөхар таштары,
Кыз көңүлүн козгоп таштады.

35

Стулдардан кымгуут эл туруп,
Конок үйү азыр момундай:
Уюктарын сыркаар жел уруп,
Ызылдаган аары тобундай.
Тойго тойгон элдер энтигет,
Чүчкүрүнөт, ыкшып желпинет.
Зайыптары печке жакындайт,
А кыздары бурчта шаңкылдайт.
Жашыл стол — карта чабылчу,
Жалгагандай тигил чал тобун.
Бостон, ломбер — ар кыл салт оюн,
Вист¹ ойну да бизге кабылчу.
Эриккенде кээде ким келсе —
Эрмегине шылтоо бул нерсе.

36

Сегиз робер² катуу кармашты,
Вист героюн сүрөп жакшы үмүт.
Карт чыкканы орун алмашты,
Карталары даана маш тийип.
Ал аңгыча таттуу чай келет,

---

¹ Бостон, ломбер, вист — карта оюндарынын түрлөрү.

² Робер — карта оюнунун партиясы. Робер сайын оюнчулар орун алмашат.

Чай ичүүгө мезгил шай келет.
Уттурбайбыз күндү кыштакта,
Убакытты болжоп курсакка.
Сөз ичине кошуп айтаарым:
Көп ырдадым үлпөт жайларын.
Тамак, шарап, көңүл сайранын
Таттуу кербез, өмүр майрамын.
Олуясы отуз кылымдын
Гомерге окшойт баамы ырымдын

37

Күрөшөмүн сендей алп менен,
Күү мукамы тойдо меники
Баш ийемин, бирок салт менен
Башкасынан жеңиш сеники
Каары катуу балбан шерлериң,
Кармаштырган калпыс жерлериң
Бууракандуу Зевес, Кипридаң
Онегинден алда канчалык
Артык көрөм дайым аларды,
Истомина менден жаралды,
Кайдан болсун булар анчалык,
Бирок, бирок Таня садагам,
Еленаңан артык жаралган.

38

Билем, билем эч ким талашпайт
Елена үчүн баатыр Менелай
Фригийди чабат, карактайт,
Дагы жүз жыл түк да дем албай.
Сыйын көрүп Приам карынын,
Ыйыктары Пергам шаарынын
Жыйын сонун чечет мындай деп:
Эр Менелай туура кылган деп.
Зарыл болсо эгер салгылаш
Зарыктырбайм, саал күтө түр.
Жеткирейин тойго көңүл бур,
Жектеп ийдиң курбум сен бир аз.
Кармаш болот. Шашпай чыдайлы,
Жалган айтсам кудаы урбайбы.

39

Манчыркаган кыздар, жубайлар,
Манжасына чайдан кыстарат.

Ошол кезде чоор-сурнайлар,
Обон салат залдан кыскараак.
Созулган күү тартып сонунга,
Таштай коюп чайын, ромун¹ да,
Болгон өңдүү кызга боз бала, —
Сак Петушков келет Ольгага.
Ленскийге Таня кыналып,
Харликова — жесир шордуута
Эр Трике барат кол суна,
Пустякова менен Буянов...
А-ал, ошентип, сонун бал кетет,
Жайнаган эл залда жалт этет.

40

Баамындадыр роман азыгы,
(Баш жагына кайра бойлосоң)
Петербург балын жазууну
Альбанидей² көркөм ойлогом.
Бирок, бирок сүңгүп элеске,
Азгырылып кеткем кээ кезде.
Алек болуп сыйда балтырга,
Сая түшкөм анын артына.
Ай, ак балтыр, жетет, азгырба!
Жазбайм улам жаштык кумарын,
Эс токтотуп, өсөөр убагым,
Кол тие элек ырлар астында,
Бул бешинчи роман ыраатын
Чегинүүдөн оолак кыламын.

41

Өзгөрбөгөн эссиз өнөкөт,
Өмүрүңдүн куюн кезиндей.
Тегеренет жуп-жуп сөлөкөт,
Вальс күүсүнөн башка сезилбей.
Онегиндин кекчил күнү тууп,
Ленскийге такыр ичи сууп,
Кекээр менен Ольга сулууну
Бийге салып миң бир кубулду.
Анан кызды четке чыгарып,
Алаксытат андай-мындай деп.
Эки-үч мүнөт сүйлөп кыйгай кеп,
Кайра кирет балга суранып.

---

¹ Р о м — ичкиликтин бир түрү.

² А л ь б а н и — XVII кылымдагы Италия сүрөтчүсү.

Бул жорукка баары бүшүркөйт,
Өз көзүнө Акын ишенбейт.

42

Бир убакта ушул мазурка
Дүңгүрөсө жүрөк толкундап,
Паркет полдо бутту маш урса,
Зал титиреп, рама солкулдап,
Эшиктер да ырдап түрчү эле,
Ал ошондо өрттөй курч эле.
А биз азыр жөнтөк аялдай,
Опкоолжуйбуз кулач жая албай.
Кыштактарда, шаар четинде,
Мазурканын дале баркы бар,
Так түйүлмө така салты бар.
Чычайгандар өз-өз кейпинде.
Россияндын жаңы модалар
Күчтөсө да эски коога бар.

43

Чарк айлантып циркте саяпкер,
Чаптыргандай ойноок аттарды,
Кызуу бийде кыйын эркектер
Кыздар менен кумар таркатты.
Отставкада жүргөн Петушков
Жер тепкилеп мындан кетиш жок.
Буяновдун буту шакылдап,
Так-так тиет полго такылдап.
Кычыр-качур, уу-дуу, күлкү шаң,
Кызый-кызый кыздын койнуна...
Алмашылып жаштар ордуна
Аягынан шыпка чыкты чаң.
Ах, мынакей, бийдин атасы,
Аялдардын сызды такасы!

44

О, баягы шайтан Буянов,
Атайы эле Таня, Ольганы
Карматканда бирдей ыйгарып,
Ольга кызга Мырзам ооганы...
Теңселгенсип анткор Онегин,
Тетир айтып кээ бир оң кебин.
Башын ийкейт колун кармалап,
Күлгөн болот кайра жалт карап.

А Ленский анда шарт турат,
Түгү чыгып, каны тартылат.
Күйүп-бышып бою калтырап,
Күнүчүлдүк ызаа чарк урат.
Мазурканы күтүп азыраак,
Ольгажанын бийге чакырат.

45

Кыз баралбайт. Койчу? Болуптур!
Онегини бир ооз кеп сурап
Убадасын берип коюптур,
О, куда-ай, кулак эмне угат?
Кантип эле?.. Эткен эселек
Жашшабагыр... желдей секелек,
Кайдан билет көздү боёну?
Үйрөткөн го митаам оёну?
Ызаа болду Акын балача,
Ичтен каргап кыздын иттигин,
Бура тартып аттын тизгинин
Шарт жөнөдү көксөп тапанча:
Эрегишке түрттү жыласың,
Эки ок гана бизди сынасын.

АЛТЫНЧЫ ГЛАВА

*Күнү кыска жана бүркөө тарапта,
Тукум туулат тик караган ажалга.*

Петрарка.

1

Мант берген соң акын демигип,
Манөөдүр дос Ольга жанында,
Ойго чөгөт кайра зеригип,
Опузалуу, кектүү табында.
Ольгатай да чарчоо-талыкшып,
Ленскийди издейт жалгызсып.
Сулачудай чойсо кирпичтен,
Сүй жыгылып... соңку бий бүткөн.
Оокат желип баары ынталап,
Орун алат анан бир-бирден.
Кыз үйүнө дейре кийрилген,
Кызуу конок эми тынч алат.
А Онегин кектеп астыртан
Үйүн карай жалгыз бастырган.

2

Конок бейкут. Бакма чочкодой,
Кор-корр этет семиз Пустяков,
А койнунда зайбы бочкедей.
Флянов, Буянов, Гвоздин, Петушков
Стулдарда жатат боортоктоп,
Сулк денелер — күптүү оор онтоп.
Мосье Трике полго сырайган,
Эски калпак башта кыңайган.
Эже-сиңди жаткан бөлмөдө,
Эркетайлар жатат бир беткей.
Жалгыз гана Таня чырма этпей,
Жабыр тартып алсыз мөгдөөдө.
Ай нурунан издеп дос сырын,
Теше тиктейт асман боштугун.

3

Тойго келген кымбат досунун,
Көз карашы бал-бал жанса да,
Синдисине кылган жосунун,
Тескей албай азыр сарсанаа.
Тереңделип сырга ички жак,
Туталанып улам ич бышат.
Суук бир кол жанын кыскандай
Кантет анан жарын кызганбай!
Суу бүрккөндөй өчүп тунжурайт,
Алды жакта түптүз ор турат...
«Аман койбойт бул иш жок кылат»
Деп өзүнө Таня шыбырайт. —
Неге кейип? Алса ажал ак,
Ыйгарылбас мага таалай-бак».

4

Алга жөнө, ырым, безилде!
Жаңы көзгө жетип саламдаш.
Красногордун берки бетинде,
Ленскийге жакын-жамаатташ
Жашап турат сопсоо бир адам,
Зарецкий аттуу билерман.
Бир кездеги чуулук мыкчегер,
Карталардан башы чыкпас эр.
Атаман, шум, зөөкүр чоң шайтан,
Азыр ал жок, жандын жакшысы,
Бой бүлөнүн шаасы, башчысы,
Бай помещик доско достой жан.
А түгүл ал нээти туура адам,
Ак-карага бирдей бул заман.

5

Бир убакта ак сөөк чөйрөсү,
Даңазасын катуу узаткан.
Беш саржанда туруп ал өзү,
Пистолеттен мээлеп Түз¹ аткан.
Анысын кой, өткөн майданда
Айбат жагы «накта» байкалган.
Кур баткакка тулку дардыйган,
Кулап түшүп калмак-айгырдан
Дейди-мастай француз колуна

---

¹ Түз — картанын тузу.

Түшүп берген кунсуз ал анда
Регул² өңдүү биздин заманда,
Белен турган кишен-зоолуга.
Кадыр таап күндө ошондон,
Карыз шише үчтөн бошогон.

6

Керек болсо кээде эрмекке,
Келесоону чакмак ойноткон.
Мыктыны да кылып келеке,
Жең ичинен чагым сойлоткон.
Чектен чыгып чеккен шакаба,
Эчен болгон элге маскара.
Энчисине тийсе кысасы,
Эсесине эрксиз чыдачу.
Жаны жыргап топто дуу эткен,
Жакшы курчуп, анан курчубай,
Коомайланып кээде унчукпай,
Колтуктарга секин суу сепкен.
Аңкоолоно сүйлөп астыртан,
Айбын чукуп досту кас кылган.

7

Табыштырып анан аларды,
Тамагына жанын жыргаткан.
Кайра таап ичтен амалды,
Калп каткырып чагым ырбаткан.
Андай эмес, азыр башка убак!
(Таттуу түштөй безди жаш курак)
Боюн сактап ызы-чуулардан,
Зарецкий азыр улгайган.
Акация, четин багы бар,
Саябалап элкин жатышка.
Горацийдей¹ эгип капуста,
Акылмандай жашоо жагы бар.
Ээлик болуп өрдөк-каздарга,
Алиппеден айтат балдарга.

8

---

² Р е г у л — Байыркы Римдин кол башчысы. Эрдик, чыдамдуулугу менен туткунда да макталган. Пушкин Зарецкийди күлкү катарында салыштырат.

¹ Г о р а ц и й — айыл турмушун, чарбачылыкты даңазалаган Рим акыны.

Шумпайлыгын байкап Онегин,
Шум жүрөгүн бойго жуутпай,
Андай-мындай, а-бу дегенин,
Артык көргөн ылым суутпай.
Келип калчу кээде жай сурап,
Кеп кызытып балдыр-салдырап.
Ошондуктан эрөөн албаган,
Келгендигин бүгүн азандан.
Салам айта тескеп жан-жакты,
Сөздү чойбой жаңсап ишаара,
Онегинди жактап ич-ара,
Ленскийдин катын карматты.
Онегин дос айнек жанынан,
Катты окуду жазган жаш улан.

9

Өч алууга жеке, бетме-бет,
Өнөкөт бар опсуз бул элде.
Чын айтылып бир сөз эртелеп,
Чыккын дептир досун дуэлге.
Онегин дос катка туюнуп,
Чабарманга жалт бир бурулуп,
Жооп берди кошпой ашык кеп,
Мен дуэлге дайым даяр деп.
Зарецкий тура калды да,
Зарыл иши калып жаткандай,
Чыпчыргасын толук айталбай,
Чыгып кетти кайра артына.
Евгенийим калпыс ишине,
Өкүнгөнсүйт кап деп ичинде.

10

Чынында да талдап караса,
Ал өзүнө калыс сот болуп:
Биринчиден, эссиз балача,
Чектен чыгып кеткен бул жорук.
Жаш сүйүүнү бөлүп экиге,
Көө сүйкөдү достук бетине.
Экинчиден: Акын анткенде,
Жолдоштуктан тайып мант берсе
Он сегизди баары кечирмек,
Онегин дос чектен чыкпа деп,
Айткан болуп эстүү нуска кеп,
Тыйып койсо чыр да чечилмек.
Бала сымал кетти бир иттик,
Кылса болмок бийик жигиттик.

11

Дос сезимин кылдат аярлап,
Доюрланбай айбан сыңары.
Ок карматпай насип даярдап,
Керек эле кайра чыңалуу.
«Эми болбойт, өтөөр кез өттү,
Карт дуэлист¹ өрттөйт өзөктү.
Тили менен баскан ушакчы,
Тим турсунбу, салбай тузакты.
Жек көрсө да шумду келген үй,
Аңырт жаман бура бастырбайт,
Кубур-шыбыр, кулку бат ырбайт...»
Деген ойдо турду Евгений.
Эл оозунда тагдыр а түгүл,
Заман жолу — заң жол, катыгүн.

12

Жоолашууга катуу буулуккан,
Жооп күтөт Акын эрки бек.
Өндү көрсө жүзүн кубулткан,
Зарецкий жообун жеткирет.
Күнүлөшкө эми мас майрам!
Тамашага чалып ал шайтан,
Тапанчага көөдөн тосуудан
Тартынар деп күткөн боз улан.
Андай эмес, ал да шертке бек,
Тегирменди таңга болжошкон.
Бир кездеги достор жан кошкон,
Бир-бирине дүрмөт мээлемек.
Как чекеге, же бир карчытка,
Ок кадалар кандуу тартышта.

13

Жаш Ленский жектеп Ольгасын,
Жанып-күйүп катуу таарынган.
Жок кыларда достук соодасын,
Жолукпаска ичтен ант кылган.
Бирок айнып саатын так карап,
Кыз үйүнө барат акмалап.
Келгенине абдан таңыркап,

---

¹ К а р т д у э л и с т – Зарецкийди айтат.

Кыз уялар деген жабыркап.
Текке чыкты азыр ал ою,
Тентек Ольга байкуш Акынга,
Так секире «чап» деп асылса,
Таалайындай болду жар ойну.
Ачык-айрым, бейкам көөнү ток,
Баягы эле шок кыз өөнү жок.

14

«Кечээ неге эрте кеттиңиз?» —
Суроо салды Ольга — такыба.
Жумшай түшүп Акын эриксиз,
Сөз айталбай турду аптыга.
Жердигинен шайыр өскөн жаш,
Жеңил кыял, сүйкүм көз караш,
Ич күйдүүсүн айдап жиберди,
Илбериңки карап имерди.
Унуткандай кегин кечкинин,
Көрүп турат кыздын сүйүүсүн.
Өкүнгөндөй жектеп күйүтүн,
Айтсамбы дейт: «Жаным, кечиргин!»
Бою балкып сөздөн тартынат,
Куландай соо, байкуш бакыбат.

15–17

-
Кайра чөгүп кектүү шартына,
Кадыркечи Ольга алдында
Владимир күчсүз айтууга,
Өрттөнгөнүн кечээ жалынга.
Ойлоп турат: «Менмин коргоочуң,
Оозу жаман эрдиң сорбосун.
Жаш жүрөктү чаккан арамдын,
Көп узатпай эбин табамын.
Жүзү кара, уулу кара курт,
Аздегимдин кырчып ак гүлүн,
Кош өмүрдүн таңкы жаш күнүн,
Курутпасын абжип ант уруп».
Ачык айтсам чынын о, достор:
Атышамын деген ой ошол.

18

Жүйөлүү жан сезер болсочу,
Жүрөк дартын Таня байкуштун!

Татьяна да билип койсочу,
Эрегишкен достор айгышын.
Акын менен эртең Онегин,
Ажалына жакын келерин,
Туйбаганын кыздын карачы,
Болбойт беле туйса арачы!
Кыз да жигит ачык сыналбайт,
Билдиришпейт кушбак сүйүүсүн.
Ичке кармап Таня күйүтүн,
Онегин да сыртка чыгарбайт.
Бир билгенден билет няня эле,
Билген менен жоош жан эле.

19

Айрылалбай Акын кусадан,
Бирде шайыр, бирде бук болуп,
Ким ууртаса мукам музадан,
Ал ошондой: буква жуп болуп
Кабак бүркөп ойнойт клавиборд¹
Канча басса бирдей ал аккорд.
Бирде Ольгага аста кеп салат:
«Бактылуумун, распы?» деп калат.
Түн бир оокум, кетчү кез келет,
Түрсүл кагат жүрөк буулуга,
Кош-беш айтып сүйгөн сулууга,
Кабын тээп чыкчу шерттенет,
«Не болду?» деп Ольга чочулайт,
«Анчейин», — деп жигит жол улайт.

20

Келер менен кайра колго алып,
Тапанчасын үч-төрт имерди.
Сандыгына кайра ок салып,
Шамды коюп, ачты Шиллерди.
Бирок чиркин санаа шамалдай,
Жүрөк туйлайт орун табалбай.
Миң кубулуп сулуу денеси,
Көз алдында Ольга элеси.
Владимир таштап китебин,
Калем ала толкуп ыр жазат.
Жазганында түрлүү сыр жатат,
Угуза окуйт анан бир жерин.
Оюн-зоокто дайым жаш болуп,

---

¹ К л а в и к о р д – фортепьянонун эски түрү.

Окугандай Дельвиг² мас болуп.

21

Акын ырын ойго түйгөмүн,
Аңдасаңар ал ыр момундай:
«Кайда калдың алтын күндөрүм,
Жаш өмүрдүн жазгы доорундай.
Эмне камдайт бизге алды жак,
Кашайган көз кимге чалдыгат,
Баары күңүрт ою-чуңкуру,
Башка түшсө тагдыр буйругу
Бута болор окко көөдөнүм,
Буйтап кетер балким, чарчып ал.
Уйку жыргал, ойгоо таң жыргал,
Өтөгөнсүйт ал кез мөөнөтүн.
Тагдыр айтса: жашоо күнү бар,
Тагдыр айтса: күндүн түнү бар.

22

Чолпон чыгар таңкы кырдаалда,
Карк алтынын жерге чачар күн.
А мен байкуш эртең бу маалда,
Табытымда сөнүп жатармын.
Жаш акындын баркын жан билбей,
Соруп алар Чалкар заңгилдей.
Кең дүйнө да эстен чыгарар,
Сен ошондо зарлап сүйгөн жар,
Келер болсоң жансыз табытка
Ак сүйүүгө антын берген деп,
Жанын мага арнап келген деп,
Ойлор белең муңдуу калыпта.
Жан шеригим, айдай-күндөйүм,
Кел, келегой, менмин түгөйүң!..»

23

Ал ушундай күңүрт ыр жазды,
Романтизм дешет кээ бирөө,
Мен бул ырдан андай ыкласты
Таба албаймын, талдап бейкүнөө?
Жаңы гана үрүл-бүрүлдө,
Башын коюп стол үстүнө,
Идеалын таттуу кучактап,

---

² Д е л ь в и г — акын, Пушкиндин Лицейде бирге окуган жолдошу.

Жаш Ленский жатты тынч уктап.
Санаа тарап, жаңы бой бошоп,
Көшүгөндө кирпич төөнөлө,
Зарецкий кирип бөлмөгө,
Ленскийди тартып ойготот:
«Саат жети, бачым, тур, баатыр,
Онегин да күтүп тургандыр».

24

Андай эмес биздин Евгений,
Арыла элек оор уйкудан.
Шоола сүрүп тундун тереңин,
Жылдыз тарап, короз кыйкырган.
Онегинде — конок тынч уйку,
Муруттарын чачып күн чыкты.
Жел учурган кышкы ак бубак,
Жылт-жылт этет күнгө жалтырап.
А Евгений али төшөктө,
Түк козголбой жатат магдырап.
Акырында чочуп ал турат,
Шарт тартылып таңкы көшөгө.
Карай салса күндү болжолдой,
Жөнөөр убак эчак болгондой.

25

Шыңгыратат дароо жылаажын,
Кирет малай — француз Гильо.
Камдай салат ана-мынасын:
Халат, туфли, ички бельё.
Киймин кийип шашкан Онегин,
Малайына буйрат керегин:
Колуңа алып дүрмөт, окчонтой,
Кошо жүр дейт өзүң токтолбой.
Даяр болот чана жүргөнү
Ал олтурат. Аттар аркырап,
Тегирменге жетет заркырап,
Түшөр замат: алып сүмбөнү.
Кошо жүр дейт малай — жалтаңды,
Кош терекке таштап аттарды.

26

Суу тосмодо качан келет деп,
Ленский дос күттү көп убак.

Эки достун кими жеңет деп,
Зарецкий ичтен ой кылат.
Кечиргин деп келет Онегин,
Кабыл көрүп мындай дегенин:
«Кана, сиздин калыс секундант?»
Зарецкий көсөл, эн кылдат.
Дуэлдерге дайым белен жан,
Солдойтордо шордуу пендесин
«Жөн беткелди боло бербесин,
Жөрөлгөсүн карма» — деген жан.
Ушул салтты билген жагынан,
Урматтоого арзыр жайы бар.

27

«Секундантым? Мына, бул болот, —
Деди мырза жандап көөчүрүн.
Купулума менин куп толот,
Жок дебейсиз, айтсак төптүгүн.
Чыгаан эмес анча даанышман,
А чынында абдан калыс жан».
Зарецкий кап деп өкүнөт,
А Евгений достон өтүнөт:
«Баштайлыбы?» — «Ооба, келди шарт!»
Деп эки дос артка жөнөшөт,
Тегирмендин тушун көздөшөт,
А тигинде эки секундант
Атышуунун жолун талдашат,
Эки душман ичтен арбашат.

28

Душман дедик! Деги бул экөө
Душман беле? Олда, катыгүн!
Бирге болуп шаан-шөкөттө,
Бир тилегин кошкон, а түгүл.
Андай болсо неге кун сурап,
Айыгышкан жоодой курчушат?
Түш көргөнсүп неге жай камдайт,
Бир-бирине өлүм даярдайт?
Кан жаялек эсен кезинде,
Кол алышат кайра жарашып,
Кетсе боло үйгө тарашып,
Келсе боло достор эсине.
Бирок чиркин, коом ардантар
Кур намыска түрткү айгак бар.

29

Аңгычакты курал камдалат,
Сүмбөлөрү тык-тык, балка урат.
Сайларына октор чапталат,
Чык-чык этип машаа тартылат.
Дарылары миске шыркырап,
Даярдалат милте мыктылап,
Оттуктары да бир буралат, '
Жазбаш үчүн кароол сыналат.
Корккон Гильо келет дүмүргө,
Коёт жоолор чекке плащын,
Отуз эки кадам — туурасын,
Зарецкий санайт түңүлтө,
Таасындалып эми соңку жак!
Тапанчасын достор колго алат!

30

«Беттешкиле, кана!»
Дегенде,
Мээлешпестен мурда теңдешти.
Так шилтешип бутту эң эле,
Төрт кадамдан жакын келбеспи!
Төрт арымын аттап ажалдын,
Евгений дос бузбай кадамын
Тапанчаны секин көзгө алат,
Так сүбөөнү жазбай шыкаалап.
Бешинчисин өтөп кадамдын,
Ленский да көзүн жумганда,
Атайын деп мээлеп турганда,
Атып ийди досу, каран кун!
Жазмыш күчү буйрук кылдыбы,
Тапанчасы колдон ыргыды.

31

Акын кулайт басып көөдөнүн,
Караңгылап кош көз тунарат.
Түйшүк эмес, накта көр-өлүм
Түбөлүктүү уйку суранат.
Түбү бошоп тоодон күнөстүү
Түшкөн өңдүү болду бир көчкү,
Суу бүрккөндөй бою селт этип,
Онегин дос ага тез жетип,
Карайт үндөйт, түр деп ойготот,
Кайдан турсун өчкөн алтын баш.

Гүлү ачылбай кетти кайран жаш,
Соккон бороон боюн токтотот.
Соолуду гүл өмүр таңында,
Жалп деди от кызуу чагында.

32

Түк кыймыл жок анда былк эткен,
Түнөрүңкү жансыз баш жатат.
Көкүрөккө ок жер мүрт кеткен,
Ок көзөгөн жерден кан тамат.
Азыр гана: үмүт, жакшылык,
Сүйүү жана кектүү каршылык,
Өчпөс өмүр күчтүү демилге
Жанып турган Акын деминде.
Азыр ал жок: көңдөй ородой,
Сөңдү, төндү бопбош там сымак.
Биротоло болду жаагы — жап
Эшиги бек ээн короодой —
Кыбыр эткен жандуу киши жок,
Киши турмак, баскан изи жок.

33

Кандай дейсиң, эгер табалап
Какшык менен касты сындырса
Кандай дейсиң, өжөр азамат
Тик мүйүзүн камдап тик турса.
Көрө салып анан күзгүдөн
Ал өзүнө койсо жүз күмөн.
Кандай дейсиң, эгер достошо,
Ошол мен деп өтө боздосо.
Кандай дейсиң, ичтен кекенип,
Чын өлүмдү ага ыйгарса,
Как маңдайга мээлеп бир атса.
Ажал чеги туура ченелип.
Бирок ыксыз ажал таптыруу.
Ойлоңузчу, кандай, жакшыбы?

34

Жатат мына, досуң ажал таап,
Тапанчаңдын аткан огунан.
Жаман карап, же күрч какшыктап
Койгон чыгар өткүр боз улан.

Же мастыктан аз-мас сөккөндүр,
Же жаштыктан чыккан өктөмдүр,
Жекеге чык десе ээленип,
Сен ошондо ага теңелип
Досту узатсаң бейит тарапка,
Кандай сезим сени жай кылат,
Маңдайына өлүм байырлап,
Жаш денеси муздап баратса,
Унчукпаса, укпай, сезбесе,
Өкүрсөң да жооп бербесе?

35

Өкүнгөндөй чындап жан кейип,
Тапанчасы колдо карышып —
Ленскийди тиктеп Евгений,
Аяп турат, ичте кайгы жык.
Зарецкий үндөйт: «Өлдү!» — деп,
Онегинден болсо өң кетет.
Оолак басып колду булгалайт,
Зарецкий өзү тууралайт:
Сулк денени салып чанага,
Үйгө жөнөйт изди суутпай,
Өлүк жытын жанга жуутпай,
Көбүк бүркөт аттар абага,
Суулук чайнап үрккөн немедей,
Алып учат аттар жебедей.

36

Аярсыңар, достор, Акынды,
Шайыр үмүт чайыт ачарда
Жарык көрбөй эрте басылды,
Жаш кийимчен жансыз катарга.
Кайда калды ысык толкундар,
Курчтук, эрдик, аркыл сонундар?
Кайда калды күлгүн сезимдер,
Канаттуу ой алга безилдээр?
Кайда калды күчтүү мухаббат,
Илим, эмгек, учкул кыялдар,
Ыйбаа кылар намыс, уяттар,
Кайда калды күткөн кусамат?
Кайда, кайда турмуш сырлары,
Акындыктын ыйык ырлары?

37

Кайран Акын, балким, дүйнөгө
Бир келгендир ракат, даңк үчүн.
Өчпөгөндө лира күүлөнө,
Өрөпкүмөк өнөр калк үчүн.
Кылымдарга даңкын чыгармак,
Же коомдук баскыч ыйгармак,
Паанайына бийик даража,
Каскак болду минтип каргаша.
Балким анын шордуу сүлпөтү,
Жашыргандыр кенчин оюлбас.
Көмкөрүлдү шаңдуу добулбас,
Көргө кирип бардык үлпөтү.
Жетпей калды заман алкоосу,
Жаңы муундун урмат, мактоосу.

38

Күттү бекен, балким, Акынды
Демейдеги оокат-машакат.
Токтоткон соң акыл — баатырды,
Жайынча эле балким, жашамак.
Муза чертпей көңүл өзгөрүп,
Кыштак салты ага кез келип,
Көзүн боёп алган күрбусу,
Көр-оокат деп калган турмушу
Өтөр беле өмүр жолун таап,
Кырк жашында шалкы дарт тооруп,
Семире ичип, жешке карк болуп,
Өлөрүндө ыкшып солуктап,
Кетер беле балдар алдында,
Ыйлуу зайып болуп жанында.

39

Ай, окуучум, кандай айтсак да,
Мухаббаттуу жапжаш боз улан,
Атаганат, жетпей максатка,
Апат тапты достун колунан.
Жакшы жай бар: кыштак четинде,
Акын жүргөн тирүү кезинде
Эки чыршы чыккан саябан,
Тамырына мөл суу тараган.
Ал суу келет наркы жылгадан,
Дыйкан баба жүргөн жай кылып,
Орокчулар суусун кандырып,
Сөөлөтүнө кыздар жыргаган,
Көлөкөлүү башат жанында,
Эстелик бар койгон Акынга.

40

Ал күмбөзгө булут топ курап
Жаз жамгыры жааса дыбырап
Салт-уйчуман келип олтурат,
Чарык согуп, мукам ыр ырдап.
Шаар жактын күлгүн зайбы да,
Бара жатып атчан айлына,
Эстеликке көзү чалдыгып,
Ат ооздугун тартат кардыгып.
Шляпанын торун көтөрө,
Жазуусуна кадайт көздөрүн.
Окуй салып күмбөз сөздөрүн,
Ошол замат кейийт өтө эле.
Туманданып мөлтүр кош карек,
Кычыгына мончок жаш келет.

41

Жай бастырат анан үшкүрө,
Ойго чөгүп жолдо жапжалгыз.
Ленскийди ойлой күрсүнө,
Бечара дейт сыздап аргасыз.
Ойлойт жолдо: «Сүйгөн Ольгасы...
Акты бекен көпкө көз жашы?
Унуттубу же ал эртеси,
Кайда болду момун эжеси?
Дайны барбы качкын каапырдын,
Кайда жүрөт таш боор түнт чунак?
Модага кас, биздин күнгө жат,
Жан алгычы байкуш Акындын?»
Ал тууралу көп сөз даярдап,
Айтып берем кийин баяндап.

42

Азыр эмес. Нагыз сүйсөм да
Героюма бардыр болочок.
Кайрылууга нээтим түртсө да,
Кайрыла албайм, азыр чоло жок.
Кара сөзгө тартат улуу жаш,
Кайран ырга бүгүн көңүл пас.
Шалаакылык жана жалкоолук, —
Мойнума алам, ошол дарт тооруп
Каламым да кажып калгансып,
Канаттуу ырдан аста баш тартат.

Бүйрүм ээлейт башка — ой, башка жак,
Башка түйшүк, башта арман жык.
Бейпилдикте, ак сөөк чуусунда,
Жаным өйүйт жаңы ууз ынтаа.

43

Күүсүн сезем башка санаанын,
Күнүн көрөм жаңы кайгынын.
Тунгуч ырдын жоктоп караанын,
Соңку күүдөн зарлап айрылдым.
Кыял! Кыял! Кайда качтыңар,
Жакшы уйкашкан жаштык салтыңар?
О, чын эле калам тагдыры
Соңун бүтпөй солуп калдыбы?
Кантип эле соксун желаргы,
Жагалданган шаттык үзүрү
Жаз күнүндөй караан үздүбү?
Тамашадай көргөм мен аны.
Кайырбайбы өмүр жоргосун,
Отуз жашым кантип чын болсун?

44

Кирип келди кайран отуз жаш,
Баш тарталбайм чындык жолунан.
Андай болсо кош-беш айтуу парз,
Бошоноюн жаштык доорунан.
Алкоо чачам асыл жаштыгым,
Алкоо чачам, кайгы-шаттыгым!
Таң-тамаша, толкун, сый-урмат,
Шарданыңа менден улуу даңк!
Мен ыраазы, капа кылбадың,
Шапар тээп жыргап-дууладым.
Жазганыман ашык жыргадым,
Бирок бүтсүн! Эми тыңдагын,
Жолго чыгам айкын көрүнгөн,
Жеңилденип өткөн өмүрдөн.

45

Кылчаюуга артка руксат эт,
Жашоом өткөн, тымтырс көлөкөм.
Сүйүү, күйүү, чөгүү, керемет,
Көлдөй терең ойду төрөгөн.
О, толкуган тоодой жаш күчүм,
Оргуштаткын, акын ичкисин.

Жүрөгүмдү ойгот, кубат бер,
Үстөлүмө дайым учуп кел.
Муздатпагын акын талабын,
Катуу, мерез, таш боор кылбагын,
Чиритпегин адам сырларын,
А мен болсом өлүк замандын
Ириминде, достор, карагын,
Чабак уруп кетип барамын!

ЖЕТИНЧИ ГЛАВА

*Москва ыйык, Россияга паана кыз,
Сага теңди кайдан издеп табабыз?*

Дмитриев.

Москва жанды кантип гана сүйбөйсүң?

Баратынский.

*Москва көрүү — дүйнө көрүү деген кеп!
Кай жер сонун?*

— *Биз жок жерлер керемет.*

Грибоедов.

1

Жаз нурунан каткан кар эрип,
Тосурайды тоолор кайкаңы.
Киргилденип өзөн шар берип,
Жайыттарды тегиз жайпады.
Күлө багып сергек табийгат,
Жазгы баарга куттук жаадырат.
Көгүш тартып асман чаңкаят,
Көк астында дүйнө маңкаят.
Жашыл бүргө толуп токой жык,
Жазгы оокатын көздөйт аарылар,
Ыз-быз болуп уюк-чайырлар,
Ыркы кетти сайлар тоборсуп.
Уйлар мөөрөп, айгыр азынап,
Булбул таңшып шакка жашынат.

2

Убайымдуу быйыл келишиң,
Мухаббаттуу жазым, нур жазым!
Кан толкутат салам беришиң,
Жүрөгүмдүн кагып муң-зарын.
Оорлонот таттуу жыргалың,

Опосуздай терең сырларың.
Жыпар желиң, жанга ынагың,
Кыштактагы бейкут убагың.
Балким алар мага жат чыгар,
Бакыбат кез көңүл балкыган,
Даркан күнүм дайым жаркыган,
Дарман эмес, дартым арбытар.
Жансыз дене күңүрт жай алды,
Жаратылыш кызга караңгы.

3

Балким, соолгон күзгү бариктин,
Кайра өнгөнү быйыл муңдуубу?
Эске салат өлгөн карыпты,
Көк токойдун жаңы шуудуру.
Же табийгат, наадан — түркөйдү
Багынтууну ойлоп жүрбөйлү.
Жашаң чөптөй өчкөн гүл өмүр,
Жашарбастыр кайра, түгөнгүр.
Же болбосо ойго ой келип,
Акындыктын кылы терметип,
Эчакы бир жазды дегдетип,
Эт жүрөктү козгоп бой эрип,
Элкин жакты эске салдыбы,
Элестүү түн, укмуш ай нуру...

4

Келди жазың жалкоо, мыктылар,
Эпикүрдай¹ бакыт сүйчүлөр.
Эки анжылуу эптүү-шыктуулар,
Элет жакта чарба күтчүлөр.
Кыштак ээси, байлар-кудайлар,
Кыбаасы курч сергек жубайлар,
Жаз чакырат, сапар тартыңар,
Нур, эмгек, гүл — мында баары бар.
Толкундатар көрктүү салтанат,
Токой белен түнкү сейилге.
Кел, талаага, достор, келгиле,
Каретаңа — кыштак мархабат!
Почтобайчан, көлүк-киречен,
Жол тарткыла, шаар чегинен!

---

¹ Э п и к у р — Байыркы грек философу адамдар ар бир жөрөлгөсү менен таалайга талпынуу керек деген.

5

Силер дагы сүйгөн окуучум,
Коляскага түшүп зымыра!
Кала түрсүн үлпөт жосунун
Кадырлачу шаарың кышында.
Шерик болуп сүйгөн музага,
Токой күүсүн тыңдап узакка,
Баралычы өзөн жээгине,
Евгенийим баскан сейилде,
Кээде шагдан, кээде элден чет,
Кечээ гана кеткен кыш менен,
Кыялкечим Таня кыз менен,
Жүйөлөшкөн мында бетме-бет.
Азыр кайда? Дайнын ким билсин,
Калтырыптыр кандуу белгисин.

6

Тоо койнунан аккан салаалап,
Жүр, баралы, өзөн тушуна.
Жашыл ыраң шалбаа аралап
Барып куйган дайра суусуна.
Таң аткыча жаздын сүйгөнү —
Таңшып булбул, аңкып гүлдөрү,
Суу үн каккан күндүз-түндөсү,
Ошол жерде Акын күмбөзү.
Эскирген кош чыршы жанында,
Жазууну окуп, өлгөн эрди сүй
«Владимир, маркум Ленский,
Каза тапкан күлгүн чагында,
Балан жылы, түкөн жашында,
Жайлуу болсун жайы Акынга!»

7

Таңкы желге чыршы баш ыргап
Бул күмбөздүн зарын эстеткен.
Бирөө койгон сырдуу табышмак
Гүлдестени сыркар терметкен
Кээ бир кечте өзүн жазалап,
Эже-сиңди келчү азалап.
Ай чыкканча экөө табынчу,
Кучакташып ыйга малынчу.
Азыр аны такыр унуткан,
Барбай калган баары түңүлгөн.
Венок да жок бүрү күбүлгөн,

Жалгыз гана азгын уйчуман
Эртели-кеч мында ыр ырдап,
Чарык көктөйт аста кыңылдап.

8–10

Байкуш Акын!... Сүйгөн сулуу кыз
Бир аз жоктоп, анан басылган.
Атаганат! Селки туруксуз,
А дегиче айбын жашырган.
Азыр гүлү башка бирөөнүн,
Башка бирөө бийлеп жүрөгүн,
Жылуу кепке черин тараткан,
Атчан Улан көзүн караткан.
Кыз да сүйгөн: «Жаным өзүң!» — деп,
Эми мына нике салтында,
Төмөн карайт, кызда калп ыйбаа,
Төшөк жыты жанын көшүлтөт.
Көздөрүндө көздүү түлкү ойнойт,
Ууртунда укмуш күлкү ойнойт.

11

Сенде болбой кейүү, унчугуу,
Дүйнө дүлөй, биз жак күлпүлүү.
Ооба, чындык! Мерез көр өлүм,
Бизди дагы күтүп тургандыр.
Дос, кас, сүйүү жана туугандык,
Сезсек боло акыр сөнөөрүн.
Аман калган ачкөз пенделер,
Чыр чыгарып мүлктү тек бөлөр.

12

Аз күн өтпөй Оля шаттыгы,
Босогодон мөөнөт өтөмөк.
Эркинде эмес Улан тагдыры,
Жарын алып полкко жөнөмөк.
Эне кургур кызын кыйбады,
Узатарда өксүп ыйлады,
Эстен тана катуу боздоду,
Таня байкуш ыйсыз томсорду.
Өлүк жандай өчкөн кырдаалда,
Өңү кансыз, түрү чын капа.
Жабалактап баары сырт жакка,
Коштошууга ызаат кылганда,

Кыз-күйөөгө шартын орундап,
Кала берди Таня кол булгап.

13

Көпкө дейре боз чаң артынан,
Карап турду караан үзгүчө.
Калды, калды Таня жалгыз жан,
Кабырылып чиркин, ич күйө.
Ак кептери — кандаш сиңдиси,
Эже сырын сергек билгичи,
Тагдырына буйруп алыс жак,
Зайып болуп кетти закымдап.
Көлөкөдөй Таня элеңдеп,
Көңүл чөгүп бакка көз салат.
Жер да, суу да — баары көзгө жат
Жеңилдебейт дарты тереңдеп.
Жашычудай кош көз кылгырат,
Жарылчудай жүрөк мыкчылат.

14

Жалгыздыкка чөккөн жан куса,
Жаштык оту кызуу серпилет.
Талпынчудай алыс-алыска,
Онегинин эңсейт эт жүрөк.
Көзгө илинбейт эми ал каапыр,
Жек көрүү парз аны таптакыр.
Иничегин сойгон канкор ал,
Акын өлдү... кимге талдоо бар,
Унуткарды сүйгөн жары да
Сүймөнчүгү болуп башканын,
Булут айдап Акын шарданын,
Буктургандай ирим шарына.
Балким күйөр эки жакыны...
Күйгөн менен пайда таптыбы?

15

Кечки мезгил. Каш да карайган,
Суу илдирейт. Коңуз ызылдап,
Кыздар ырдап иштен тараган,
Өзөн жактан оттор жымыңдап,
Балыкчылар өрүүн болушкан,
Ай кылтаят ачык конуштан.
Ошол тапта муңдуу санаада,
Таня келет ээн талаада,

Жүрө-жүрө... Секи-дөңсөөдөн,
Үйүн көрөт сүйгөн Мырзанын,
Күмүш суусун, багын кыштагын,
Күр өндүрүн көптөн көксөгөн.
Карап туруп, кабын тепкилеп
Катуу согуп жүрөк энтигет.

16

Туруп калды Таня кош ойлуу:
«Барсамбы, же үйгө кайтсамбы?..
Ал өзү жок. Уят болбойбу..
Байкайынчы бакты, ак тамды».
Түшүп келет Таня тектирден,
Декилдеген деси желпинген.
Туш тарабын карап таң калат,
Бош короого кирип баш багат.
Арс-арс үрөт иттер жол тороп,
Татьянанын корккон үнүнөн
Чыга калып балдар бүлүнгөн,
Короого алып кызды ортолоп,
Иттерди ары айдап салышты
Татьянаны алып басышты.

17

«Мүмкүн бекен Мырза тамына?»
Деген кезде балдар «чү» деди.
Анисьядан ачкыч алууга,
Кулпу турган оозгу үйдөгү.
Балдар менен келип аңгыча,
Үй эшигин ачат Анисья.
Эн үйгө Таня умтулат,
Биздин герой турган бир убак.
Бильярды кенен залында,
Кийлер жатат койгон калыпта.
Шапалагы эски мамыкта, —
Ат ойнотчу мырза барында.
Кемпир айтат: «Мабул каминде¹
Ал отурчу жалгыз кай бирде.

18

---

¹ К а м и н — печка, меш.

Мабул жерде кыштын күндөрү,
Владимир. экөө түштөнгөн.
Рахым эткин, бийкеч, жүр бери,
Кабинетин кара түрлөнгөн.
Кофей ичкен, мында уктаган,
Приказчиктен отчёт сураган.
Окуп жатчу таңкы бүрүлдө,
Агасы да турган бул үйдө.
Жекшембиде мени карт мырза,
Көз айнекчен айнек жанына
Чакырчу эле карта чабууга,
Кайыр кылсын эгем артын да.
Жайлуу жатсын маркум ордунда,
Топурагы торко болсун да!»

19

Жашыгандай Таня жалооруп,
Айландыра карайт бүт-баарын.
Буюмдары кымбат баа болуп,
Тараткансыйт ички буктарын.
Аянычтуу кыздын ыраңы,
Ана, турат Мырза чырагы.
Топ-топ китеп — толгон керемет,
Килем жапкан жумшак керебет.
Ай көрүнгөн айнек туштары,
Ай нурунун күңүрт тартканы,
Лорд Байрондун сүрөт — алкагы,
Статуэт, чоюн куурчагы —
Ал Бонапарт крест кармаган,
Калпак кийип каар камдаган.

20

Көркөм үйдө Таня көп турду,
Куштарланып үнсүз жалдырап.
Түн бир оокум. Муздак жел урду,
Токой көшүп, талаа магдырап,
Туман басып түнкү дайраны,
Далдаланды тоого ай дагы.
Беймаал жүргөн келгин селкиге,
Жетти мезгил үйгө кетүүгө.
Өң жазгырып сырткы өкүнүч,
Өрөпкүүсүн ичке жашыра
Кайтмак болуп келген жагына,
Кайрылып кыз сурайт өтүнүч:
Дагы келип ызаат кылууга,
Китептерин окуп турууга.

21

Ачкыччыга кош-беш айтты кыз,
Дарбазанын аркы жагында.
Эртесинде эрте кайтты кыз,
Күндө келген Мырза тамына.
Тунжуроону туюп үйдөгү,
Бир тынымга жерип дүйнөнү,
Жалгыз калып жаш кыз бу жайда,
Ыйлап алды өксүп далайга.
Анан сулуу китеп аңтарып,
Алгачкысын салкын кармады.
Онегиндин тандап алганы —
Кызык болуп абдан таң калып,
Кыз окушка кызуу качырды,
Жаңы дүйнө жаркып ачылды.

22

Билебиз го эбак Онегин,
Китептерди чанып койгонун.
Бирок тандап бир топ корегин,
Жакын көрүп бөлгөн ойлорун:
Байрон жазган Гяур, Жуанга,
Жакшы көргөн эки-үч романга.
Заман салты айкын аларда,
Кейип берген биздин адамга.
Түүра жазган бардык жактарын,
Адеби жок көөдөк мүнөзүн,
Өөдөсүнүп сүйгөн бир өзүн,
Менменсиген, ойчул салттарын,
Тентек акыл, куру санаасын,
Эчтеке жок көңдөй калласын.

23

Али турат китеп бетинде,
Тырмак чийген издүү жерлери.
Ынталуу кыз сертек сезимде,
Ошол изге оюн сермеди.
Таня байкайт сызган сүйлөмүн,
Онегиндин не деп күйгөнүн.
Таңыркаткан терең кеп жөнүн,
Жанын кошкон жакшы жерлерин
Ачкан сайын арбын кезигет,

Каламынын салган жолдору.
Онегиндин сайкеш ойлору,
Кызга эркисиз кызык, сезилет.
Белги коюп, сөздөр жазыптыр,
Кээ жерине суроо салыптыр.

24

Китептерге жанын пааналайт,
Аздап-аздап Таням туйдубу? —
Кудай жалгап сырын дааналайт
Куса кылган тагдыр буйругу.
Табышмагын таасын чубатты,
Коркунучтуу копол чунакпы?
Тозок оту, асман каарыбы,
Же периштем, же жин заарыбы,
Антпесе ким? Же ал кинелүү
Кур элеси жүргөн бүйрүңдө,
Москвичпи Гарольд кийминде
Кыялданган туурап бирөөнү,
Жер чечегин жиксиз безеген,
Чеченденби кебин кезеген?

25

Табышмакты чечип туюктан,
Ачылдыбы чындап жабык сыр?
Сагат чуркайт, а кыз унуткан,
Үйдөгүлөр күтүп калыптыр.
Эки кошуна чарбак төрүндө,
Кеп козгошот Таня жөнүндө.
«Кантем эми? Таням жаш эмес, —
Дейт энеси ыкшып ошол кез. —
Ольга болсо эрте кутулду,
Ойлобойт бу кызым мезгилди,
Эмне кылам? Сүйбөй эч кимди,
Өткөрүүдө сонун учурду-
Жапаа чегип эрди карабайт,
Жалгыз басып токой аралайт».

26

«Ашык го дейм?» — «Кимге катыгүн
Буяновго болбой дүргүдү.
Петушковду чанды а түгүл,
Гусар Пыхтин келди бир күнү,

Куп жактырып байкуш Танямды,
Чар көпөлөк болуп айланды.
Барасың го дедим ушуга,
Барбай калсын! Балээ кызымда».
«Ой, энеси, анда жөн турба,
Москвага кыздар шарына
Салып көрсөң күйөө табылар» —
«, андайга керек көп сумма».
«Ээ, бир кыштык карыз теңгеңе.
Жарап коём, жаным, мен деле».

27

Жан жубаткан ушул жакшы акыл,
Жагып калды ак чач энеге.
Туура го деп болду ал макул
Москвага кышта жөнөөгө.
Таняга да жетти бул каңшаар,
Сынтагуучу чөйрө сынашар:
Элеттиктин ачык сапатын,
Карапайым калктын адатын.
Артта калган кийим-бүчүсүн,
Артта калган сүйлөө жөндөрүн.
Москвалык кооз чөйрөнүн,
Чыгарууга кыт-кыт күлкүсүн.
О, ал намыс! Анда барбасын,
Түнт токойдон тагдыр жалгасын.

28

Көзүн жарган тунгуч таң менен,
Кең талаага чуркап чыгат кыз.
Жалынычтуу демөөр — жан менен,
Сулуу өрөөндөн сурайт мунапыс:
«Кечир мени жылга-коолорум,
Жаным сүйгөн аска-зоолорум.
Токойлорум, терген таштарым,
Кечир, мени алтын асманым.
Кечир, кечир, таасын, табийгат,
Тынч өмүрлүү талаа жанымдай,
Азат күнүм эми калдыңбы, ай!
Жан азгырат чуулуу алыс жак.
Билбейм өзүм неге барарым,
Тагдыр күнүм эмне жазарын?»

29

Бул сейили көпкө созулуп,
Булак, сайлар кызды токтотот.
Татьянага жамы кол сунуп,
Бар ажарын ачып коштошот.
Көптөн берки ынак досундай,
Көңүл улайт аркыл сонун жай.
Маек курат токой, суулары,
Ал аңгыча жай да зуулады.
Мына, мына, алтын күз турат,
Саргыч түстө азгын чар тарап.
Курман¹ сымак ой-кыр салтанат,
Булуттарын айдап түндүк жак
Кыш келатат өлүп-тирилип,
Кылычтары жарк-журк илинип.

30

Сампарланып майда тоскогу,
Сайма сайды бутак-шактарга.
Ак килемге айкын окшоду,
Адыр-чыбыр сүңгүп ак карга.
Тоңго айланып сулуу башаттар,
Бир өң болгон сайлар, кашаттар,
Суук түштү. Тоңуп бубактар,
Кыш — энеке бизди кубантар.
Жалгыз гана Таня карарып
Сүйүнбөйт да, кышты алкабайт,
Аяз желдин күүсүн байкабайт,
Мончо үстүнө түшкөн карды алып
Ырым кылбайт бетин жышып кол¹,
Коркунучтуу ага кышкы жол.

31

Узартылган мөөнөт бүттү эми,
Келип жетти жөнөөр күн соңу.
Оңдоп-түзөп чүмбөт-кирени,
Узанышты усталар тобу.
Көч жөнөкөй, жамы — үч көлүк,
Көлүктөргө үй-мүлк жүктөлүп:
Үстөл, стул, мискей, каркыттар,
Мамык, олпок, жаздык, сандыктар,
Тоок салган капас-торчолор,
Толгон буюм, кумган, дагралар,
Карапалар жана башкалар,

---

¹ Я з ы ч н и к — мажусулар кудайдын каарына калбас үчүн адамдан курман чалышып, аны көз тайгылта гүл менен кооздошкон.

¹ Орустар биринчи кар жааганда ырым кылып мончо үстүндөгү кар менен жуунушкан.

Малайлары ыйлап коштошор
Мезгил жетип, уу-дуу башталат,
Он сегиз ат көчкө камдалат.

32

Аттарга сап бояр киреси,
Ашмачыда азык камы бар.
Үч араба жүккө тирелди,
Үрпөңдөшөт көөчүр, малайлар.
Мингич кылып башкы чобурду,
Узун сакал көөчүр отурду.
Кызматчылар кош-беш айтышат,
Дарбазага толуп жатышат.
Сый-урматтуу көчтүн шарданын,
Сыйгаланта көөчүр айдады.
«Кечир мени кыштак жайлары!
Кечире көр, бейкут чарбагым!
Качан сени тагдыр көрсөтөт?..»
Деп Татьяна жашын көлдөтөт.

33

Беш жүз жылда чындап оңдолот,
Жолдорубуз шондо жол болот.
Россияда даңгыр шосселер,
Кайчылашып улам кез келер.
Орнотулар суулар үстүнө,
Доголонгон чоюн көпүрө.
Жол бошотор тоолор бөртүлө,
Туннель казып зоону сүздүрө.
Арым таштаар анда кең заман,
Ар бекетке ачып ресторан.

34

Жолдорубуз азыр эң начар,
Көпүрөлөр ээсиз чириген.
Конгон жерде бүргө жеп жатар,
Минут болбой көзүң илинген.
Ресторан жок. Үйү муздак таш,
Менюсү бар, бирок курсак ач.
Тизмеленген тамак — кур алдоо,
Аппетитти козгойт бул алдоо.
Ошол тапта үйлөп көрүгүн,
Орус уста сомдоп канчасын,

Табып кылып орус балкасын
Оңдоп жатат батыш көөлүгүн¹.
Баракелде, баба жерлери?!
Ой-чуңкурлуу аңгек-дөңдөрү?!

35

Антсе дагы кышкы жол кандай,
Атка жеңил, жанга жакшына.
Жорго сөздүү элпек ырлардай,
Мамык болот карлар астына.
Кайратка мол биздин көөчүрлөр,
Кажыбастан катуу жол жүрөр.
Чакырымдар артка сызып шар,
Калып жатат койгон шырыктар.
Каражатын эне үнөмдөп,
Казналыктын сүйбөй киресин,
Өз көөлүккө салган бүлөсүн,
Почтобайга түшсө чыгым көп.
Жолдон тажап Таня зарыкты,
Жети сотке сапар карытты.

36

Жакын калды. Көзгө жарк деди
Москванын акак таштары.
Байыртадан журттун жантеңи,
Алтындалган крест баштары.
Эх, туугандар, көңүл тойду го,
Көрүнгөндө чиркөө, коңгуроо!
Көркөм дарак, сан-жүз ак сарай,
Көз алдыман өттү бир далай.
Адаштырып кыйгач тагдырым,
Айрылышкан кезде өзүңдөн,
Москва сен чыкпай сезимден,
Максат алып, тапкам бардыгын.
Москва сен орус жүрөгү!
Москва сен даңктын түнөгү!

37

Мына көрсөң, Пётр сепили,
Шаңдуу сүрү жалт бир каратат.
Жакында өткөн даңктуу мезгили,

---

¹ Чет элдик коляска — көөлүктөр орустун бу-домбу жолдоруна ылайыксыз эле.

Текке келген анда Бонапарт.
Менменсинип соңку бактыңа,
Багынат деп биздин Москва,
Бекер күткөн Кремль ачкычын,
Алдырган жок Москва бактысын,
Башын ийбей өжөр салтында,
Башка түрдө белек камдады.
Майрам эмес, жалын арнады,
Шашып келген канкор баатырга.
Ал ошондо өрттүү шаарды
Карап турган ойлуу, каардуу¹.

38

Кош, эмесе, Пётр сепили, —
Өткөндөгү даңктын өлчөөсү!
Чү! Жөнөйлү, эстеп эмкини,
Наполеон Бонапарт.
Мына, бул жол Тверь көчөсү.
Булүңдардан өтүп көч барат,
Будка деген жолдо көп калат.
Бакалчылар, балдар, фанарлар,
Монастрлар, бактар, сарайлар,
Букардыктар, чана күткөндөр,
Көпөс, мужук, үйлөр, дубалдар,
Казак-орус, бульвар, мунарлар,
Дарыкана, мода дүкөндөр,
Каблан сүрөт капка, наарлар,
Кресттерге конгон таандар.

39–40

Бул жүрүүдөн эми жан тажап,
Бир-эки саат өтө бергенде,
Көч кайрылды секин акмалап,
Харитонья жайы¹ дегенге.
Үйдүн ээси — картмак таеже,
Төрт жыл ноокас кагын жан эле.
Токтоп калды үйгө көч жетип,
Кең ачылды капка шарт этип,
Ыйык Харитония чиркөөсүнө жакын көчө.
Көз айнекчен, жыртык боркокчон,
Байпак кармап чыкты карт калмак.
Мейман үйдө кымгуут салам жаап,
Мырзайымдар турду олпоктон.

---

¹ Наполеон Бонапарт.

¹ Ыйык Харитония чиркөөсүнө жакын көчө.

Кучакташты ыйлап энелер,
Жай-мааниге сөзмөр немелер.

41

«Перизатым!» — «Паша, каралдым!»
«Алинажан! Көптөн кусамын!» —
«Ким ойлоптур? Кана, жай алгын,
Жакшы болду. Канча турасың?
Кудай акы, роман жылдызын...»
«А бул Таня, менин тун кызым». —
«Кана, Таня, келчи, садага,
Түш көргөндөй дөөрүп алам да...
Грандисонун эсте турабы?» —
«Грандисон ким? Кайсы шайкелең?
Аа, баягы... Азыр кайда экен?» —
«Симеондо² анын турагы.
Келип кетти Иса күнүндө,
Үйлөндүргөн уулун бу күндө.

42

А беркини... кийин айтарбыз,
Тааныштырып тууган-досуна
Татьянаны алып кайтарбыз,
Бирок күч жок бир аз басууга.
Ыйык Симеон чиркөөсүнүн жанында.
Бутту шилтейм араң көндүрүп,
Чарчадыңар жолдо көп жүрүп.
Эс алалы, кана жарыгым...
Көкүрөк алсыз... күчтөн тайыдым...
Шаттык да оор азыр сезимге,
Э, жан боорум, кечтим баарынан.
Эч жарамсыз болдум жарым жан,
Балээ тооруп карган кезимде...»
Деди дагы күрс-күрс жөтөлө,
Эрип калды ыкшып өтө эле.

43

Эркелетүү, шайыр сезимдер,
Татьянаны сыйга бөлөдү.
Өгөйсүнөт, чыкпай эсинен
Өз кыштагы, өлөң төшөгү.
Түшүрүлдү жибек көшөгө,

---

² Ыйык Харитония чиркөөсүнүн жанында.

Көзү илинбейт чоочун төшөктө.
Үндөгөнсүйт таңкы коңгуроо:
«Жаңы күнүң жанга зор сыноо».
Таня туруп таңды аярлайт,
Көчүк басып айнек тушуна.
Таң агарат үйдүн тышында
Кең талаасын карап табалбайт.
Туюк короо турат бир гана,
Тунжуроодо кухня, аткана.

44

Эми мына, тууган ичинде,
Конок болот күндө жаш сулуу.
Кемпир-чалга, эже-сиңдиге,
Таркатууга ички зар-муңун.
Жээн кызды келген алыстан,
«Кел, ал» болуп сыйлап калышкан.
Туз-нанына жүрөк болк этип,
«Калган тура Таня бой жетип,
Киндик энең менмин, көлөкөм,
А мен сени далай көтөргөм,
Кулагыңдан чойгон ким экен,
Таттуу менен баккан энең мен».
Деп энелер айтат шыпшына:
«Аттиң, өмүр учкан куш тура!»

45

А өздөрү калган өзгөрбөй,
Сүлпөттөрү калбет азыр да.
Елена эже ошол кездердей, —
Ак такыя дайым башында.
А Львовна шондой боёнот,
Калыбынча Львов калп согот.
Арам бойдон Иван Петрович,
Сараң бойдон Семён Петрович.
Пелагея али үй ээси,
Мосьё Финмуш дале жан теңи,
Баягы эри, ошол кандеги,
Бүт клубга мүчө күйөөсү,
Дале баёо, дале кер кулак,
Эки адамдын ашын жеп тынат.

46

Москвалык эже-жеңелер,

Таня менен жылуу таанышты,
Адегенде сынчыл немелер,
Аяк-өйдө карап алышты.
Аларга бул кызык өңдөнүп,
Уяңдыгын бир топ кем көрүп,
Азгын жүзүн жөнтөк элестеп,
Антсе да кыз начар эмес деп,
Үйүр алып анын соңунда,
Үйлөрүнө кошо алпарат.
Беттен өөп, колун кармалап,
Чачын жасайт жаңы порумда.
Алар айтат жүрөк сырларын,
Ким менен ким жүрүш кылганын.

Ичке батпай өз кеп, бөлөк кеп,
Изги кыял, ойноок кездер да,
Күнөөсү жок сырга өбөктөп,
Күнү тууйт ушак сөздүн да.
Айтып болуп кыздар өз сырын,
Татьянага салат көз кырын.
Кана, сен айт дешет жарданып,
Түш көргөнсүйт Таня таң калып,
Аргасыздан угат кош көңүл,
Кайдыгердей кармап тагдырын.
Ошондуктан кошпой жан сырын,
Мухаббатын, муңун, дос жөнүн
Түпкө катат сыртка чыгарбай,
Түпкүрүнө терең сыр кармай.

48

Тыңдасам дейт Таня өзгөчө,
Көпчүлүктүн баж-баж, дуу-дуусун.
Бирок чиркин, конок бөлмөдө,
Айтылган кеп бир кеп, курусун.
Калжың-кулжуң ар ким балдырайт,
Ушагы да кулак кандырбайт.
Айткандары кургак кунарсыз,
Суроолору супсак улангыс.
Жаныса да жаагын күн-түнү,
Жадегенде жүрөк жубанар,
Акыл жибир, сезим ынанар
Азил да жок деги күлкүлүү.
Айтса боло мыскыл тим деле,
Ак сөөк тобу көңдөй бирдеме,

49

Койкоюшуп Архив жаштары¹
Татьянаны карап сындашат.
Өз ич ара кошпой башканы,
Мурун чүйрө түсүн ылгашат.
Да бир кокуй кызды жалт карап,
Көз айырбай көпкө тамшанат.
Каалгага жөлөп кагазын,
Жан сырынын жазат абазын.
Жеңе менен Таня жанына,
Вяземский² барып олтурат,
Кыз сезимин ойго толтурат,
Кымың этет бир чал дагы да
Чачын сылап, боюн оңдонуп,
Кабар алат кыздан топтолук.

50

Мельпомендер³ болчу жыйында,
Созолонгон үндөр чайылдайт.
Кылыксынүү кызга кыйыр да,
Кыймаланган жаңсоо жайын айт.
Талия⁴¹ да солгун ойнолот.
Кол чабылбай көңүл толгонот.
Терпсихора² жагып бир гана,
Жаштар гана кушбак сыр дана.
Бир кезекте бийчи — кайыптар,
Жакканы чын сизге, мага да
Көңүл бөлбөйт кыздар Таняга,
Көз жүгүртпөйт күнү — зайыптар.
Дүрбү салбайт сыйда мырзалар,
Креслолор, катар ложалар.

51

Алпарышат кызды балга да,
Анда толкун, анда эл кымгуут.
Музыка ойноп буттар шаңдана,
Тегеренет бийде эл жуп-жуп.
Үлпүлдөшөт ак куу — сулуулар,
Үлпөткө бай азыр ушул зал.
Суйкайышкан кыздар шарданы, —
Суктандырат биздин Таняды.

---

¹ Чет эл министрствосунун архивинде иштеген жаштар. Вяземский — акын, Пушкиндин жолдошу.

² Вяземский — акын, Пушкиндин жолдошу.

³ Мельпомен — байыркы Рим мифологиясында трагедия мюзасы.

⁴¹ Талия — комедия мюзасы.

² Терпсихора — бий мюзасы. Театр айтылып жатат.

Жүрөт мында көрктүү уландар,
Жүйөлөшүп «мен» деп тургандар.
Лорнет салбай кесир кылгандар,
Отпускеге келген гусарлар —
Бир көрүнүп жарк-журк этчүлөр,
Бий соңунда сызып кетчүлөр,

52

Канча болсо түндүн жылдызы,
Москванын шончо нур кызы.
Сулуулардын ашкан сулуусу,
Арасында айдай бир кызы.
Ашык болуп асыл түсүнө,
Азгырбаймын лира күүсүнө
Ал ошончо жылдыз нурунан,
Артыкча бир көзгө урунган.
Кол жетпеген асман төрүнөн,
Турган өңдүү жерди каратып,
Көркөмүнө көргөн жан ашык,
Көз отунан көөхар бөлүнгөн
Кой-кой жетет, бир аз кармангын,
Сен сүйгөнсүң көбүн андайдын.

53

Таазим этмей, күлкү, дуу кылмай,
Мазурка, вальс билбей ченемин...
Таня отурат көзгө урунбай,
Ортосунда эки жеңенин.
Жек көргөндөй ак сөөк толкунун,
Оюн-шооктон өгөй, окчун бул.
Бөлөксүнөт бөлүп санаасын,
Эңсегендей элкин талаасын.
Жупуну элин, кыштак түндөрүн,
Обочодо турган турагын,
Шыңгыр үндүү күмүш булагын,
Романдарын, терген гүлдөрүн.
Аллейлерин жазган жан черин,
Турган жерин күтүп жан теңин.

54

Элестери улам алыстайт,
Эстен чыгып бал да, кенен зал.
Ошол тапта аңдан көз албайт
Олуттуу бир толмоч генерал.

Көз ымдашып көргөн жеңелер,
Кызды түртөт кайран немелер.
Эки жактан экөө сөз салат:
«Сол жагыңды көрчү бир карап». —
«Сол жагымды? Ботом, эмне экен?»
«Не болсо да көргүн, карагым...
Арткы топтун алдын карагын,
Кош мундирге турат теңме-тең...
Мына, басты... эми токтоду...» —
«Генералбы, жоон-жотолуу?»

Таня, Таня, болсун мубарек,
Таалайыңа куттук айтамын!
Герой жөнүн достор уга элек,
Онегинге сапар тартамын...
Баса, окуучум, айтар сөзүм бар:
Жаш досумдун жайын кез ылгаар,
Мен ырдаймын бардык көргөнүн,
Алгоолой көр, узак эмгегим.
Эпикалык муза, жолго түз
Батанды бер, айкын багыт бер,
Адаштырбай кайра алып кел.
Бүтсүн бул сөз. Жүгүм жондон түш
Классицизм ыгын туттум да,
Бет ачаарын бүттүм мен мында.

СЕГИЗИНЧИ ГЛАВА

*Кош бол! Эгер айрылышсак түбөлүк,
Коштошолу биротоло түңүлүп.*

Б а й р о н.

1

Бир убакта Лицей багында,
Чайыт ачкан сергек кезимде,
Апулейди¹ коюп алдыма,
Цицеронду тутпай сезимге
Жүргөн кезде сырдуу өндүрдө,
Кыйкуулаган ак куу көлүндө,
Так ошондо жанды дегдеткен,
Тунгуч муза сезим терметкен.
Окуучулук үйүм, үстөлүм
Көзүн жарып жүрөк чертилген.
Тунгуч муза күүгө келтирген,
Балалыктын шаттуу күндөрүн.
Бабалардын даңктуу жылдарын,
Бакыбаттуу көңүл сырларын.

2

Жылуу тосуп ак сөөк ырааты,
Биринчи ырдын даңкын чыгарган.
Карт Державин байкап кыраакы,
Өлөрүндө бата ыйгарган.
Дмитриев да ырга чек койбой,
Карамзин да андан чет болбой
Таштай коюп тарых жазмайын,
Эркелеткен муза паанайын.
Акындыкка эргип тереңден,
Сонундардын гүлүн ылгаган,
Кыз жүрөгүн таңшып ырдаган,
Жуковский сендей чеберден

---

¹ Апулей — II кылымдагы Рим акыны, «Алтын эшектин» автору. Цицерон — мамлекеттик ишмер, жазуучу.

Атак алып өнгөм, көгөргөм,
Колуң кармап сыйга бөлөнгөм.

3

Акындыкка абдан жармашып,
Ал өнөрдү адат кылгамын.
Элим менен пикир алмашып,
Музамды мен топко сунгамын.
Алпарганмын сайран, үлпөткө,
Түн сакчысы турган түнөккө.
Ошол жерден музам сыналган,
Озуйпалуу даңкын чыгарган.
Вахханкадай¹ үлпөт ичинде,
Каркыт алып ырдай баштады.
Ошол кездин өткүр жаштары,
Тамшанышкан анын күчүнө.
А мен болсом анда даңк алып,
Музам менен жүрдүм макталып.

4

Бирок кийин топтон ажырап,
Алыс кеттим... музам ээрчитип.
Жапан жолдо назик асырап,
Жалгап түрдү улам өрчүтүп,
Сыйкыр күүсүн сырдуу созулта,
Ал айрыкча Кавказ тоосунда,
Ленорадай² ай нүр барында
Атчан жүрдү дайым жанымда!
Көп учурда Крым жээгинен,
Көшүлүңкү түнкү ыкшоодо,
Алып барчу аста тыңшоого
Деңиз үнүн күр-шар эргиген.
Жар чапчыган толкун күүлөрү,
Даңазалайт ыйык дүйнөнү.

5

Борбордогу сайран, чуулардан
Оолак кетип даңкын өчүргөн.
Молдавия жери муңданган —
Алачыкчан күнүн кечирген

---

¹ Вахханка — байыркы Грецияда шараптын жана молчулуктун пири Вахх болгон.
Ваххтын урматына шарап көлдөтүп, ырлар ырдашып, шапар тээп чардашкан.

² Л е н о р а — Жуковский которгон немец акыны Бюргердин балладасынын героинясы.

Көчмөн элге музам барды да,
Түркөйлөнгөн түнөк алдында
Теңир сөзүн эстен чыгарды,
Чоочун тилден чоочун шык алды.
Ал ошентип четте таңшырда,
Баарысы тең дароо өзгөрдү:
Гүл багыма музам тез келди,
Уезднойлук кыздын салтында, —
Көз карашын санаа арбаган,
Французча китеп кармаган.

6

Музамды мен азыр биринчи,
Алып барам ак сөөк тобуна.
Талаа жерде баркы билинчү,
Аяп карайм аны тоорула.
Аристократтар, окшош, ырааттар,
Дипломаттар, аскер, франттар,
Айымдар да көздөн көп калат,
Ал отуруп шарга көз салат.
Бүйрүн тартат уу-дуу сонун топ,
Бүйүрмө этек, сөзү таттуулар,
Жай коноктор, барктуу-салттуулар,
Жаш айымды жалпы ортолоп
Курчап турат бир топ эркектер,
Курчап турат толгон секеттер.

7

Ага жагат тартип салттары,
Айырмалуу кеңеш-кептери.
Томсоруңку токтоо жактары,
Жашка карай таазим эткени.
Бирок ушул тандоо — элдердин,
Арасында турган тигил ким?
Үнсүз, бүркөө, чоочун өңдөнөт,
Жалаң гана түспөл — өң көрөт
Ага баары түштөй тоңдоосун,
Иреңинде безгин сеси бар.
Кайдан келген? Мында неси бар?
Евгенийби? Кантип ал болсун?
Кантпей эле... ошол өзү дал,
— Андай болсо качан келген ал?

8

Жоошудубу жокпу, кантти экен?
Же ошондой кескин чунакпы?
Жер кезүүдөн эмне тапты экен?
Кармаар экен кандай сынакты?
Билсек экен? Азыр Дербишпи?
Космополит¹, же эл-жердикпи?
Гарольд бекен динсиз ийкемдүү?
Же башкача маска кийгенби?
Же болдубу адал жигиттен
Сиз, биз өңдүү ак сөөк салтында?
Айтар сөзүм акыр-артында:
Баш тартса дейм болбос үмүттөн.
Баш айлантты көпкөн шок бала,
Таанышыңбы? — Ооба, жок жана.

9

— Ооба, жок деп арсар жондотуп,
Айтканыңыз неге тоңдоосун?
Же талкуулап баарын сомдотуп
Жүргөндүктөн шондой болбосун?
Аша чапма кескин кыялды,
Өзүмсүнгөн куяң-кыярды
Маскаралап, арбын шылдыңдап,
Акылыбыз кыстап, кыйкым таап,
Куру сөзгө кунттуу жыйнатып
Кумарланткан иштей сезебиз.
Макоолуктан кендир кесебиз,
Чоңго чоңдой күнөө ыйгарып.
Эт менен чел, тар ой, тайкы зоо
Эрөөн эмес, бизге ылайык го?

10

Бакыбат жан — байкап жаш доорун,
Баралында бышып жетилген,
Бакыбат жан — турмуш тоскоолун,
Жашы өтөрдө оолак кетирген.
Бакыбат жан — букка батпаса,
Ак сөөк коому сомдоп таптаза.
Жыйырмасында көрктүү курч болсо,
Отузунда колго куш консо.
Элүүсүндө карзын тактаса,
Ак жашаса анан таптаза.
Бакыбат жан — даңкка, акчага
Кезек менен шашпай аттаса.

---

¹ К о с м о п о л и т – Ата журтун жериген адам.

Н. Н. адам кылым батканча,
Жакшы эле деп катуу макталса.

11

Ойлогондо жүрөк «күйдүм чок»
Жаштык бизге текке келиптир.
Кечээ көргөн жаш чак бүгүн жок,
Аз кезине алдай бериптир.
Сонун-сонун биздин максаттар,
Ууз тилек, күлгүн жаш чактар,
Көз ачкыча көңсүп ириди.
Жалбырактай солуп чириди.
Кандай жаман ойлоп караса,
Бир кыл турмуш, жалаң ичип-жеш,
Тоюнгансып ага биздин кез
Чиндүү топту ээрчип баратса.
Же биригип пикир бөлүү жок,
Кумарланып мээрим төгүү жок.

12

Талкууланып топко кеп болуш,
Дурус эмес, кошул сен буга.
Чунак болуп жанын жеп коюш,
Салт-санаалуу журтка серт тура.
Ойлогон бар кемпай, кайбар деп,
Же сенсиреп жүргөн шайтан деп,
Же Демон¹ деп түрүн окшотот,
Онегинди кайра козгосок
Баягыда досун өлтүрүп,
Максат, эмгек койбой алдына,
Жыйырма алты жашка барды да,
Бекерликке көңүл чөктүрүп,
Аял албай, ишсиз, демөөрсүз
Бир жан болду жолсуз, өнөрсүз.

13

Санаа ырбап сансыз жер көздөп,
Жай которуп алыс кетсем деп,
Азап менен андай жер кезмек
Ар кимдерге аркыл чектелмек.
Чанып кеткен кыштак турмушун,

---

¹ А. С. Пушкиндин -жылдагы атактуу ыры. Демондун образы аркылуу шектенүү жана көңүл айтуу көрсөтүлөт.

Тоо-токоюн, жүргөн жер-суусун.
Алыс калган кандуу сөлөкөт,
Көз алдынан кетпес өнөкөт.
Саякатын каңгып баштады,
Санаа түрткөн самсуу, чер жазмай,
Бейтап болуп ал да дем баспай,
Тажагандан жерип таштады.
Кайтып келип дароо кез келген,
Чацкийдей балга — кемеде².

14

Мына, чоң бал көп эл эргиген,
Шыбыр кетти толкуп кенен зал...
Бир жаш дама кирет керилген,
Арт жагында чиндүү генерал.
Шашпай басат комсоо колукту,
Ырайы жылуу, көзгө толумдуу
Туш келгенди жал-жал карабайт,
Өз дымагын өөдө санабайт.
Кылтыңы жок кылдай, кенедей,
Кылыксынбай бой да көтөрбөй,
Кыялы бар токтоо, жөнөкөй,
Жасап койгон жандуу немедей,
Сүрөттөөгө сөз жок мезгилде,
Кечир Шишков¹, жазсам чет тилде...

15

Жакындашат ага айымдар,
Карт зайыптар жылуу жылмаят.
Эркектердин сыпаа жайы бар,
Көз карашын илип ыржаят.
Ийменишип кыздар жай гана,
Сыпаа басат, залды айлана.
Жандап жүргөн жаңкы генерал,
Менменсинип төшүн керет ал.
Көз тайгылткан сулуу ушул деп
Эч ким айтпас, бирок сымбатын
Баштан аяк катуу сындасын
Жосун болгон соңку сынчы кеп.
Лондондуктар койгон чоң ыклас,
Вульгар² сөзүн ага коё албас.

---

² Грибоедовдун «Акылдын азабы» аттуу комедиясында башкы каарман Чацкий чет өлкөдөн келери менен окуя башталып, бир түндө бүтөт.

¹ А. С. Ш и ш к о в — чет тилден кирген сөздөргө каршы болгон жазуучу.

² В у л ь г а р — начар, серт деген мааниде.

16

Жакшы көрөм ушул сөздү мен,
Айталбаймын бирок орусча.
Жаңы кирген бизге өзгөдөн,
Үйүр эмес ата конушка.
Какшык ырга кошсо жакшы да.
Кайрылайын эми жаңкыга,
Тамшангандай назик жоодурап,
Так тушунда таасын отурат
Воронская Нина чүрөгүм,
Клеопатрасы¹ болуп Неванын,
Көргөн кезде көркүн сен анын
Айтар элең Нина сүрөтүн:
Мрамордон бүткөн болсо да,
Ал дамадан өтпөс ошол баа.

17

«Ошолбу? — деп ойлойт Евгений, —
Кантип эле? Чын го?.. Жок, жалган...
Элет кызы мында келгенин...»
Дейт да шашып лорнет колго алган.
Көз жүгүртсө көөмөй ир алды,
Эске салат эски дидарды.
«Билип жүрбө, князь, кокустан,
Ким тээтиги токтоо олтурган,
Кызгылт берет кыйма кыргакчан,
Элчи менен аста кеп урган?» —
«Коом ичинде болбой сен, тууган,
Кабарың жок тура биз жактан.
Жүр, таанышкын бир аз кайрыла». —
«Кимге, кимге?» — «Алган зайбыма».

18

«Үйлөндүңбү? Качан, ой, досум?» —
«Экинчи жыл». — «Кимди ылгадың?»
«Ларинаны». «Таня болбосун?» —
«Тааныш белең?» — «Коңшу тургамын».
«Жүр, анда!» — деп князь зайбына
Алып барат сыпаа кайрыла,
Тааныштырат доско түз карап,
Княгиня ага көз салат...

---

¹ К л е о п а т р а — биздин заманга чейинки кылымдагы сулуулугунан даңк алган Египет ханышасы.

Болк этсе да жүрөк кабын тээп,
Чыгарган жок сырын сыртына.
Купуя-жөн ызаат кылды да,
Кулпулады ичке баарын бек.
Каргылданбай комсоо — кабелтең,
Кабыл алды сылык салт менен.

19

Бай-бай, чиркин! Деле сүрдөө жок,
Өң өзгөртүп кылча кубарбайт.
Каш кагуу жок, кабак бүркөө жок,
Эрдин тиштеп шек да чыгарбайт.
Онегин дос тааныш белгиге,
Оолукса да сүйкүм телмире
Кыз кезинин бири табылбайт,
Кеп айтууга оозу батынбайт.
Таня сурайт андан анчейин,
Кай тараптан качан келгенин,
Айыл жагын, сүйгөн жерлерин,
Анан тиктеп эрин — жантеңин
Басып кетет чарчоо шалдырап,
Жалгыз калат Мырза жалдырап.

20

Бул кадимки биздин Танябы, —
Жолугушкан бакта баягы?
Роман башын эске салалы,
Түнт тарапта калган карааны.
Манчыркаган үрптө бир кезек,
Морал айткан Мырза тил безеп.
Катып жүргөн окуп кээ күнү,
Бул кадимки каттын ээсиби?
Даана чыккан доско шерт үнү,
Ошол кызбы... бул түш бекен?
Текебердүү салкын жүз менен,
Теңине албай кеткен селкиби?
Карк алтынга бөлөп тагдыры,
Кайдыгердей болуп калдыбы?

21

Калың топту таштап Онегин
Ойлуу келет. Бейкут үй, мына!
Ачуу, таттуу санаа карегин,
Аймап жатат узак уйкуда.

Ойгоноордо бирөө кат сунат,
Чакырыптыр князь жакшылап
Бал — кечеге. «Кудай жалгагыр!..
Барам, барам, жообун ал, азыр!»
Жаза салып катты карматат,
Эмне болду? Же түш көрдүбү?
Муздак жүрөк отун бөлдүбү,
Жагданында кандай сыр жатат?
Кубанычпы, же муң дартыбы?
Жаш сүйүүсү кайра жандыбы?

22

Саат санап саат соңунан,
Күн акырын күтөт ал, мына!
Он болгондо жөнөп боз улан,
Жетип барат далис алдына.
Үйгө кирет сүрдөп, сестенип,
Таня чүрөк өзү кез келип
Бир топ мүнөт бирге олтурат,
Онегин дос ичтен ой курап,
Ойго чөккөн бүркөө түр менен,
Оңтойсуздан араң жооп берет.
Капааттанып сезим солк этет,
Карайт мырза сырткы сүр менен.
А Татьяна токтоо зыңкыят,
Эркти кармап үнсүз тымпыят.

23

Князь кирет аста көз салып,
Бул экөөнүн жансыз түрүнө.
Онегинди азил сөзгө алып,
Калкып кетет жаштык күнүнө.
Каткырышат. Күткөн эл келет,
Ак сөөктүк үрпүн дембелеп,
Тамашалуу сөзгө толуп зал,
Таасындалат сыпаа жоруктар.
Жагалданып Таня алдында,
Жаркылдаган мүнөз кармашат.
Кылыксынбай акыл тандашат,
Адеп менен чөйрө салтында.
Жадатмалуу көнмүш чуусу жок,
Жандуу, шаңдуу келген улуу топ.

24

Дал ушулар коом гүлдөрү,
Даңазалап борбор сый кылар.
Абройлуу мода түрлөрү,
Арасында макоо, кыйдылар.
Жана да бар картмак аялдар, —
Чипчик кийген залим чаяндар.
Жүрөт мында бир топ жаш кыздар,
Мисирейген мистек байкуштар.
Жүрөт жана өкүл алыстан,
Мамлекеттик иштен таанымал.
Арасында ак чач кары бар,
Тамашадан өзүн тааныткан.
Азил сөзгө чечен, эң чебер,
Азыр бирок күлкү келтирер.

25

Келген жана кекчил бир төрө,
Кергиштеген сыйдын баарына:
Эркек сөзү, аял көркүнө,
Үй ээсинин берген чайына.
Романдарга болчу талкууга,
Вензель¹ алган айым салтына.
Согушка да, журнал калпына,
Жааган карга жана зайбына.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

26

Проласов да жүрөт үлпөттө,
Алапайын таппай алактап.
Көрүнгөндү чийип сүрөткө,
Карикатура кылган мазактап.
Бал башчысы турат булк этпей,
Журналдагы жансыз сүрөттөй,
Кезелүнө окшоп чиркөөнүн,
Көрсөткөндөй кызгылт түспөлүн.
Жана келген чоочун жолоочу,
Жан өңдөнөт колдон суурулган.
Конокторго күлкү туудурган,
Короздонгон жорук-жобосу.

---

¹ В е н з е л ь — падыша сарайындагы кыз-келиндерге атайын берилүүчү каухардалган сыйлык.

Көз ымдашкан элге астыртан
Жек көрүндү байкуш арсыз жан.

27

Бул кечеде Мырзам тынч эмес,
Татьянаны ойлоп утуру, —
О, баягы уяң кызды эмес,
Мухаббаттуу, муңдуу, жупуну.
Менменсинген князь зайыбын,
Кол жетпеген ак сөөк айымын,
Сөөлөткө бай Нева ханышасын,
О, адамзат, чаркың байкагын.
Ава-энеден баарың таркадың.
Аздектебей жазмыш жазганын,
Азгырганда жылан-шайтаның,
Сыйкыр талдын даамын кайсадың¹.
эгер койсо аны жегизбей,
Сезилбейт го бейиш бейиштей.

28

Өзгөргөнүн кара Танянын,
Таалайынын бийик жолун таап.
Көктөн берди тагдыр талабын,
Көксөгөнүн ыйык орундап.
Элет кызы ээси дөөлөттүн,
Ээлеп турат залдын сөөлөтүн.
Баягыга азыр окшойбу?
Онегини бүйрүн козгойбу?
Бир учурда түнкү — турумда,
Морфей² келип уйку бергиче,
Санаа самсып, көңүл эргите,
Көз кылгырткан айдын нурунда.
Орошон ой алып мазесин,
Онегинге кыйган ал өзүн.

29

Сүйүү бирдей картка, жашка да
Жаш убакта бир аз башкача.

---

¹ Библияда Адам-ата, Ава-эне элдин түпкү түкуму делинет. Ал экөө бейиште жашаган экен. Кудай аларга “жамандык-жакшылык» жемишинен башка бейиштеги бардык даамдарга уруксаат берет. Бирок жылан кейпиндеги шайтан азгырып ошол жемиштен жедирип коёт. Ынсабы бузулган Ава-энени, анан ага кошулган Адам-атаны кудай бейиштен кубалап чыгат.

² М о р ф е й — байыркы грек мифологиясында уйкунун кудайы.

Жанга серүүн, деми таптаза,
Жаз желиңдей жорто баштаса:
Жамгыр чайып бүрдөп көгөрөт,
Жайнап бышат шагы мөмөлөп.
Даркан турмуш кенчин арбытат,
Даамы татып, жыпар аңкытат.
А жашы өтүп барик күбүгөн,
Түшүмү жок биздей шордууга
Сүйүү деген супсак жол тура,
Сүрдөгөндөй күздүн сүрүнөн,
Айланат да сазга күр өндүр,
Акыр соолот өмүр, түгөнгүр!

30

Евгенийим эми күмөнсүз,
Ашык болду чындап Таняга.
Күч алгандай сүйүү түгөнгүс,
Күндүр-түндүр күйүт-санаада.
Саябандуу Таня үйүнө,
Уят дебей барат күнүгө.
Арылалбай магдум дарбынан
Көлөкөдөй ээрчийт артынан.
Ал бакыбат Таня сындаса:
Салып берсе шарфын мойнуна.
Же урунса колу колуна,
Же лакейди нары жумшаса.
Же кушубак алып бергенге,
Кол жоолугу түшүп кеткенде.

31

Айланса да көздүн агынан,
Артык көрбөйт Таня өзгөдөн.
Кадыресе мейман жагынан,
Кабыл кылат үч ооз сөз менен.
Башын ийкеп кээде каршы алат,
Байкоо кылбайт кээде жалт карап.
Жойпулук жок анда эч бөлөк,
Кыйдылыкты чөйрө жек көрөт.
Алдырды го Мырза дарманды,
Аябайбы Таня, сезбейби!
Кайсы жактан байкуш сезгенди,
Кабыргадан кагын чал анбы?
Дарыкерге дартың сал дешет,
Даба болчу сууга бар дешет,

А көрөкчө издеп караанын,
 Барганым он арбак үйүнө.
 Кайдан болсун иши Танянын,
 Кайдыгер го аял сүйүүгө!
 Табыптарды укпай жүрөт ал,
 Татьянада дале күдөр бар.
 Оору баатыр кээде соо жандан,
 Оор отуруп калем колго алган.
 Мырзайымга арнап кат жазат,
 Болбосо да эч бир майнабы.
 Эрмегине балким пайдалуу,
 Эт жүрөгүн эзет дарт-азап.
 Орошондуу ойго батты да,
 Опо кылып жазган кат мына:

ОНЕГИНДИН ТАТЬЯНАГА ЖАЗГАН КАТЫ

Окуурсуз, балким, суз карап,
 Опосуз көңүл муңданат.
 Жүрөккө тоңгон муз кадап,
 Жүзүңүз өтө сурданат.
 Көксөймүн кандай тилекти,
 Көңүлдүн ачып жан сырын.
 Күйүттө жигит күнү өттү,
 Күлбөңүз жектеп тагдырын.
 Бир кезде сизден жанган от,
 Билинбей күйгөн алоолоп.
 Шексингем анда баалабай,
 Шерттешүү жолун каалабай.
 Баш кошуу жагын ойлобой,
 Жашагым келген жалгыз бой.
 Экинчи себеп болду да,
 Ленский достун өлүмү, —
 Жүрөктү катуу өйдү,
 Ок тийип жаздым шордууга.
 Обочо кеттим эл-журттан,
 Табам деп эркин таза аба.
 Жаңылдым, жаздым мен мындан,
 Кабылып сиздин жазага.

Жалгаган ар бир мүнөттө,
 Жаныңда басып бир жүрсөм.
 Көз отуң жанып жүрөктө,
 Көңүлдөн мен да сүйдүрсөм.

Өбүүсү ширин жаш сулуу,
Өзүңдү гана тыңдасам.
Мен болуп анда бактылуу,
Мейли эле өчүп, муздасам.
Алыста калды бул бакыт,
Антсе да болом үмүткөр.
Өтө эле кымбат убакыт,
Өтүп да жатат күн бекер.
Саналуу биздин гүл өмүр,
Ансыз да кыска, түгөнгүр.
Билемин, күнүм узарар,
Каптаса сенин илебиң.
Жообуңа жаным кусадар,
Жолуксам деген тилегим.

Коркомун бирок өткөрө
Караган сүрдүү көзүңдөн.
Жалынсам, кайра жек көрө
Жактырбай калган сөзүңдөн.
Сүйүүгө чаңкап эт жүрөк,
Жүргөнүн кантип жашырам.
Селт этип сезим күчтүүрөөк,
Кан толкуп бойдо ташыган.
Жаш төгүп тизең кучактап,
Жалбарып күйсөм жалынга.
Кечирим сурап бышактап,
Кейип да турсам алдыңда.
Салкын жүз, какшык сөз менен,
Сыртымды салсам таарынып.
Сүйкүмдүү шайыр көз менен,
Сүйлөшсөк анан жагынып.
Ошондой: биздин кулк-мүнөз,
Опосуз, күчсүз бул башым.
Эркиңде турам, бүттү сөз,
Энчимди тагдыр ылгасын.

33

Жооп болбойт үч кат жазса да,
Жокко чыккан үмүт кыйын да.
Зарыкканда күтүп таптаза,
Чакыртылды ал бир жыйынга.
Кирип барат... Мына, Мырзайым!
Ким билиптир анын мындайын:
У! Ичикий, тоңгон муз белем,
Аяз сымал сурдуу, суз белем!
Кенедей жок аёо, кайгыруу.
Кектегендей эрдин бек кысат.

Онегиндин көзү деп турат:
«Кайда, кайда эргүү, албыруу?
Кайда көз жаш, кайда сиздин от?..»
Капаатынан бөлөк бир из жок.

34

Ушактардан коркуп жатпасын,
Же эринен чочуп жүрбөсүн,
Жашырдыбы ичке башкасын?..
Деп Онегин жоруйт мүнөзүн...
Бирок текке! Бекер келгем деп,
Кетти Онегин өзүн жемелеп.
Адатындай издеп жок изди,
Ак сөөк элден дагы кол үздү.
Кабинетке жалгыз камалып,
Камыккандай жатты жанчылып.
Баягыдай арсыз дарт чыгып,
Баш мыжылып, санаа саналып,
Алпаргандай сүйрөп жакадан
Ал сароору, бурчка матаган.

35

Жалгыз жатып окуй берди эми,
Гиббон¹ менен ойчул Руссону.
Манзонини, Шамфор, Гердерди,
Мадам Сталь, Биша, Тиссону.
Барды жоктой Белдин жазганын.
Фонетенелдин жатык дастанын.
Орустан да окуп ал бир топ,
Жеригени эч бир болгон жок.
Альманахты, кыйла журналды,
Чаркын билбей насаат кылганды.
Мени соккон ачуу сындарды,
Мээ бышырган мактоо ырларды,
Ал ырларда кээде мен да бар,
Андай болсо, болсун мырзалар!

36

---

¹ Гиббон - XVIII кылымдагы англиялык тарыхчы. Манзони — XIX кылымдагы италиялык акын жана романист. Гердер — XVIII кылымдагы немец ойчулу. Акын, сынчы жана эл чыгармаларын жыйноочу. Шамфор — француздун буржуазиялык революциясынын тушундагы атактуу публицист. Мадам Сталь — XIX кылымдагы француздук романист аял. Биша — атактуу француз врачы. Анатомия жана физиология боюнча чыгармалардын автору. Тиссо — белгилүү француз врачы, илимин китептердин автору. Бель — XVIII кылымдын жарымындагы француз жазуучусу. Фонтенель — XVIII кылымдагы француз жазуучусу.

Кадалса да кош көз китепке,
Ойлогону башка, алыс жакка
Үмүт, эңсөө бугуп жүрөктө,
Кысылгандай болот жан сыздап.
Окуп жатып саптан адашат,
Ойго чөмүп жипсиз чаташат.
Жаткан сымал жалгыз жарадар,
Жабалактайт сансыз санаалар.
Элес болот сырдуу баяндар,
Энөө, баёо, күңүрт эскилер,
Баш-учу жок түшкө кирчүлөр,
Коркунучтар, соңку кабарлар,
Же жомоктун кызуу саптары,
Же чырымтал кыздын каттары.

37

Аста-секин сезим үргүлөп,
Аз убакыт Мырза көшүлөт.
Чалды-куйду түрдүү түш кирет,
Ал элестер зорго сезилет
Түштө көрөт: сыздуу ак карда
Түнөгөндөй жумшак макмалга
Жигит жатат жансыз чиренген,
Үн угулат: «Небак бул өлгөн».
Түшкө кирет: эски душмандар,
Ушакчылар, уулап жойчулар.
Шуркуялар жапжаш сойкулар,
Жолдош сөрөй бир топ душмандар.
Түшкө кирет: кыштак тамы да,
Таня отурат айнек жанында.

38

Ушуларга эсин жеңдирип,
Уу ичкендей тартты мазасын.
Акын болсо, анан мээ чирип,
Ал ошондо алмак жазасын.
Чындап эле сыйкыр көзөлүм,
Ким сезбесин байкуш Танянын,,
Жүрөгүндө турган зардабын.
Убайымдуу кызы талаанын,
Улуу топтон орун алганын!
Ашык мырза аёо кылдыбы,
Аягына барып жыгылды.
Чочугандай зайып селт этип,
Жалт карады үнсүз шерге тик.
Таң да калбай, Таня жек көрбөй,
Онегиндин соңку муң-зарын,

Оору жандай өчүп турганын,
Так байкады минут өткөрбөй.
Кыз кезиндей обол мурунку,
Кыялданып көңүл бурулду.

39

Тургузбастан жашык Мырзаны,
Тура берди ал да тик карап:
Колун тартып коомай жылбады,
Колдон өбүү копол жик салат...
Кызганычтуу ойдо ким турат,
Кыйла мезгил Таня тим турат.
Кепке келет анан момундай:
«Кой, туруңуз ыйга сорулбай.
Арнаган шерт ушул сизге деп,
Эсиңдедир, мырза, бир кезек,
Дуушар кылып жиксиз бир себеп,
Кезигишкен бакта биз элек.
Анда сизди абдан тыңдагам,
Кезекти эми мырза, мен алам.

40

Ал учурда мындан жаш элем,
Сонун элем, гүлдөй таза элем.
Ашык элем, сизге наз элем,
Кантип бүттү анан маселем?
Жооп алып суук сурданган,
Жоболоңдуу жаным муңданган.
Көнмүш болуп сизге мухаббат,
Көнгөнсүз да салкын суз карап.
Жараткан ай, ойлоп азыр да,
Жанып кетем, ичте жалын-чок.
Сааттуу ким? Сизде айып жок,
Салтыңызда болду асыл баа.
Актыгыңыз айдай деп билем,
Аныңызга алкыш жеткирем.

41

Жалган беле четки кыштакта,
Жашаганым чуусуз түнт жайда?
Жактырбаган ошол кыз чакта,
Жагып калам эми кандайча?
Азыркымдан эмнем кем эле?

Же жогорку топко теңеле,
Байлык, атак, сыйга кенеле,
Баргандыктан улук төрөгө,
Же коомго князь алымдуу
Болгондуктан сүйүп жүрбөңүз?
Же калп ушак жайып күлбөңүз,
Ыплас кылып күлгүн чагымды?
Ыкымын таап элге жамандап,
Ыйгарбаңыз бизден атак-даңк?

42

Ыйлайм ырас... Эгер Таяны,
Ызаат кылып жүрсөң унутпай,
Көңүл сынган кезди баягы,
Көрөр элем көчкөн булуттай.
Орой жеме, салкын көз караш,
Ойдон калбай ошол көздө жаш,
Кат ордуна азыр жек көргөн,
Каарданган кезиң эп көргөм.
Анда менден ыйбаа кылгансыз,
Асылкечти аяп-кыйылып,
Ал азырчы? Бутка жыгылып,
Жалбарасыз, зарлап ыйлайсыз.
Жигиттиктин баркын кетирбей,
Өксүбөңүз кунсуз жетимдей.

43

Мага Онегин, күткөн дөөлөтүм,
Майнабы жок куру турмуштай.
Даңк, даражам, үлпөт, сөөлөтүм,
Көрктөсө да мени укмуштай
Опосуз кеп. Ушул үйдөгү
Жасалмалуу миң кыл дүйнөнү
Теңир мүлкүн чуулуу, калчама,
Теңебеймин жапан бакчама,
Китебиме, кедей тамыма,
Сизди көргөн гүлзар багыма,
Жаштыгымдын аткан таңына,
Жан нянямдын жаткан жайына —
Ошол, ошол бейкут күмбөзгө,
Саябандуу салкын күндөргө.

44

Анда бакыт жакын келди эле,
Башка болду бирок тагдырым.
Кайталанбас эки мертебе,
Калтырыңыз эми бардыгын:
Жаш көлдөтүп байкуш энекем,
Жалбарган соң эмне дейт элем?
Баары бир деп нике туткамын,
Мен ошентип эрге чыккамын.
Иш өткөн соң кошкун деш керек,
Чынын айтсам: сыйга барабар,
Сыймык да бар, сизде ар да бар,
Сүйөм сизди калыс кеп керек,
Туш болгон соң башка багыма,
Ак боломун ага дайыма».

45

Басып кетти Таня жанынан,
Башы айланып турду Евгений.
Атылгандай добул-чагылган,
Астын-үстүн болду келген үй.
Ал аңгыча шпор шарк этип,
Князь кирет аста жарк этип,
Калтыралы баатыр баянын,
Кайгы менен бүттүк аягын.
Жан окуучум, дастан айбалын,
Биротоло... көпкө... калтырам.
Кезегинде ээрчип артынан,
Кезип келдик дүйнө аймагын.
Ура, достор! Алкыш алчу кез!
Жеттик мына, жээкке, калп эмес!

46

Ай, окуучум, айтчы сен кимсиң, —
Касымдырсың, же сен досумсуң?
Айып көрбө, акын сергисин,
Айрылууга достук колуң сун!
Жазган ырдын чаркын карасаң,
Жаш кезиңдин жарпын санасаң,
Жандуу сүрөт, курч сөз издесең,
Жан сейилин таап искесең,
Каталарын карап санасаң,
Кабыл кылам, жаным, раазымын.
Кудайым бар, көңүл азыгын
Жубатууга кокус жарасам.
Же чыдаса журнал огуна,
Кош эмесе, бердим колуңа!

47

Кечир мени, оён курбалым,
Кечир Таня, күнүм, берекем.
Кечиргиле, азгын ырларым,
Кош-беш айтып жолго жөнөтөм.
Силер менен бирге сезгемин,
Алоолонгон жаштык кездерин.
Долуланган турмуш безгегин,
Досторумдун ширин сөздөрүн.
Жол башында Кызга, Мырзага,
Жолукканга кыйла болду го!
Кыялыма түштөй конду го,
Кыйрын билбей роман кыйлага.
Бүлбүл этип сыйкыр табышмак,
Бүтөр жери бүтпөй алыстап.

48

Ыклас болуп келсе жакшы топ,
Ыр саптарын окуп жазганбай...
Алар алыс, кээси такыр жок,
Жазмыш ошол Саади жазгандай.
Онегинди жаздым аларсыз,
Ой балкытып биздин Танябыз.
Тапкычакты мукам музаны,
Арабыздан достор узады.
Жеңилдетет өзүн жакшы адам, —
Жетпей кетсе бейиш дооруна.
Романымдын чыкпай соңуна,
Шарабын да ичпей таштаган.
Онегинден мендей ажырап,
Оолак кетсе, кандай бакыбат!

ОНЕГИНДИН САЯКАТЫНАН

1

Жыргал экен жашта жаш болуп,
Маалы менен бышып жетилген.
Бара-бара чачка ак конуп,
Баркы менен күнүн кечирген.
Жыргал экен түшкө берилбей,
Түнт чөйрөсүн жектеп-жерибей,
Жыйырмасында дуулап шар өткөн,
Отузунда шашпай жар өпкөн.
Элүүсүндө түрдүү карыздан
Так кутулуп, доомат билбеген.
Атак — урмат, акча, чин менен
Сабыр тутуп, аста табышкан.
Андай неме жаккан дооруна,
Энчиленип бардык сонун баа.

2

Жыргал экен эрте түшүнгөн,
Жер күнүнүн катаал айдыңын.
Даяр жолго өзүн түшүргөн,
Данакерлеп ага тагдырын.
Жыргал экен билген өз жөнүн,
Бул дүйнөгө неге келгенин —
Жашаган жан динге жөндөлүп,
Генерал же сүткор өңдөнүп.
«Биз туулдук, — деген Сенека¹, —
Пайдасына жакын-жарматтын».
(Мындан артык кандай айтмаксың)
Жашоо — кайык, жашоо кеме да,
Кунары жок өткөн өмүрлөр,
Кум чайкаган издей көрүнөр.

3

Кекенесиң кээде чыдабай,

---

¹ Жогоруда түшүнүк берилген.

Келген экен текке жашчылык.
Азгырылдың кылдат сынабай,
Же жашадың алдап мас кылып.
Жакшына ойлор, жакшы тилектер,
Жалыны курч учкул жүрөктөр,
Жел учурган гүлдөй солуду,
Же бул биздин түпкү оорубу!
Көргөнүңдө кантип чыдайсың
Көнгөн ишиң: жалаң аш-тамак.
Чиренгениң салттуу үрп-адат,
Чиндүү топтун жолун улайсың.
Кең арыштап жерде кең баспай,
Кезиң өтөт туна чер жазбай.

4

Чуулуу топтун кеби сен болуп,
Чунак болуп, баркың кем болуп,
Жүргөн чагың мисал эң толук,
Жүрөгү жок дөдөй — шер болуп.
Же бүлгүндүү ичиң кызуу кан,
Же шайтандай кейпиң бузулган.
Же Онегин күткөн мүнөздөй
Жеп-ичесиң жашап бир өңчөй
Ал бир убак досун өлтүрүп,
Ак эмгексиз, ойсуз, мүдөөсүз
Жыйырма алтыга чыкты бүлөсүз,
Жыйын, топто бекер жөн жүрүп.
Аял да жок, ишке ыгы жок,
Ар нерсеге анын шыгы жок.

5

Эрикти да, Мельмот өңдөнүп
Элден безип башка түр менен,
Келсемби деп кыйла жер көрүп
Патриотчо өзүн үндөгөн.
Орус жери ошол мүнөттө
От жандырды өчкөн жүрөккө.
Чечти ошентип биздин бул жигит,
Чет жакасын жердин чын сүйүп.
Европанын кургак-кунарсыз
Саясатын жерип таштады.
Ал бузулган жер да баштагы,
А Россия чайыттай мунарсыз.
Ыйык көрдү талаа, көлдөрүн,
Ысык-суугун, деңиз, чөлдөрүн.

6

Ал жөнөдү — теңир жол ачты,
Июлдун үчү — мезгил толук жай.
Адыр — түзөн, белден бел ашты,
Алып учту жеңил почтобай!
Калган кезде ак жол ортолоп,
Караан берди улуу Новгород.
Аянттарда болгон зор сыноо,
Ана, турат шаңдуу коңгуроо.
Качанкы өткөн алптар байкалат:
Скандинав жерин караткан,
Же Ярослав¹ закон жараткан,
Иоанндар менен айкалат.
Байыркынын эли ушунда
Чиркөөлөрдүн ичи-тышында.

7

Көксөө, көксөө! Кантсин биздин эр,
Көп багытка шашып бет алган.
Валдай, Торжок, эски Тверлер
Зуулдап өтүп далай жер калган.
Жолдо токтоп кээ бир дыйкандан
Сатып алат түрмөк калач — нан.
Да бир жерден түфли жаратат,
Дал ошентип Мырза баратат.
Волга бою. Аттар зымырап,
Чакырымдар калат артында.
А ямциги көнгөн салтында,
Атты сөгүп, ырдап, ышкырат.
Чаң ызгытып эми Евгений,
Москвага жете келгени!

8

Салты менен тосот Москва,
Сан кыймылдын бул жер толтосу.
Тамшандырат кыздар жакшына,
Мурунду өрдөйт балык сорпосу.
Англиялык клуб — палата,
Жыйылышкан топко жараша,
» Таасын турат шаар төрүндө,
Талкуу угулат ботко жөнүндө.
Эми Евгений кепке салынат,

---

¹ XI кылымдагы орус падышасы.

Ушак кетет элге жаңылап.
Москвалыкка бирден алынат
Шпион да болуп таанылат.
Күйөө го деп күмөн кылган бар,
Ага арналып чыккан ырлар бар.

9

Көксөө! Көксөө! Нижний бармакка
Көңүл тартат Минин журтуна!
Макарьевде кызуу ярмарка,
Байлык толгон ар бир бурчуна.
Индустандын маржан, акак бар,
Европанын арак-шарап бар.
Айдап келген элет ээлери
Үйрү менен айгыр-бээлерди.
Жүрөт далай кумар устаты
Жүрөт далай өнөр уздары.
Помещиктин бышкан кыздары
Өтпөй калган былтыр бүт баары.
Алдап уруп бирин экиге,
Пайда табуу — базар бетинде.

10

Көксөө! Көксөө! Мырза жол тартат,
Аны алыска Волга чакырат.
Суктандырат сууга ошол жак,
Жетүү керек анда батыраак.
Кеме жалдап көпөс колунан,
Кетип барат калбай жолунан.
Көрдү бекен суунун акканын,
Бурлактардын кеме тартканын,
Бурлак ыры муңдуу күүлөнгөн:
Эр Стенька Разин бир кезде,
Эрк талашып кандуу сермеште,
Элди баштап жүргөн күндөрдөн
Баян берет качкын атактан,
Баян берет көчмөн жатактан.

11

Чакыртылбай келген көп мейман
Волга боюн өрттөп, кан кылган.
Көрүндү ошо туздуу быткылдан
Соодалуу шаар кумдуу Астрахань.
Онегин дос ойго чөмүлүп,

Өткөн күнгө санаа бөлүнүп,
Тарых жолун талдап турганда,
Талап кирди чиркей курганда.
Туман өңдүү каптап дуулдап,
Туш-тушунан чагып ызылдап,
Чыдай албай эти тызылдап,
Чыгарды бир жанын ушул жак.
Каспий жээгин дароо таштады,
Кавказ жакка сапар баштады.

12

Көз алдында: Терек шарпылдап,
Көлбүп жатат жээк талкалап.
Асманында бүркүт баркылдап,
Аскасында марал маңкаят.
Жар боорунда чөккөн нар жатат,
Жашаң түздөн азоо ат качат.
Козголоңдуу калмак журтунда,
Кой чачырайт жайыт сыртында.
Асман тирейт Кавказ тоолору,
Аны көздөй кеткен чыйыр бар.
Кол жетпестей жатат кыр-кырлар,
Коркунучтуу аска-зоолору.
Арагваны жана Кураны¹
Багынтыптыр орус куралы.

13

Байыртадан талаа сакчысы,
Бараанданат Бештоо көк челип.
Көңүлгө чак андан аркысы,
Көзгө урунат Машук көйкөлүп.
Ал жер, ал жер жанга мүрөк суу,
Айыктырган өпкө, жүрөктү
Оорулар бар азгын болушкан,
Жарадар бар келген согуштан
Почечуйдан, Кипр тараптан,
Келген ноокас дартын караткан.
Тоо суусуна чумуп шар аккан
Толкундарга канат ал абдан.
Чал жашарат мында бир болгон,
Тунат эрке көңлү кир болгон.

---

¹ Кавказдагы өзөндөр.

14

Эмнелер жок өмүр жолунда,
Эргиген жан кээде муздамак.
Онегин дос оору тобунда
Ойго батат сууга суз карап:
«Отурамын мында эмне үчүн,
Ок жебесем жоодон мен бүгүн?
Же оорулуу картаң болбосом,
Же семирип, шишип толбосом?
Же Туланын соту өңдөнүп,
Жерде жатпай такыр шал болуп.
Же жүрөктү сенек — дарт тооруп,
Же жүрсөмчү зорго сенделип?
Жатаар элем үмүт үзүлбөй,
Жамагаттын мобул түрүндөй.

15

Опо белем кексе карт болгон,
О, кудайлап жанды чалып дарт.
А мен жүрөм сопсоо жаш бойдон,
Көксөө! Көксөө! Ак жол алга тарт!..
Кечиргиле ак кар төрлөрү,
Кечир сен да Кубань жерлери.
Азаматка руксат бергиле,
Ал баратат Крым жээгине.
Эстегенге ал жак — ыйык жак,
Эр Митридат анда жан кыйган.
Атрид менен Пилад¹ кан жыйган
А Мицкевич² жүргөн ыр ырдап,
Мекен болуп күр-шар, аскалар
Литва жерин муңдуу жазган ал.

16

Кандай сонун жайкы Таврида
Кораблден назар салганда!
Киприданын алтын таңында,
Кирпик какпай турдум жаныңда.
Көрүндүңөр мага жар окшоп,
Көркүңөрдө сыйкыр бар окшоп,
Алтын тооң көккө сөйкөнөт,
Айыл, жылгаң чөпкө көйкөлөт.
Аймагың бүт гүлгө курчалып.
А тигинде татар үйлөрү... ,

---

¹ Байыркы каармандар.

² Адам Мицкевич — поляктардын улуу акыны.

Көрдүм мына, укмуш дүйнөнү
Көңүлүмдү жарык нур чалып.
Алабыңа күйчү кез беле,
Алтын муза! Эскини эстебе!

17

Сыр жашырган сезим баштагы
Сыйкы өзүндөй кайра жөнделбес.
Жоголду же өчтү, пастады
Жоболоңдуу жолдо өткөн кез.
Ал убакта керек болгондур,
Айкалышып көзгө толгон нур:
Аска жээги, деңиз бойлору,
Аппак кыздын аппак ойлору.
Бакыбат жер, бермет крайлар
Башка күндөр, башка түйшүктөр,
Жоошудуңар кайран үмүттөр,
Жолдо калын жапжаш кыялдар,
Сүүй түшүп сүйгөн ыр чыным,
Суу кошулуп, бир аз тынчыдым.

18

Азыр керек көзгө төтө жер:
Адырлар же кумдуу кыраңдар.
Кош четиндүү короо, кепелер,
Калиткалар, эски дубалдар.
Салкын асман, чаңгыл булуттар,
Саябан, көл, калың мажүрүм тал.
Кырмандагы топон-самандар,
Кылаадагы кызыл тамандар.
Балалайка чертсе кылдарын
Балкып кетем анын үнүнө.
Канып калам мастер бийине,
Камкор зайып — азыр жыргалым.
Ыйык санайм бейпил кезимди
Ысык сорпо жана өзүмдү.

19

Жакында эле катуу жамгырда
Мал короого кире калдым да...
Күрөндүлөр чирип алдымда,
Куп окшоду жазгыч калжыңга.
Өттү беле көңсүп күндөрүм,
Бакча сарай, фонтан сүйлөгүн.

Септиби же шуу-шуу үндөрүң,
Серт пикирлүү сезим сүлдөрүн.
Зареманы көзгө элестеп,
Залда турдум тиктеп өзүңдү.
Үч жылдан соң башка сезилди,
Жер кезгенде досум мени эстеп
Онегин да түштүк тарапта,
Дал өзүмдөй каңгып. барат да.

20

Одессада турдум ошентип...
Асманындай ачык терebel.
Түшүрүлүп мында эчен жүк,
Парус жаят соода — кемелер.
Европанын жыттуу салты бар,
Бака-шака түштүк шарты бар.
Көптүгү көп мында небир көрк.
Көчөсүндө миң кыл эл жүрөт:
Италияча сүйлөп шашкан бар,
Славянча токтоо баскан бар,
Француз, грек, испан, армяндар,
Же молдован жерин ашкан бар.
Египеттен келген жаштар бар,
Отставкада жүргөн Корсар бар.

21

Одессаны шыңгыр үн менен,
Туманский¹ ырга салыптыр.
Келиштирип кооз түр менен,
Кемчил жагын көрбөй калыптыр.
Көз айнегин көздөн албастан
Көркүнө көрк бычып ал жазган.
Жалгыз жүрүп деңиз тарапта,
Жаза салган анан кагазга.
Бактуу жер деп аны мактаган,
Баары жакшы, бирок калп жаман.
Аймагын бүт талаа каптаган,
Ар кай жерге көчөт кармаган
Ал ошондой эптеп саябан,
Жайдак жерден ыксыз жай алган.

22

---

¹ Ошол кездеги акын.

Аңгемемди бир кез эстесең,
Одессаны чаңдак жер дедим.
Эгер аны ыплас жер десем,
Эң адилет дейсиң кеп жөнүн.
Бешенеге жазып жазмышы,
Беш жумадан балээ жай-кышы,
Ташып турат суулар сел каптап,
Так тизеден болуп жер баткак.
Бир аршинге үйлөр бузулуп,
Таяк бутка жөөлөр сыйынып,
Көчөлөрдөн көчө кыдырып,
Кареталар ылайга тыгылып,
Өлө жаздайт аттар бүктөлүп,
Өгүз сүйрөйт жанга күч келип.

23

Дал ошентип жаңы жол болот,
Даңгыр төшөп жалаң таштардан.
Курама шаар бир топ оңдолот,
Куюлгандай темир заттардан.
Бирок бүтпөй оңдоо мезгили,
Бизге даана суунун кемчили.
Одессага түтүк тарттырмак,
Опол тоодой күчтү зарп кылмак...
Бирок анда түрдүү шарап бар,
Пошлинасыз келген алыстан.
Көлгө түшүп, нурга каныксаң,
Жакканы да түштүк тараптар.
Жүрөр болсоң анда сен балкып,
Айткылачы, мындан эмне артык.

24

Кораблден таңкы замбирек
Үндөгөндө чыгам эңишке.
Жар жээгинен саат белгилеп,
Көз чаптырам көгүш деңизге.
Түтүктөрдөн көккө буу ыргып,
Жээкке тиет толкун удургуп.
Чай ичкендей жырғап мусулман,
Кофей ичем деңиз тушунан.
Анан туруп сейил башталат,
Ашка толот таңкы чынылар,
Шымаланып балкон кырынан
Шыпыргычан маркёр баш багат.
Эл базарга өтчү кез жетет,
Эки көпөс жолдон кездешет.

25

Кымгуут аянт таңда быкылдап,
Кыймыл толот анда-мында да.
Иши барлар шашат шыпылдап,
Иши жоктор басат тим гана.
Келе жатат көпөс өрүштө,
Кемелердин туусун көрүшкө.
Келди бекен жүктүү парустар,
Келди бекен ага тааныштар?
Кармалдыбы жаңы-товарлар
Карантинге толуп тосчу жер?
Өттү бекен вино-бочкелер?
Өрт чумадан кандай кабар бар?
Аба жарып айың толкуну,
Ачкалык же согуш болдубу?

26

А биз достор, түйшүк-күмөнсүз.
Аралашып көпөс шарына,
Цареграддан балык күткөнбүз
Максат албай соода жагына.
О, эң жакшы! Балык бар тура!
Опкок жаштар чуркайт алдыга.
Бизге келген деңиз түбүнөн,
Бир чайнап ал майлуу үлүлдөн.
Кааласаңар ачып ичкиле,
Камбыл колдон чыккан шарап бар.
Даамы сонун жаңы тамактар,
Даяр болот стол үстүнө.
Узагыча колдон бул бакыт,
Уча берет учкул убакыт.

27

О, мынакей, күүгүм болду эми,
Операга жеткир тезирээк.
Европанын ойноок Орфейи —
Россининин¹ доошу сезилет.
Ачуу сынга кулак салбастан,
Абаздана толкуп ал жазган:
Шар күркүрөп, ташкын күч алат,
Шамал кызып, жалын тутанат.

---

¹ Италиянын улуу композитору.

Ашып-ташып кайрык жаңырат,
Ашыктарды ойго жыргатып.
Шампан сымал оттуу нур чачып,
Шарап сымал көлдөп агылат.
Музыканы теңөө шарапка,
Серт көрүнөр сизге адатта.

28

Башка да бар сүйчү сонун жай:
Балкондордон сулуу издемей.
Артисткага арттан жолукмай,
А балеттен гүлдөр искемей.
Көрбөйсүңбү, кандай ложа жак!
Көңүлгө чак Айым олтурат.
Мелтирөөдө сыйда көркөмү,
Мекиренет бир топ нөкөрү.
Убайымсыз токтоо созулат,
Уккан өңдүү кулак сыртынан.
Аны көздөй азил курчуган,
А күйөөсү уктап олтурат.
Эл кол чапса саал былк этет,
Эсинейт да, кайра шылк этет.

29

Оюн бүтөт: элдер тарайт да,
Топ-топ болуп үйгө шашылат.
Жылдыз — көктө, фонарь — аянтта,
Жылт этишет жерге чачырап.
Авзонийдин куттуу жаштары
Айга каршы абаз таштады.
Эргип кетип эрксиз аванга,
Кошулабыз биз да аларга.
Түн бир оокум. Үнсүз чар тарап,
Түнкү Одесса жатат магдырап.
Көк бетинде жалгыз ай жылат,
Көшөгөгө жүзүн далдалап.
Баары жымжырт. Эч үн үгүлбайт,
Кара деңиз элкин шуулдайт.

30

Одессада турдум ошентип,
Жаңы тапкан достор тобунда.
Героюмду азга унутуп

Баратамын сүргүн жолунда.
Онегин дос элден башка адам,
Досчулугун катка жазбаган.
Мен да шондой жосун жолдогом,
Кат жазышуу салты болбогон.
Бул тарапка сапар тартып ал,
Чакырылбай келип калганда
Тагдырыма болбой арманда,
Таң калгандан сезим балкыган.
Кыйкырышып колду созгонбуз,
Кыйышпаган эски досторбуз.

31

Аз убакыт жүрдүк дайрада,
Айкалышкан кезден эмне артык!
Ажыратты тагдыр кайра да,
Экөөбүз тең жолго бет алдык.
Онегиним сууп турмуштан,
Ойдогусун оолак ыргыткан.
Сызды кайра Нева боюна,
Мен да кеттим токой койнуна.
Калды мында сүйгөн асыл жар,
Опералар, түнкү ложалар.
Вельможалар, жыттуу розалар,
Кара деңиз берген балыктар.
Кабыл алды түндүк жерлерим,
Кайгы менен бүттү — келгеним!

32

Кайсы бурчка тагдыр ыргытса,
Кат-кабарсыз желдей кайыдым.
Аз баспадык катаал турмушта,
Алга баштап элпек кайыгым.
Дүйнө соңу кабар жиберсе —
Дүңү менен жаным силерде.
Калганда да көрүм казылып,
Досторумда калат раазылык.
Жок, унутпайм бирге кездерин,
Жоктон тапкан жылуу сөздөрүн,
Эл ичинде ыйык сезгемин,
Элестерин, жандуу көздөрүн.
Чогуу жүргөн токой черлерин,
Чоң дүйнөлүү баба жерлерин.

Соротини кантип унутам,
Чыбырлары жээк бойлогон.
Калың дарак, ак жол, сулуу таң,
Үлпөт үйү бирге тойлогон.
Жарык алып муза эркинен,
Жаш Языков¹ ырга келтирген.
Көнгөн эле илим салтына,
Ал да келип айыл шартына
Соротини катуу мактаган,
Сонундугун ырдан аңкытып.
Кусалуунун боюн балкытып,
Куттуу изимди мен да таштагам.
Сурнай илгем калың бадалга,
Ырдасын деп желге, шамалга!..

---

¹ Пушкинге теңтуш акын.

МАЗМУНУ

БАСМАДАН.....	3
БИРИНЧИ ГЛАВА.....	5
ЭКИНЧИ ГЛАВА.....	27
ҮЧҮНЧҮ ГЛАВА.....	43
ТӨРТҮНЧҮ ГЛАВА.....	62
БЕШИНЧИ ГЛАВА.....	81
АЛТЫНЧЫ ГЛАВА.....	99
ЖЕТИНЧИ ГЛАВА.....	116
СЕГИЗИНЧИ ГЛАВА.....	136
ОНЕГИНДИН САЯКАТЫНАН.....	156

ПУШКИН АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ
ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН

роман в стихах
в переводе

ЭРНИСА ТУРСУНОВА

Редактор *Д. Сулайманов*
Художн. редактор *А. Л. Шубин*
Технич. редактор *С. Сарыгулов*
Корректор *Г. Качкинбаева*

Терүүгө 14/IX 1966-ж. берилди. Басууга 16/11 1967-ж.
кол коюлду. Кагаздын форматы 60×92 1/32. 11 басма
табак. 9,5 учёттук басма табак. Заказ № 3748.

Тиражы 5000. Баасы 65 т.
Фрунзенская гор. тип. № . Упрполиграфпрома
Госкомитета по печати